

Año LVI. urtea

137 - 2024

Urtarrila-ekaina

Enero-junio

FONTES LINGVÆ VASCONVM STVDIA ET DOCUMENTA

SEPARATA

Varia.

Almadiak Zaraitzu eta
Ezka ibaietan barrena
XX. mendearen lehen
erdian: euskarazko
lekukotasunak

Koldo Artola

Sumario / Aurkibidea

Fontes Linguae Vasconum. Studia et Documenta

Año LVI. urtea - N.º 137. zk. - 2024

Urtarrila-ekaina / Enero-junio

ARTIKULUAK / ARTÍCULOS / ARTICLES

Aproximación a la etimología de <i>Irulegi</i> y al origen del final <i>-legi</i> Patxi Salaberri Zaratiegi, Iker Salaberri Izko	9
The division of labour between the Basque articles in the indefinite domain Silvie Strauss	39
<i>Elze estalquia</i> y otras antiguas injurias vascas Josu M. Zulaika Hernández	69
<i>Gernikaren ekfrasiak Harkaitz Canoren Belarraren ahoan</i> Leire Iruretagoiena Goikoetxea	93
Etorkizuneko irakasleak eta euskara: identitate eta ikuspegi linguistikoak aztergai Mikel Gartziarena	111
Memoriaren arrastoa euskal HGLn. <i>Gerrak ez du izenik</i> albumaren azterketa Amaia Serrano-Mariezkurrena, Ursula Luna, Nerea Permach, Berta Echeberria	137
Sudurkaritasun fonologikoa Larrainen: /h̃/ bai, baina bokalik ez Iñigo Urrestarazu-Porta, Andrea García-Covelo, Ander Egurtzegi	163
Euskal ondare lirikoaren berregitea Sarrionandiaren lanetan: herri-genero neurtuak Ane Arandia Morgaetxebarria	191

Sumario / Aurkibidea

ERRESEINAK / RESEÑAS / REVIEWS 227

VARIA

Azentua eta hasperena: QED
José Ignacio Hualde 235

Almadiak Zaraitzu eta Ezka ibaietan barrena XX. mendearen lehen erdian:
euskarazko lekukotasunak
Koldo Artola 243

Idazlanak aurkezteko arauak / Normas para la presentación de originales /
Rules for the submission of originals 315

Almadiak Zaraitzu eta Ezka ibaietan barrena XX. mendearen lehen erdian: euskarazko lekukotasunak

---

Almadías por los ríos Salazar y Esca en la primera mitad del siglo XX: testimonios en euskera

---

Rafts on the Salazar and Esca rivers in the first half of the 20th century: testimonies in Basque

---

Koldo Artola

Etnografia Saila-Aranzadi Zientzia Elkartea

kmartola@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5139-3658>

DOI: <https://doi.org/10.35462/flv137.11>

Gure berriemaileekin dugun zorra ordainezina da, guztiek ere gure saiakeretan goxoki artatuz geure gogoa asetzeko ahaleginak egin baitzituzten egundoko borondatea erakutsiz. Eskerrik asko, orobat, Eunate eta Xabier alaba-semeei, aurrenekoari testuak neurritz egokitzean eta audioen kontuko saltsan laguntza bikaina emateagatik, eta bigarrenari, lana irakurri eta hainbat ohar egiteagatik.

LABURPENA

XX. mendearen lehen erdian amaitu zen Zaraitzun eta Erronkaribarren (Nafarroa) egurra almadien bidez errekan behera garraiatzeko ohitura. Lan hori nola egiten zen hobeki ezagutzeko, duela hamarkada zenbait ibar horietako zenbait biztanleri egingdako grabaketetatik ateratako etnotestuak bildu ditut artikulu honetara. Gainera, lekukotasun gehienak euskarazkoak eta argitaragabeak baitira, hango mintzo jadanik desagertua aztertzeko ere garrantzi handikoak ditugu.

Gako hitzak: Zaraitzu; Erronkaribar; almadiak; XX. mendea; euskara.

RESUMEN

En la primera mitad del siglo XX desapareció en Salazar y Roncal (Navarra) la costumbre de transportar madera por el río en almadias. A fin de conocer mejor cómo se realizaba ese trabajo, en este artículo he recogido una serie de etnotextos extraídos de las grabaciones hechas hace unas décadas a varios habitantes de esos valles. Además, como la mayoría de testimonios son inéditos y en lengua vasca, resultan de gran importancia para el estudio de la variedad lingüística de la zona, hoy ya extinta.

Palabras clave: Salazar; Roncal; almadias; siglo XX; euskera.

ABSTRACT

The custom of transporting wood along the river in rafts disappeared in Salazar and Roncal (Navarra) in the first half of the 20th century. In order to better understand how this work was carried out, in this article I present a series of ethnotexts of inhabitants of those valleys recorded a few decades ago. Furthermore, as most of the testimonies are in Basque and they have not been published, they are important for the study of the linguistic variety of the area, which is now extinct.

Keywords: Salazar; Roncal; rafts; 20th century; Basque.

1. ATARIKOA. 2. IRIZPIDE METODOLOGIKO BATZUK. 3. OHARRAK, HITZ BEREZIAK, AKATSAK, GABEZIAK ETA BESTE. 4. TRANSKRIPZIOEIBURUZKO OHARRAK. 5. PASARTEAK. 5.1. Jaurrieta. 5.2. Espartza. 5.3. Orontze. 5.4. Ezkaroze. 5.5. Otsagabia. 5.6. Bidankoze. 5.7. Izaba. 5.8. Uztarroze. 5.9. Etulain. 6. ERREFERENTZIAK.

1. ATARIKOA

Euskal Pirinioetako Zaraitzun eta Erronkaribarren, XVI. mendez gero, antza, almagintza jarduera premiatsuenetariko bat izan zen. Enborrak mendietan behera jaitsi eta, erreka bazterretan egokitu eta josi ostean, aipatu ibaietan barrena garraiatzen ziren, Irunberri eta Zangoza aldera lehenik, eta Erriberako Tuterara eta Zaragozara ondoren, inoiz Mediterraneoko bazterretara ere heltzeraino, hura saltzeko xedez. Artzaintza eta horri loturiko altxonbideen tradizioa ere burura datozkigu ibarrotako biztanleen jarduera berezi bezain garrantzitsutzat; horrek, neurri handi batean, Erribera aldeko Bardean isla izan du.

Iragan 70eko hamarkadako udaldietan Izaban familiarekin egun batzuk igaro ohi genituela baliatuz, almadiei buruzko gure lehen galderak egiten hasi ginen, Izaban eta Otsagabian aurrenik, baita geroagoko urtetan bi ibarrotako beste zenbait herritan ere, azken saioa 2003an, Bidankoze barnealde herrian, egin genuen arte. Berriemaileen artean baziren, Zaraitzu ibarreko Espartza eta Orontze herrietan, garai batean almagintza izanagatik informazio zabala eskaini zuten eskarmentu handiko gizon euskaldunak, eta gaia gutxi-gehiago ezagutzen zuten adin handiko andere zein gizonak ere bai.

Lan honetara, orain, testuok bildu zirenetatik urte asko igaro badira ere, haien lekukotasuna ekarri nahi izan dugu orri hauetara, beretan ageri baitira, iragan mendearen erdi aldean –1952. urtean zehazki– guztiz desagertu zen jarduera horren nondik norakoez gainera, almadiei berei buruzko hainbat kontu eta zehaztasun jakingarri ere. Almadiak aienatu eta handik urte batzuetara, mende amaierarekin bat gutxi gorabehera, eginkizun horretan aritutako azken agure zaraitzuarren heriotza gertatu zen, beren euskararen galerarekin bateratsu. Hartara, lekukotzen balio etnografikoaz gain,

linguistikoa ere aipatu behar da, gaur egun itzalita dauden Erronkaribarko eta Zaraitzuko mintzoen erakusgarri –hein handi batean argitaragabeak– baitira.

Hortaz, bada, grabazioak batera bildu eta prestatu ditugu idatzizko eran zein audio euskarrian, izanen baita ibar horietako gaurko gazte jendearen artean, adin kontua dela-eta, norbere aitona-amonak –edo agian, jada, birraitona-amonak– ezagutzerik ez izan arren, haien esanak irakurri eta are beraien ahotsa aditu ahal izango duenik. Pozteaz gainera, hunkituko denik ere izanen da, arauz.

1971. urtea gogoan, almadia-jaitsiera baten erakustaldia prestatu zuten Burgin belau-naldi berriko jendeari jardueraren berri emateko, gerora, denboraren etorrian, gorpuztu eta finkatu dena. Almadia Burgitik gora, sei kilometrora-edo, La Bochuela deituriko inguruan askatu zuten. Eginahal horretan zeudela, laguntzea egokitu zitzaigunez, sirga edo soka batetik tira eginda, gure esku zaildu gabeak haren burdinazko harien karexa ezagutu zuen ederki. Gogoan dugu, halaber, Burgiko zubi ospetsuaren aurrean egin genuen hiru hilabeteko alabatxoaren argazkia, ikerle handia eta adiskide izan genuen Luis Pedro Peña Santiagoren besoetan ageri denekoa.

2. IRIZPIDE METODOLOGIKO BATZUK

Datu biltzen ibili ginen denboran, gure helburu nagusia berriemaileak mintzaraztea izan zen, hauek guztiak euskara desagertzeko ataka lazgarrian zeuden herrietako honda-lagunak izaki, eta ez, horrenbeste, ikerketa etnografiko zehatz eta sakona egitea. Horregatik, bada, biltzea guztiz mereziko zuketzen gai batzuk maiz galdetu gabe edo doi-doi galdetuta geratuko ginen, baina tira, dagoena dago eta horrekin egin dugu aurrera.

Egia da datuak biltzeko ahaleginetan aritu izaniko urteetan egin genituen galdera askok, behin eta berriz errepikatu izanaren ondorioz, erantzun berdin xamarak erakarri zituztela, baina, hori hala izanik ere, ez ditugu alboratu, zeren inoiz, erantzunotan, aurrez adituriko kontatera batzuekin batera, itxaron gabeko eta, horrenbestez, gai berrietarako harien bat azaleratu ohi baita, gaia zabaltzeko eta aberasteko iturria suertaturik. Uztarrozen gertatu zitzaigun hori, batez ere, ia hamabost urte luzez berriemaile bakar bati sei aldiz galdekaturik.

Lan honetara bildutako testu batzuk *Fontes Linguae Vasconum* aldizkari honetan berean –osoki edo zatika– lehenago argitaratu bagenituen ere (ikus 1. eranskina), orain, euskarri egokiagoa baliatuz, berrikusi eta hobetu ditugu, zer zuzendu behar dezenterik baitzen, grabazio batzuen kalitatea, damurik, txarra zen eta. Gainera, oraingoan, testuen transkripzioez gain, grabaketak entzuteko aukera dago, Euskarabidearen *Nafarroako Euskararen Mediatekan* audio-artxiboak sareratu baitira.

Lekukoekiko harremanetan erabili genuen hizketa modua, haien mintzaitetara hurbiltzen saiatzeko erabilia, aldatu egin dugu orain testuak hona ekartzean, haienak propioak zirenetatik behar bezala bereizteko, batetik, eta geure galderetan egin akatsak zuzentzeko ere bai, bestetik.

Azkenik, gaiari buruz idatzi dutenen artean bi izen aipatuko ditugu jarraian: Félix Sanz Zabalza burgiarrarena eta Juan Cruz Labeaga Mendiola vianarrarena. Horiek egin balio etnografiko handiko iruzkin asko ekarri dugu hona, oin-oharren bidez, balizko interesduna gaiaren aurrean kokatzen laguntzeko.

3. OHARRAK, HITZ BEREZIAK, AKATSAK, GABEZIAK ETA BESTE

Oin-oharrak erabili ditugu geuk, halaber, aditzen ohiturik ez gauden bi ibarrotako adizkera batzuen esanahia argitzen laguntzeko balio baitezakete, agian, euskarak duela jada urte mordoia ikastoletan-eta ezagutu duen berreskurapen gogoia agerikoa izatean, gaurko gazteria orri hauetan murgiltzera anima dadin, audioen laguntza ezin egokia-goia baliaturik.

Horri guztiari hitz mordoxka pare bat gehitu diogu, aztergai ditugun bi eremuetatik kanpo aditu ez edo gutxi aditzen diren hitzek osatuak, haietariko batzuk bi ibarrotan erabiliak izan badira ere.

Hona, lehenik, Zaraitzu aldeko batzuk:

abari, abaldu: afari, afaldu
akaitu: nekatu
aldamorzu: hamarretako
altzin: aurre
apal: behera, beheiti
arabez: segur aski
atze: ahantzi, ahaztu
auña: antxumea
azkarki: gogorki
bage: gabe
berzañez: bertzenaz, bestela
bortu: mendate
deago, yago: gehiago
deatu, daitu: deitu
egotzi: bota
eitzi, eutzi: utzi
ebili, elebi, elbi, elbili: ibili
edeki: iriki
edoki: eduki
eragui: ekarri
erauntsi: erautsi, jautsarazi
elki: irten, atera
eseri: ezarri, jarri

fan: joan
gibel, gible: atze
igare: igaro
iragon: irau
izaundu: ezagutu
kalkatu: trinkotu
korla: horrela
mirigin: mira egin, behatu
mittika bat: pixka bat
ogatze: ohatze, ohe
ordai: ordeko
ordoki: ordeka
oritu: oroitu, gogoratu
sautsi, sauntsi, sountsi: jaitsi
sosi, xoxi: josi
txopare: makaldi
ugalde, erreka: ibai
urran: hur, hurbil
xako: zahato
xaz: iaz
xin: etorri
xurrutatu: urez elikatu
xilo: zulo

Nominatiboan, *-az* bukatu-rik *almadia, erreka, presa, gauza, txula...* moduko hitzek (gehienetan erdal maileguak), *-ra* dute singularreko artikulutzat: *alabara, almadiara,*

errekara, gauzara, presara, txulara... hots, *alabara fan da*: ergatiboan, ordea, *-k* har-tzen du zuzenean: *alabak xan du*.

Adlatibo singularrean *-ala* dugu: *almadiala, ataderoala, ugaldiala, zubiala...* eta baita *Ebroala* ere. Herri izenekin, baina, *-(e)ra* aditu dugu gehienik: *Agoitzera, Sar-tzera, Ustaizera...* kasu.

Ablatiboko morfeman *-tik* eta *-rik*, biak ditugu, lehena ohiko izenekin nagusiki: *erri-tik, menditik, zubitik...* eta herri izenekin maizago bigarrena: *Gorzarik, Uskarzerik, Ilunberririk*. Bestelako adibideak baditugu halere: *zubietarik* eta *ugalderik*, alde bate-tik, eta *Kasedatik* eta *Arbaiunetik*, bestetik.

Jatorria adierazteko, halaber, *-rik* baliatu izan da maiz *-ko* atzizkiaren ordez: *ama [zen] etse kontarik; aita Orontzerik*.

Muga-adlatiboan, *-(r)año* dugu ohiki: *goitiaño, ugaldeaño, Xartzeraño...* inoiz *-t* bat erantsita: *kartañot, Sartzerañot* eta *Zaragozarañot*. Haatik, *-(r)artio* ere oso ageri-koa da: *berotu artio, irakitu artio, Agoitzerartio, Zaragozarartio...* eta *-t* bat erantsita, *korrartiot* aditu dugu orobat.

Sinkopak ohikoak dira: *almadietra, bazterretra, egitra, ermatra, guzietra, kontra* eta *kartra, Tutra*. Partizipioko *tu* + *-rik* kasuetan zerturiko emaitza, *-trik* dugu: *akaitrik, biurtrik, bustrik...*

Hona, berriz, Erronkaribarko beste hitz batzuk, gehienak uztarroztarrak:

aigari: afari
aintzin: aurre
amintto bat: pixka bat
apal: behera, beheiti
atzeman: harrapatu
atzetu, azetu: ahantzi, ahaztu
atziri, atzeri: atze, gibel
azkatu: altxatu, goratu; jaiki
banak: batzuk
bapana: norbera
baratu: gelditu, geratu
betik: beti
egutxa, eguatxa: ibai
eguartu: ohartu, gogoratu
ele egin, ele erran: hitz egin
emon: eman
entelegatu: ulertu
eragu: ekarri
ereiki: altxarazi
erkin: irten, atera

galtu: galdu
gentu: kendu
gibel: atze, atzealde
igan: igo
igare, igari: igaro, iragan
izaguntu: ezagutu
izari, izarri: ezarri, paratu
karrika: kalea
lotetu: lotu
lotsa: beldur
lotu: lo egin
mazte: emakume
morroi: mutiko
ño, ñottoa: txiki, oso ttiki
obro: gehiago
oltu: bidali, uxatu
orio: olio
soto: zalditegi
txiki: gutxi
txokarratu: kiskali

<i>xa</i> : jada(nik)	<i>xuntatu</i> : bateratu, elkartu
<i>xaitsi</i> : jaitsi, beheratu	<i>zamari</i> : zaldi
<i>xatetu</i> : garbitu	<i>zanko</i> : oin
<i>xaz</i> : iaz	<i>zauzi, dauzi</i> : jauzi
<i>xin</i> : etorri	

Nominatiboan, *-a* batez bukaturiko *balsa*, *eguatxa*, *jarzia*, *presa*, *soga*, *tranka*... gisako hitzek (gehienetan erdal maileguak) *-á* dute singularreko artikulutzat: *alabá*, *eguatxá*, *jarziá*, *presá*, *sogá*, *tranká*, alegia; *xin da alabá*.

Uztarrozeko testuetan horrelako egoeran dauden hitzak asko direnez, azentu-marka jarri diegu berezitasun hori argiro islatzeko.

Aditzetan ohikotasuna erakusten duten *-ten/-tzen* bukaerak *-tan* ditugu hemen: *ebiltan*, *egoixtan*, *erraitan*, *galtan*, *xoaitan*...

Adlatiboan *-ara* dugu: *etsiara*, *gainiara*, *lurriara*, *peara*, *San Sebastianara*.

Muga-adlatiboan *-(d)raino* dakusagu Uztarrozen: *errotaradraino*, *noradraino*, *Tortosaradraino*, *Zaragoza(d)raino*... baina *-(d)reino* Izaban: *Zarakozaradreino*.

Sinkopak ohikoak dira hemen ere: *askaltra* eta *baskaltra*, *bazterretra*, *bagitra*¹, *kortra* eta *kartra*, *Onzibietra*, *trabajatra*. Uztarrozen, partizipioko *-tu + rik* kasuetan bildu dugun emaitza *-tuk* da: *bellotuk*, *bordaltuk*, *zartuk*... Inoiz, halere, *-turuk* aditu uste izan dugu: *kruzaturuk*².

Ikustekoa da, bestalde, hondarreko euskaldun hauek zeinen barneraturik zeukaten jada erdal hitz eta esamoldeen txertaketa bai eta horien ondoriozko eragina beren euskarazko mintzaira naturalean ere. Hona adibide batzuk:

- Dionisia Garate (Espartza): *También eiten die en Roncal, bai, jarzia*.
- Lucas Senberioiz (Espartza): *badaude amalaur edo más zur // ataderoa? lekua donde, ya kan, egiten baitzen almadia*.
- Nicolas Elarre (Espartza): *Eta kortik, joaten? Kaparrosera, después... Tudelarik eta, ¡hasta Tortosa!*
- Fernando Rekalde (Espartza): *faten zen de maravilla*.

1 'Bagara' alegia, datu horren berriemaileak, inoiz, beste aldaera batzuk erabili bazituen ere: *biar xuánen gidrá Izábara; xuáitan bálín bagrá*... (Artola, 1991).

2 Izaban *-truk* eta *-tuk*, biak kurritzen ziren 1950eko hamarkadan, baina XX. mende hasieran Bidankozeko Mendigatxak *-truk* erakoak zerabiltzan soilik: *biltruk*, *lotsatruk*, *sartruk*.

- Pedro Pena (Orontze): *Baratu ta, por más que, por una vez...*
- Severo Azkoiti (Orontze): *ta gero berze bat giblian, tal como... laur, borz, xegun.*
- Sinfioriana Narbaiz (Ezkaroze): *pero, ya que zu izan baixa kain sincera...*
- Isidora Paskualena (Otsagabia): *Ta gero, a lo mejor, zer? igaretzen zun, pues...*
- Josefa Zoko (Otsagabia): *keben, bai, tal como Iratin ez.*
- Antonia Anaut (Izaba): *xako bat ardau, ta buena alforja, ta...*
- Fidela Bernat (Uztarroze): *Bai, más o menos; erraitan zein, orai, gizon kori xoaitan dena, ¿hasta cuatro kilómetros? pues kantik...*

4. TRANSKRIPZIOEI BURUZKO OHARRAK

Testuak hona ekartzean aldian-aldian aditu uste izanikoa idatzi dugu, sarri askotan zalantzak izan baditugu ere. Horietarik batzuk, edo nahi bezain garbi aditu ez edo beren esanahia antzeman ez dugulako, parentesi barruko etenpuntuez ezkutatu ditugu edo, bestela, galdera-ikurren bidez adierazi. Horrez gainera, zenbait solasalditan hainbat berriemailek erdizka baizik ahoskatu ez zituzten silaba solte, erdi hitz eta abarren idazkera baztertu dugu, ezertan laguntzen ez duten trabak alboratzeko. Inoiz soberaxkoa iruditu zaiguna ere zokoratu egin dugu.

Inoiz ere, baina, erdizka baizik aditu gabeko hizkiren bat parentesi artean idatzi dugu, batere aditu gabeko bat edo bestea ere, hitza hobeki azaltze aldera, idatzi dugun bezala, eta antzera jokatu dugu ustezko bustidura erdiak-edo aditu uste izatean zein beste kasuren batean ere.

Gainera, bokal batzuen itxierak zein irekierak direla eta, aditu uste izan dugun *a* eta *e* artekoa ä idatzi dugu; *e* eta *i* artekoa ë; *o* eta *u* artekoa, ö. Inoiz, *i* eta *u* arteko bat aditu uste izan dugunean, ü idatzi dugu.

5. PASARTEAK

5.1. Jaurrieta

Carmelo Krutxaga Esarte³, 1899
Gurasoak ere, biak *eaurtarrak*

³ Ezkarozera ezkondu berriemaile honek herri honetan ikusi zituen almadiak, bere jaioterrian ez baitziren uretaratzen.

1. Almadien oroitzapena gogoan (1989)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121046>

– *Almadiekin-eta, ibili zara?*

Ez, ez-ez-ez-ez, ez, almadiak ez; ikusi bai, ura barna faten baia, ni eniz egon.

– *Nondik elkitzen, ateratzen ziren?*

Eeee! pues anitz erritarik.

– *Eaurtarik, Jaurrietatik ez...*

Bai, orai ere bai, elkitzen te, elkitzen dute, pero orai kamionean!

– *Baina almadiak ibiltzen zirenean, non soltatzten zituzten?*

Aaaa!... [gai izki ulerturik, nonbait] Erribran, Zaragoza ta Tudela... ta erri andi goitan.

– *Haraino faten, joaten ziren?*

Bai-bai-bai-bai-bai.

– *Bai, baina nondik ateratzen ziren, Eaurta beretik ala Ezkarozetik?*

Eskarozen, Otsagin...

– *Eaurtan ez...*

Eaurtan ez; Otsagin, Eskarozen, Orontzen, Esparzan, Sarriesen... ta Ibi(l)zietan; erri koetan guzietan, elkitzen zeen almadiak uretik, urea barna, vaya.

– *Zuk ikusi dituzu anitzetan?*

Bai-bai-bai-bai... ikux te, ikux t'ere... tta kola⁴.

JAUURIETA

Javier Krutxaga Garate⁵, 1905

Aita: Jaurrieta / ama: Espartza

⁴ Kora aditu uste dugu hor.

⁵ Itzaltzura ezkondueriko berriemaiile honek ere, ziurrenik, almadiak Otsagabitik behera ikusiko zituen. Irunberriko agure-egoitzan izan genuen hizketalditxoaren bukaeran bertako langile baten ahotsa aditzen da Iruñeko festetan ohikoa den Astrainen *Riau-riau* famatua tarareatzen, egun horietako batean baikeunden.

2. Eaurtarrek almadien inguruko berri gutxi (1991)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121054>

– *Galdetu dizut ea ibili zaren almadietan.*

A!... almadiak bear du ura... izan igual, bestala ezta... mogitzen! ura geldik... urak bear du egon beti igual, yoan daen... almadiara, ohea, igual. Bena orai ezta egiten deus e, oai... kamionan? e! ez.

– *Baina zu ibili zara?*

Oai ezta deus iten.

– *Ez? eta denbora hartan ibili zinen?*

Ni ez, ezer, ez-ez-ez.

– *Baina ikusi bai...*

Nik bai, almadiak bai. Almadiak, au bezalako... kolaxe, axerik⁶, almadia, goi zea, kau, xoxeik⁷, ba... dena agarratr(u)ik... Je! ¡hombre! oai uskara, ejejeje!

– *Eta egin bai? egin dituzu almadiak zuk?*

Ez, nik eztut beteik kori, ez, ez-ez.

– *Ikusi, ikusi duzu egiten...*

Ikusi bai, bai.

– *Eta nola egiten zen?*

Ba! pues, aisa ongi ori, psss... au olaxe, berriz e, kala... Gero emen, klaro, kueroa... ba! xostzen. Kau duzu lemeziko... zura, lemeziko tzura. Au, agarratzen asi kolaxe? kala, zer da emen?... ta gero, gero, ala! erman.

5.2. Espartza

Dionisia Garate Otsoa, 1904

Aita: Espartza / ama: Otsagabia

6 Azkue (1905-1906/1969): *Axe*: 1° (BN-am-s, R, S), carga, montón, fajo: *charge, monceau, fagot*.

7 ‘Josirik’, alegia.

3. Ualdea anditzen zelarik egotz eta, ala! fan geinbera (1981)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121058>

– *Hemen izan dira almadieroak? ibar honetan? bai?*

Bai-bai.

– *Eta berori⁸ oroitzen da nola jaisten ziren, ibaian barrena eta...?*

Bai, guziak, bai-bai, guziak... guziak-guziak.

– *Konta, konta beza nola egiten zituzten almadiak eta...*

Zetako bear dauzut kontatu? eztut orai ikusi... aspaldion!

– *Polita da jakitea nola... izeiak edo lerrak edo, zer ziren? zein egur klase zen?*

Lerra.

– *Lerra erraten zen hemen? ‘pino’, e?*

Lerra, bai-bai, lerra; uskaraz beti, lerra.

– *Eta haiek bota edo egotzi edo, nola erraten zen?*

Egotz... egotz, egotz.

– *Eta uhaldera, ibaira, nola eramaten zuten?*

Ugaldean tzen-, anditzen zelarik? ¡ya lo creo! igaretzen tzen bai, zubipetik, almadiak, almadiak.

– *Baina menditik edo oihanetik uhaldera, nola karriatzen zuten?*

Pues... abrekin, abrekin.

– *Abereekin, mandoekin eta...*

Mandoeki... eta gero, kan? pues... prestatzen zixien⁹, almadiak, ugalde bazterrean, egiten zixien eta gero... ualdea anditzen zelarik? pues orduan egotz eta ¡hala! fan geinbera.

– *Eta nola lotzen zituzten almadiak?*

Nola? nola lotzen zien?

– *Jarziak¹⁰ edo, Erronkari aldean erraten dute ‘jarcia’...*

También eiten die en Roncal, bai, jarzia.

– *Abellanoa edo, urritza edo, nola erraten duzie?*

8 Gazt. ‘usted’, zaraitzuar-erronkarieraren gisan. Trataera horretan *ori* zein *orrek* erabili ohi ziren singularreko 3. pertsonako aditzekin. Hona adibideak: *Ori xin da* ‘Berori etorri da’, *Orrek xan du* ‘Berorrek jan du’.

9 ‘Prestatzen, egiten zituzten’, xukako errespetuzko alokutiboa.

10 Iribarren (1984): *Jarcia*. Vara de avellano retorcida, con la cual ligan las almadías [Roncal y Salazar].

Bai-bai-bai, urrutxa, urrutxez, urrutxez... urrutxez lotzen ztien¹¹.

– *Eta noraino faten ziren?*

Pues... Zaragozarartio, bai-bai, bai-bai, llegatzen zen Zaragozara.

– *Hain beheitiraino?*

Eta kan... kan eizten ztien ya, almadiak.

– *Eta itzuli, nola? zangoz edo oinez edo...*

A! zangoz, zangoez, zangoen gañan, a! bai-bai-bai...

– *Orduan ez baitzen trenik eta ez deusik...*

Ez-ez, ez kotxerik ere, etzen deus ere ala denbora kaitan.

4. *Kallesian bai; kor almadiatzen zen oaño, atzo, urte gutiz* (1982)¹²

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121060>

– *Hemen egon nintzen azkenekoan, emaztearekin etorri nintzen; oroitzen al da?*

A! bai, egon zintzaetanez, bai-bai-bai.

– *Kontatu zuen berorrek almadieroak denbora batean nola jaisten ziren ibaian barrena...*

Bai, bai, bai.

– *Denbora haiek ere igarorik, e?*

¡Ya lo creo! denbra kaitan, ya lo creo.

– *Zenbat urte zituen horrek almadiak kendu zituztenean?*

Zomat urte egiñen du? bah! ogeit'amar? egiñen du¹³.

– *Edo gehiago, e? Esako pantanoa egin zenez geroztik...*

Ta eginen du urte yao, eztëa?... Kallesian¹⁴ bai, kallesian eztu urte anitz.

– *Erronkariarrak, ez?*

Kallesian, bai; kor... almadiatzen zen oaño, atzo, urte gutiz, e? eiten du.

– *Berantago ezik hemen...*

Bai-bai, ezik keben, keben egiten du bai, ogeit'amar, yago-yago egiten du.

11 'Lotzen zituzten'. Aldi honetan, ordea, pluralgilea bai, baina alokutiboa ez zuen erabili berriemaileak.

12 Hizketaldi labur honetan Jose Antonio Azpiroz eta Jose Luis Alvarez Enparantza *Txillardegi* adiskideak izan genituen mintzalagun.

13 *Dut* aditu uste dugu hor, *du* idatzi badugu ere.

14 'Kalles ibarrean, Erronkariko ibarrean', alegia.

ESPARTZA

Lucas Senberoiz Roda, 1910

Aita: Espartza / ama: Ezkaroze

5. Almadien prestakuntza zehaztasunez emana (1991)

Pasartea entzuteko:

<https://www.mediатека.eus/eu/fitxategiak/?id=121063>

– *Galdetu nahi nizun: zuk ikusi duzu almadiatzen Zaraitzun?*

Bai, bai-bai.

– *Oroitzen zara nola egiten zuten?*

Bai.

– *Eta nondik nora faten ziren eta...*

Oooo!...

– *Hortaz ere kontatzen al duzu zerbait?*

Bai. Bueno pues, almadiak eiteko len... lenik eiten zen ler, lerra, ler; zurea ein bar zue. Zureak, aizkura batek eiten du.

– *Pikatu edo, bota edo egotzi edo...?*

Bueno, orai, por ejemplo, pues etzen ... juaten duk pelatrik zura, pero, orduan? obrak... Erribran, etxeak eiteko ta gauza kuek, pues faten zen ya kendik...

– *[‘Kendrik’ ulertuta] Azala edo? landrik? labrada...*

Bai, landrik, landrik zura. Bueno, gero? pues... manduekin, ‘macho’, mandueki, pues, ermaten zen, bide bat iten tzen ta kandik, lleatzen zen... ataderoala; ataderoa? lekua donde, ya kan, egiten baitzen almadia. Bueno, almadien egitako¹⁵, almadiak bear ttu... edo zurek, irur...

– *‘Balsa’ edo ‘tramo’ edo...*

Bai, tramo deatzen zen bai, baia... etzeen todas, guziak igual. Zur batzuk deatzen tzeen ‘sezen’, sei metro; bueno, zurak orduan negurtzen tzeen... bararekin, zortzi bara: sei metro zortzi bara; gero, bertze batzuk... ‘katorzen’, txikinago; ta berze batzuk ‘dozen’, dozen.

– *Dozen, oraino txikiagoa?*

Bai, dozena txikinago; bueno pues, eiten zren tramoak, batzuk... sezeneki; berze batzuk, berze batzuk? katorzeneki, ta berze batzuk? dozeneki. Bueno goenak, ya, luzea bear zakin bat[ek]. Ahora... anchura.

15 Bitxia da -tako hori Zaraitzun, Izaba-Uztarrozen ohikoa bazen ere.

– *Zabalera?*

Tramuak, batzun bere... negurrea, zabalea, orai e'oritzen, bi metro ta erdi'do irur metro... Egiten bazen zabalago, etzen, ugaldean, zomait lekure ezpaitzen igeratzen kan, ya... zabal, negurri kortako etzaie elbi e. Negurria bar tzen, an... luzean, juxtoa izan, e? Bueno pues, gero? zurak esertzen tzeen kala, por ejemplo, alor, alor bat ¿verdad? alorrean, ta zurak esertzen tzien ya, kalaxet, xunto, ta... bi puntetan eiten zen zilo bat, zure guzian. Bueno, por ejemplo, laur zureak? ta zilo bana, zure guzian. Orai, zure koek sujetatzeko... zetatikän? bago...

– *Urritza edo?*

Ez, bago... unas trancas¹⁶ de haya... bagoa, cruzando todo el tramo; y a eso...

– *Segi, segi euskaraz...*

Ta, gero zu(r) koen lo-... coserlos, lotzeko... bazauden, bueno, eiten zen, euskeraz deatze-, nola deatzen den?

– *'Jarziak' edo...?*

Jarzia erdaraz, jarzia... urrutxez. Ta, urrutxak? por ejemplo, pues... bi metro ta erdi'do, izaten zen luze baia... ta asten zen punta meetik? eta, biurtzen zen ongi. Bueno, pues zertzen zen... bagoa, tranka kori? ta oai, estilo kortaik sartzen tzen bergara, ta buelta; gero¹⁷ bertze bat, eta bertze bat, ta... Bueno pues, berga koek, berga ateatzen tzen, koekin lotzen tzen... erdaraz, 'barril' deatzen zitzeten; eztakit barril erdaraz zen o, euskaraz eztakit: barril, barril¹⁸.

– *Bai, tramoak lotzeko, ezta?*

Bai, tramoak lotzeko barrila. Ta gero, berga korrekin...

– *Bihurturik...*

Karreiatu. Eta gero, xuntatzeko tramo kau berz'korreki, bazauden bertze batzuk, deatzen zreen xintura¹⁹. Kurak e, zetän?... ez oroitzen; lerr e, urrutxe zen edo ez zen... ta, lotzen zeen biek, tramoak, xinturak, bi puntatan ta erdian. Bueno, lenik, tramok, klaro, egin tzrelari(k) ya, egozten ztien ugaldiala. Ugaldiala egozteko esertzen zien... ugaldea? bueno, kemen dago alorra ta ugaldia gor; bueno pues, ugaldia egozteko, zertzen tzeen zul batzuk kara, ta orduan, egoten zen tramo kor, ez zen ez...

– *Ez dadin joan?*

Pa que no llevase el río el tramo... lotzen zen pues, soga batekin, zombait, ler edo bago bazegon orillatu? Gero egozten zen bertze tramo bat, ta orduan xüntatzen tzeen biak xinturaeki, ta gero bertzia. Bueno, ya almadiara eginëk dao, ta gero? pues, remu at paratzen tzen; remua? pues, lemezi puntoan? ta berze at, az-... azkenean...

– *Bat aurrean eta beste bat atzean?*

16 Sanz Zabalza (1993): **Tranca**. Leño redondo y pulido de unos 7 cms. de diámetro y metro ochenta de largo, acabado en punta para apalancar cuerpos pesados. Era un utensilio de múltiples usos en los trabajos de la madera.

17 *Kuero* aditu uste dugu hor, dagoen testuinguruan dagoela *gero* idatzi badugu ere.

18 Sanz Zabalza (1993): **Barrel**. Leño de haya recto y limpio de unos ocho centímetros de diámetro y de la anchura de un tramo que servía de eje y soporte sobre el que se ataban los maderos. 2003ko ikustaldian horri buruzko zehaztasuna egin zuen Lucasek: «El barril más grueso; cruzaba todo el tramo».

19 Sanz Zabalza (1993): **Chintura**. Jarcia de chaparro retorcido, más gruesa que las vergas, que servía para unir un tramo con otro. Eta gure berriemaileak, 2003an, honela zehaztu zuen: «Madera delgada, bien retorcida, para sujetar los tramos».

Bai, seun, almadiak kan, bat baldin bazen, bueno... zurak, por ejemplo, tramu kontan, badaude amalaur edo más zur, orduan ematen tzen tramu bat... altzinean? ta bertze bat...

– *Remo, remo bat...*

Bai, remo at. Ahora, tramu... eo tramu kontan, badaude sei o zazpi zur solo? zeinaiduen al lodi? orduan bi tramo, edo... bi remo. Remoen xuntatzeko, iten tzen, tramuen... erdian, bi, bi zilo ta kan sartzen tzeen bi...

– *Bi estaka edo...*

Bi estaka, bai, eztaiz nun dan, ta kan, kalkatzen da remoa. Ta gero, remöa, ezpaitzen ez baztertzen, an, ba aniz lekutän pues etzen enpleatzen, segun nola zen ugaldia, pues orduan, gibla onë, eiten tzeen bezte batzu gaetan? ta kor esertzen tzen... anilla bat, vaya, urrutxez eginik, ta kan sartzen zien remoa.

Ta gero, lemeziko tramoan az-, edo bigarnean, ya azken e tramo ta azken puntan, esertzen tzen, pues tze? bi estaka kala gan, sartrik? ta kan, esertzen tzie(n) alporxeak, ta ola, espalderoak... Deatzen zen roperoa.

– *(Eztulka ari zela eta) Egon, egon, deskantsatu pixka bat...*

Korrek [zintzurak], kilikatzen!... Ahora, tramu at, beti, altzinean zen... mearragoa ezik azkenean. Konprenitu?

– *Bai, muturra aiseago igarotzeko...*

Bai, bueno, almadiara eginik dago, pues orai espera, ya ugaldia nola zen; badu... ur aski edo, sobra? seun, ya batzen negurria ere, uraeki, ugaldean. Ta nik, eni ere tokatu zaida, correr; nolak- tzien?... A! tramua? ez, erran zut antes, len; esertzen tzien zera: bagöa, ura artzen baitzen barne, ta, berga koekin biurtrik ka(n), lotzen tzen guzia. Ta gero, punta sub(r)atzen baitzen? kura guzia eiten zen kosido bat, deatzen baitzen estoka²⁰, kosidoa.

– *Josirik?*

Bai, eta... ni? bi aldiz, Ibiz(t)a, gure... ugalde txikin bat, bat da, ta kan iten tzen, guk almadia...

– *Nola? Ibizara?*

A! Ibizra... ta gue erria.

– *A! ondoko herrira, ezta? Ibiltzietara?*

Bai, Ibiztara, ta kan xuntatzen zen, errian... ugalde andia igaretzen baitu, gure erritik igartzen dela, vamos, el... río Salazar. Erri kartañot? a! etzuen falta, etzuen falta remorik ta deus e... ugaldeañ mear, ta...

– *Eta fondo gutikoa...*

20 Berriemailea bera mintzo, 2002an, *estoka* dela-eta: «Ataban los maderos con las jarcias –en vasco xaros les llamaban–; se hacían unos au-, según la clase de madera que era: si era delgaö, un aujero; si era grueso el madero, dos. Se pasaban las jarcias por aquellos maderos y... pues se sobrarían, pues no sé, diez o veinte o treinta centímetros quedarían; lo que quedaba, de las jarcias o del xaro, que estaba retorcido aquello, se hacía la estoka que llamaban, que era un emparrilláö, conque vamos a decir, que ajuntaba todos los maderos del tramo, y después ya, aquellos emparrillaös servían para unir un tramo con el otro. Y... para unir un tramo con el otro, se empleaban las xinturas, y los tramos pa unir un madero con otro –no me acuerdo ya, qué medida tenían o qué anchura, los tramos– dependía, no se podía hacer como quería, porque había, por ejemplo, en [el río] Salazar, en el paso de Arbayún, había unas peñas, que había que pasar por entre las peñas, y ya tenía la medida justa; si tenía más anchura, ya no pasaba bien».

Bai, ta a lo mejor baratzen tzen... arri batëan, geratzen ta baratzen almadia bat; esperatu rato bat? ta... gibletik tzen ura, ezpaizake(n) igar? pues, berak e bulkatzen tzun. Bueno, bertzera, ellegatu...

– *Eta, bultzatzeko, zer egin bear zen? ibaira jaitsi tranka batzurekin? edo...*

Guk, nik erraten lekuan ez, ala esertzen zen... meartsu baitzen ugaldea, ur mear, pues, baratzen bazen... almadiara? geo gible, enbalsatzen ura, ezpaizake(n) igar, ta ya, gero, indarraekin, arrankatzen zen. Baia ugalde andian, gure berz errian, geratze (b) atzen, Saartzeko ondartzen baita... ugaldea, ya kordik faten tzire almadiak direkto Erribera... Xa an, paratzen bazen arri batean, ematen tzeen tranka batzuk, metro bat t'ardi edo... bida, e? ta, sartu ugaldean, ta tranka ta: «ernee!... ernee!...». Ta, ou! gure errian, zubitik mirez, ikusten nola, ta...

– *Mutikoak eta...?*

Bai, geuk, zubitik: «aupa!»... O! jenio batzur, ya almadieroak egoen tzien... klaro! bustrik, klaro. A! gero, llegatzen zelaik korra, ateratzen baita Arbaiun, da anitz gaixto kori, pues ez, ur gutxirekin etzaiken sar, anitzekin ere ez, ordaiak bazakien negurrëa, arri batzuk, arri... ori zen, bazterrean! ta kara ellegatzen zelaik ugaldia? bueno, ¡hala!... al pasar Arbayun.

– *Paso gaixtoa zen?*

Bai, bai, klaro, ba'an bai; izan duzu zomat... 'ahogar'?

– *Ito...*

Itotzen.

– *Bai? almadiatik erori eta han berean ito?*

Ez, ez, ez... pasu batzuk meak ta eztaike brinka!... Nik, izaundu tut an bizpur, itozten, korr eta, Orontzen ere bai, berze bat, presaren saltatu. Orduan, bazauden presa erri guzietan, bazauden presa bat, pues... erritan, bazen erri, erri guzietan o kasi guzietan, errota; errota? ta... bueno pues, presak, artzeko ura, errotzeko²¹ ta, gero argia emateko're, ta... presa koen... saunsteko? klaro, presara zegon kala gora, ta ugaldea orduan? orduan iten tzen, zurekin, nola deatzen da? oai... kagoendiez!

– *Bueno, igual da, igual da...*

Len enitzan oroitzen pues, mira: por ejemplo, pues... au da presara goiti, ezta? orduan, pues ugaldean...

– *Bai, beheitiago.*

Orduan eiten zien jaraga (?).

– *Ranpa bat bezala, ezta?*

Ranpla bat?... erdaraz puerto²² deatzen zen, eztaikit nola, igual da... ta kandik, Oronzen aurkitu; Uzkartzeko zen, almadieroa? sartu zen, ta etzuen ongi...

– *Ongi eraman edo?*

Bai, et'orrek o, betire, llega tzelaik abajo, remoak in tzakon²³ jesto, buelta bat? ta, emon²⁴ zuen ugaldiala, ta ito zen kan, ta, bere errian, aparezitu bereala. Ta gero? pues

21 Errotatzeko-edo? 'ehotzeko', antza.

22 Sanz Zabalza (1993): Puerto. Rampa de cemento inclinada de unos cinco metros de ancha por la que enfilaban las almadías para saltar las presas.

23 Zakon 'zion'.

24 Emon bitxia da Zaraitzun, Izaba-Uztarrozen ohikoa zen arren.

bueno, pues... lo egitra, lemeziko zomana den, nunbait turno bat artu Arbaiun? Irunberrira. Ahora, ongi xan ta edan bai, almadierok... ongi xatera! puerto...

– *Hor, roperoan²⁵ eramaten zutena?*

Bai, por ejemplo pues, aldamorzua ta bazkaria, baia... artsean, faten zen fondara, fondara ta...

– *Irunberrira?*

Bai, lenbeziko etapara Irunberrira, bai. Ta gero, kandik? pues-pues, klaro, turra²⁶ bustrik? bear zen txukatu ta bate. Bueno, ya almadieroak bazakien, guziek, berek, nola konpontzen beren defentsa. Ahora, gero abaldu ta... kasinoala bai, ¡buena copa ta buen vermut! eso bai. Gandik? pues, Zangozan zen, lemeziko... erria. An, bazen gure almagaztista bat ta karek erosten zuen zur; baëa, seun ze klase. Te gero? pues, kandik, río Aragón ya, pues Erribere guziti eta, baratzen zen erri, errietan ta, erri guzietan bazegon erostun bat, erostun bat; ta karek, bazuen, batzuen, pues... antes e...

– *Lehenago...*

Erranko²⁷ duu... sezen ta, katorzen ta, klaro! a lo mejor karek etxe baten iteko bar zuen, berze... berreun edo irureun zur, baia sezen, edo dozen edo katorzen, ta, erosten zuen ta bertzeak... Tutrera, ta... Zaragozara, Zaragozan.

– *Zaragozaraino, e?*

Bai, bai, bai, bai... Zaragozarik gizon, un (tal) Ekiza, erosten zuen zura, kasi guzia.

– *Eta gero, itzuli? zangoz, kotxez edo...?*

Jeh! no, ez, trenean, baia... Irunberriik gure erriala? izaun dut... oñez, oñez ta... alporxara? ta... gero bazkaltzen almagaztista? baratzen zelaik almagaztista? pues, por ejemplo, Irunberrira ateratu-de, ta fateko abaltzra ta lo eitza? almagaztista lotzen tzeen, pues... ugalde bazterretan bazauden, an, ta... almagaztista lotzeko ematen zen... sirga deatzen baitzen, baëa ez soga; alanbrez. Konke kura artu fardo bat? ta Irunberriik gure erriala, oñez; oi bai! A lo mejor, pues, geratzen zen ta: «bueno, tengo el autobús, Salacencia», baia igaririk edo... ez gastatzeagatik ere.

– *Erran duzunez, zenbait aldiz almagaztista ur txikietan tratatzen zen arroka batzuen kontra; horri nola erraten zaio? ‘amorratu’? Uztarrozeko andere bati horrela aditu bainion [...].*

Bai, bai, bai-bai-bai, bai. Eta, ez ugaldian solo! lerroietik, egozten zeelaik zurak, alorriala... mandueki, pues, a lo mejor, arri batean edo arbole batean ta... pegatuz, xotzen zeen zurak? ta: «ha amorraö; ha amurraö en el pino, ha amurraö en tal sitio».

– *Bai? eta euskaraz, nola? ‘amorratu da’ edo?*

Amorratu’a, amorratu’a, amorratu duk; amorratu dik.

– *Eta roperoan zer eramaten zuten jateko? migak eta gauza horiek?*

Ez, ez, ez...

25 Galdera hori egitean, 1976an, Otsagabiko Liboria Contin andreari aditua genion *asto* hitza ez zitzaigun burura etorri, baina Labeagaren lanean (1996), gaztelaniaz bada ere, *burro* hitza ikusi dugu tresna hori izendatzeko, «equivale a ropero» oharpenaz osatua.

26 Hori ‘atorra’ ote den ustea dugu.

27 Bitxia *erranko* hori, ohiki aditzen zena *erranen* izatean.

– *Erronkariarrek bai, kallesek bai...*

Eeez! ezetz! migak... gax-, gaxuan zopa, las migas; decían ‘gaxuan zopa’... sopa de sa(r)tén: gaxuan... sop sa(r)tén.

– *Sarten?*

Bueno, nosotros más bien llamamos zart-, zartagia, xartagia, porque había antes un dicho en Otsagabia y una casa que llamaban Markilamé, y «en casa Markilamé, xartagia da lori ta tortillara me»; ya ha entendido ¿no? sartén recio y tortilla delgada, xartagia²⁸. Bueno pues, las migas, como le he dicho... ¿cómo le he dicho antes?

– *Gaxuan zopa...*

Gaxuan, gaxian zopa, sopa de sartén. Pero eso, comían mucho los almadieros, pero cuando estaban en el monte, en el monte; en la almadía ¿cómo van a comer las migas?

– *Oihanera-eta, joaten zirenean, orduan...*

Bai, klaro, baëa... ugaldean bai-ta! Pues, tortilla ta... magra, magra bai.

– *Ongi jaten zuten, e?*

Bai, bai, bai, bai, ongi, ongi, ongi; ta... ez solo abäratsek, lerdoian ere bai, xatzen... obeki ezik e...

– *Herrian edo etxean, edo...*

Bai, por ejemplo que los labradores.

– *‘Lerdoia’ da ‘el pinar’, ezta?*

Bai, bai; bueno, lerdoian... asten zen, lanea?... nola erran dut?

– *Argitu gabe?*

A! argitzen zelari(k) ya, ta... bukatzen zen lanea? ya... gabean! etzelaik ikusi. Bueno, pues, kan etzagon kaferik ta txokolaterik eta deus e; en ayunas? lanean e.

– *Baraurik edo?*

Bai, bai, bai; zazpitan? deseinatza; tajada batzuk! ogi, orduan ogi... cabezón, olata puzka kura, xaköa... edeki? ta, xaköa, ‘la bota’, ardoa tundatu, arras, deseinatzeko.

– *(Gaizki ulertuta) Ardoa xuntaturik, e?*

Je! etzen bezte gauzarik!

– *Eta gaua, non igarotzen zuten? bordetan edo?*

Bazen zomait borda urran, urrun... ez!... urran! zomat borda o, cerca, albora; berzañez? txabola bat egin kan, kan txabola... txabola bat eiten zen, laur estakarekin, ta... lerren... –las tajas de la, del pino, no sé cómo será–, con aquello, tapatzen zen? ta... ogatzetako, ezpel... ezpela zen.

– *Bai, badakit zer den, bai: boj.*

Gero, aldamorzatzeko... txula aski izate(n)? ta, tomatereki? ta zomat... zomait aldiz, eiten zen... olio-zopa, sopa de aceite, orio-zopa. Gero, eguerdiköan, aldamorzatic eguerdiala pues borz edo sei edo zazpi tramo egotx; eguerdiköan? pues... erdaraz, kor, uskaraz nola deatzen da alubia?

– *Ilarra? (galdera okerra).*

Ilarra nosotros llamamos al bisalto.

28 Gaztelaniaz eta euskaraz jositako esaldi honek Izaban aspaldi aditu eta, hain juxtu, alderantzizko esanahia duen beste hau dakarkigu gogora: *En casa Esandi ogi txiki* (= gutxi) *eta puzka andi*, etxe horretako jendearen eskuzabaltasuna agerian uzten duena. Beste honakoa ere aditu genuen Izaban berean: *En casa Potxén triste dagona egon deila konten(t)*, kasu honetan etxe horretako jendearen alaitasun ospea darakusena.

– *Orduan ‘alubia’ esango dugu, ez?*

Alubia, y... eta aragi, edo errerik? edo... pataka batzuekin, o arroltzeki, buen-bueno arrantxo allí.

– *Eta xako bat ardo, e?*

A! bai, xako bat... ez! ur edaten tzen, utzi in zen ardua. E! zen lana, zure... lerreko lana zen aniz fuerte, buh!...

– *Behar zuten ongi bazkaldu eta horrekin batera, ba ur gutxi...*

Pro, urak pues, desganatzen zen edo nola da? era trabajo muy fuerte, y si bebían agua pues, perdían fuerza. El vino, pues de momento por lo menos, animaba. Gero... abaldu ta? pueee! akaitrik baia igual dantzan kan, txabolan, tenplatrik! tenplat(r)ik.

– *Aizu, zein dira Zaraitzuko herriak Itzaltzutik hasi eta... Handik ere jaisten ziren almadiak?*

Ez, ez, Ezkarozetik.

– *Otsagabitik ere ez?*

Ez, ez²⁹.

– *Eta ibarreko herriak zein dira? badakit zein diren baina nahi dut entzun zuk, euskaraz, nolaz aipatzen dituzun.*

Erriak?

– *Bai; ibarreko herri izenak, bai. Itzaltzutik Otsagabira, ezta?*

Bai.

– *Otsagabia eta gero?*

Ezkaroze, Eaurta –ese no está en el río, e? Jaurrieta–, Orontze, Espartza, Sartze, Ibiz(t)a, Gorza –Güesa–, Igari, Galoxe, Itzalle, Izize ta Uskartze.

– *Eta gero, Ustes? badakit ez dela ibarrekoa baina, euskaraz nola erraten zaio?*

Ustaize, gero Nabazkoze, eta luego... Aspurz, Aizpurgi.

– *Eta Biguezal?*

Bigüézal.

– *Euskaraz nola? ‘Bigozari’ ez duzu aditu?*

Algo parecido sí que es pero no sé si es así.

– *Eta gero, Aizpurzetik behera, nora joaten zen almadiarekin?*

Domeño korrek eztu...

– *Bertze izenik, e?*

Gero, Lumbier? Irunberri, Zangoza, ta ya andik nora? ya eztakit kendik bidea ere.

29 Otsagabiko berriemaile Pedro Juan Zokok zioenez, baina, almadiak bere herritik ere irteten ziren.

ESPARTZA

Nicolás Elarre Senberoiz, 1902

Gurasoak ere, biak *esparztarrak*

6. Bardean egoniko artzain baten ikuskera (1992)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mEDIATEKA.EUS/EU/FITXATEGIAK/?ID=121065>

– *Erribera aldean [artzain] egon zinelarik, ikusten al zenituen inoiz almadieroak igarotzen?*

Bai, bai, bai, kori an.

– *Eta zer ziren haiek, zaraitzuar ala erronkariarrak?*

Bi errieteik, korrat, eta xuntatzen Ronkaleko... ugaldia, eta Sarazenko ugaldia, xuntatzen aquí, Liedenan, Zangozara ondoan, eta kor, almadiak ere xuntatzen! ta de ahí, almadiak, faten, Zangozarik... Kasedara; Kasedatik, gero, Galipentzuko... menditi ta aen igartzen, eta gero, Karkaztillora, ta Karkaztillorik ta... Kaparroso.

– *Eta almadieroak zubien azpitik igarotzean edo...*

Zubien petik, bai.

– *Bai, mutil koxkorrek zerbait erraten zieten? «almadiero (...) poco dinero...» edo horrelako zerbait aditu dut.*

Bai, «almadiero, dingindango, bolsa grande y poco dinero». Zubietarik, oi u iten... mut(t)ikuek, almadieroer, ezta?

– *Bai, e? zuk ere oihu egin duzu?*

Bu! bai-bai-bai.

– *Eta haserretzen, enfadatzen ziren?*

A! zomait e kala, e? mut(t)ikoez, ya... aserre egitten tzela, aah!

– *Eta Aezkoakoak almadiatzen ziren? ez...*

Ba! Aezkoan no; Aezkoan? kori faten ugalde bat, Ori... Oritik eta... Irati, eta baitago, kori, ba! pues gure errian, gure... [ibar] saratzenkoan, ¡vaya! eta kor llega, berze [...]. Kan, como, hicieron, la papelera de Agoiz, eta kan, ler gut(t)i, guzia bago, eta kori barratzen Agoitzera, eta kortik papelera bat egizien baizie(n), kortik ermaten. Baia, almadiak? Zaetzu... menditik? eta Ronkal, edo Ronkari, eta xuntatzen? Zankoa onduan, Zankoa gañean, entre Liédena y Sangüesa. Liedenan eta erdian, kan, xuntatzen, bull-bul ugaldia.

Eta, korrartiot? ermaten, laur zur, solo! laur zur? zabal, (v)amos, luze; zur bat aquí, lotzen? berze zura kan, ta laur zur, bea kortik, por abaj-, de ahí... kortik, ugaldia aunditzen baitzen, e orduan, zortzi, zortzi tramo ¿le dicen? xuntatu, xuntatzen, ya, ta

luutze almadia!... lutz. Eta kortik, joaten? Caparrosera; después... Tudelarik eta, ¡hasta Tortosa!... Aragonerantzan, ta Tortosan, baratzen guziak, ya... el-, llega mara, mar allá, ara, kan...

– *Bai, Mediterraneora; Tortosaraino, e?*

Bai, karartio faten; eta... bidia(n) pues... saltzen! zurak, errietan eta, a lo mejor, Tudelan mismo, pues, saltzen, mucha... zur anitz, eta bera... baia kandik hasta, hasta Tortosa, almadia. A! orai...

– *Egin zuten karretera eta orain kamionetan...*

Bai, oai kamion, oai kamionean, mendiala faten da kamiona ta kargatzen kan bezala, en el camión.

ESPARTZA

Fernando Rekalde Maisterra, 1904

Ama: Espartza / aita: Orontze

7. Almadiero, dingindango, bolsa grande y poco dinero (1991)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121067>

Eseitzen gintzun³⁰ bi tzur...

Emazte Maria: No, pero en castellano, ¿no?

– *Ez-ez-ez...*

... ugalde bazterrean, ta anitzez itten tzeen tramöak, baia con vista, makurrak, berze makur bat iduri, irui tapatzeko, irakusteko zuzen dena guzia. Ta gero? deutz ez, ‘zaro’ deitzen ginuen ken.

M: Zaro, de avellano...

De avellano y de miembro.

30 ‘Eseritzen ginitizun’ da hori, zukako alokutiboa [= ‘ezartzen, jartzen genituen’]. Zaraitzuko ibarrean ezagutu genituen berriemaileek xuketan elekatu ohi ziren arren, Otsagabiko Liboria Continek lehenagoko hiltunak zuketan ari izaten zirela esan zigun: « dénbaz emén, uskarán, uskárán erratén zien xárrek, ántz életan zúa, zu e? orái iyórk éztu buélta korí, ez. Errátén zien, senárrak emáztuari: zu!... Ta, géro, emáztiak senárrari: zu!... [zuketan elkarrekiko, alegia]. Ta, órai eztá errátén zúa; orái érten dugú xu; baia... orí eztákit létran exértzen denéz káin áisa, zúa obéki! edó?» (Artola, 2003, 382. or.). Usadio hori agerikoa da XVIII.-XIX. mendeetako izkribuetan.

– *Urritza edo? ‘Xaro’ erran duzu?*

Bai, xaroa. Kura retorzitrik, txaro.

M: Eso pa retorcerle y pa atar las almadías.

– *Bai, baina zer da?*

M: Pues... matas de avellano.

Avellano y mimbre, urrutxa ta...

M: ¡Ah! urrutxa, claro.

... miembro. Ta kurak, lenik...

– *Zume da? zumea?*

Zumea, lenik retorzitzen zen kura, ta gero, barrenatzen zen zura puntati, ta kan eser-tzen tranka bat, kala... puntan, ta tranka kari? lot, guziak lot, ta zume kori biurtzen zen nai zen... nai zun gisala, ta... joaten zen de maravilla.

Ta gero, espera, noiz xiten zen ura [...], egozteko ugaldiala? t’ugaldiala egozten giñu(n) len tramo por tramo³¹, ta... ba! yagoen bueltan almadia batean borz tramo, lau-borz, ta gero, pues xiten zelarik ura, traugadia dago ta gero, ¡hala! p’abajo, a... hasta ande habría de ir, baia, eltzen gintzan a Arbayún? Arbaiun, kemen... Irun-berri, de Lumbier más aquí, la foz de... la foz de Arbayún. Kor baldin bide sartu? ura justo-justo-justo; baldin bazen bat, baratzen gintzan ugaldëan, elki bage kandik, eta, aniz batzeen? ez giñuen, ez ginoken [...], urak, urak zuen indarrëago, guk baño indarrëago.

Eta gero, tramöak! tramuak baitra... tramuak dra, almadian borz, laur-borz; koiek etzren Arbaiun, Arbaiunen, baginuen pasu bat... kagoendiez! eztakit ze izen deikien orai, zomat den!... irur, irur-zortzi’do, zomakoa da? ¡el agua fijo! ez ginoken sar, zaba-lago ezpaitzeken igar; o sea que, tres ochenta o ola... me parece que es.

Ta gero pues, Irunberriartio, Irunberrira... faten gintzan almadia batekin, borz tramo, bi, bi gizon, ta... ya, Irunberri, Irunberri altëan, zuzenki gintzan, amar tramo, bi, bi gizonendako; ta korrekin tira, pues Zangozara, Zangoza baño apalago, ta kan, sartzen gintzan³² puzkara, aniz buzkatan. En vez de... bat eo bida? ezartzen gintzan laur, laur xunto, laur tramo; kori ya Ebroala, urran gintzalarik, ta kanti, tira Zaragoza-zarartioko... segun.

– *Edo Tortosaraino?*

Tortosa? ni enintzan eldu Tortosala.

– *Eta almadia ibaira botatzeko urak etorri behar zuen handi...*

Bai, bai... ura sobra andi ez, e?

– *Eta zer, baziren konportak edo?*

Ez, Balle Ronkalean bazen konporta baëa kemen ez, kemen ez ginuen; ugaldia, beh! normal. Baia, ugaldia pues arpatzen ginuen normal, ez andi ta ez txiki, Irunberriartio, Irunberririk apal? etzen inporta.

31 *Tr(s)ramo* aditu uste dugu behin baino gehiagotan, *r* eta *s* nahasirik-edo, ‘tramo’ idatzi badugu ere.

32 Zaraitzuko euskal hiztunen artean, batzuetan, nor saileko *zintzan*, *gintzan* eta *zintzaen* gisako aditz lagun-tzaileek –‘zinen’, ‘ginen’ eta ‘zineten’, hurrenez hurren–, beren ohiko funtzioa betetzeaz gainera, nor-nork saileko ‘zenituen’, ‘genituen’ eta ‘zenituzten’ erak, erreflexibo gisa-edo agian, ordezkatu ohi zituzten, hots: *guk sartzen ginuen* (gauza bat), baina *sartzen gintzan* (gauza batzuk). Louis-Lucien Bonapartek Jaurrietan bildu eta 1872an argitara eman zituen datuek erakusten dute jada joera hori. Lan honetan zehar bi eratako adibideak ikus daitezke.

– *Eta zein zura klase erabiltzen zen?*

Guk, guk lerra, ‘pino’; len, elkitzen zelarik Iratirik, Iratin ‘abeto’, ermaten baitzien... pues estranjeroala o, barko iteko ta, pieza larga, ogei metro luze... ta kala, pues egiten zien abetoz, abeto, baia kemen ezta abetoik izaten.

– *Eta almadiak, altzin-gibelelan, bazuten zerbait remoak ezartzeko?*

Remoa! altzinian, arribatzen... zura deitzen ginuen; a madero, cada madero, zura; si eran pequeños, adelante un remo.

– *Txikiak baldin baziren...*

Bai, alante uno, ta... giblean bat; balin bazen gordo? antzinëan bida, ta giblean bat, ta balin bazen aniz gordo? bida alante ta bida atrás.

– *Anitz gordo, e?*

Bai, bida altzinëan ta bida giblean.

– *Eta erdian ez zen paratzen ‘roperoa’ edo?*

Bai, bai, roperoa; bi estaka, sartrik zurean, barrenak zilatrik, ta kala [...], ermaten diru guzia.

– *Eta zer, zer eramaten zen hor?*

Arropa, ta zerbait, eta... xaköa, ta... txitxi, ar-, ternasköa.

– *Ternaskoa eramaten zen, e?*

Bai, anitz, anitz aldiz bai.

– *Eta bidean paraderoak izaten ziren, ezta?*

Bai.

– *Non?*

Oi! izaten tzen... oai, eniz oritzen ni! eniz oritzen; kemen e... ya, Irunberrin ta Zangozan, eniz oritzen! ta kor egiten baiginuen igual, igual, ochenta o según, noventa viajes, neguan... ta enizala oritzen köitaz!... Erriberan eniz oritzen.

– *Erori zara inoiz almadiatik uretara?*

Ez, ez; almadiatik e, difizil da, bai, difizil, presetan! presetan da remada bat, altzina... lo mismo nola kotxe batean! Altzinean, remoa ermaten duena balin bada experto, vamos, ¿entendido? pues tranquilo.

– *Lerrei ematen zioten, zieten, izen ezberdina?*

A! zurak zeen, dozena, katorzen, ta sezen, ta... agilon.

– *Ea, erran zazu berriz...*

Dozena, katorzena, sezena ta agilona³³; agilona ya, zura elegante. Zortzi metro edo amar metro largo; ori... oiek espezial, puentetako³⁴.

– *Eta bertzeek zein luzetasun zuten?*

Espera, dozenak? cinco... ez, cuatro ochenta; cuatro ochenta, cinco sesenta y seis ochenta³⁵.

– *Eta gero agilona...*

33 Labeaga (1996): **Aguilón**: Madero de unas 18 a 20 medias varas, que equivalen a unos 8 metros. Equivale a *veintén*. // Sanz Zabalza (1993): Madero grueso trabajado a escuadra de ocho metros de longitud. // Iribarren (1984): Madero en rollo de 18 a 20 medias varas (de 9 a 10 varas) de largura [Salazar, Roncal].

34 Labeaga (1996): **Puente**: Maderos de entre 21 y 27 pies de longitud, algo más de 7 ms. que equivalen aproximadamente a un *secén*.

35 Nahasi bide zen berriemailea datu hau ematean, *seis cuarenta* eman beharko baitzuen.

Gero agilona; tramöek, guziak, koek, txikin koek guziak igual. Ahora, puentëak ez; por ejemplo, zortzi metro eo, igual zazpi t'erdi, zortzi t'erdi, bederatzi, amar metro... puentetan, kola tzen fijo... zera.

– *Puente horiek nolakoak ziren?*

Puenteak? kori... zul, zura majoa kruzatzen baitie... zilo batetik berzëala.

– *Eta mutil txikiak gora igan eta puxka batean almadiaren gainean joaten ziren?*

Bai, bai-bai-bai...

– *Eta gero zer egiten zuten? jauzi?*

Ejejeje!... deabrukeria! bah! [...], uretan; pues a lo mejor, puska bat eman? ta solta? ta eutz. Bah! orai gutti aldiz, e? kori guti aldiz. Ta berzëan? pues, a lo mejor aitak, seme bat, erman puxka batean, ta eutzi, nonbait.

– *Eta zubien azpian igarotzean, mutikoez ez zieten erraten: «almadiero, txikilindrero...»?*

M: Sí, «almadiero, trip-, tripa andi»...

«Almadiero... dingidango, bolsa grande y poco dinero».

M: Eso, eso. ¡Oi, nos veíamos más contentas cuando veíamos una almadía que venía a la presa!...

Nik baño obeki, au erranen dauzu, Ezkarozen bada bat, oaño, bueno! konozimien-toak dauzke anitz ongi, eta emen, oberenetarik izan da ori, baita Eustaquio.

– *Orduan, «almadiero... kinkilindero» edo, nola da?*

«Dingidango, bolsa grande y poco dinero».

– *Hori erraten zuten, e? bertzerik ez? hori bakarrik?*

Bah! aniz gauza; a lo mejor, faten gintzan almadiaki eta, irurogei, laurogei, batxi³⁶ zomat den? sesenta-ochenta mozas en la orilla del río, en el Ebro y más arriba? pues allí todas lavando, porque todas andaban aún en el río...

– *A! nola erraten da? ekuzten edo...?*

Ikuzten, ikuzten arropara. ¡Oh, aquellas cualquiera sabe lo que nos echaban!

M: Sí, era antes, todo llevábamos a lavar al río, e?

– *Eta gustora joaten zinen?*

Anitz! anitz... eta zer peligroa! jo!...

– *Eta jan, ongi?*

Xan ongi.

M: ¡Buen trago! eta gero, buena...

Ternasköa.

– *Eta erronkariarrek, kallesek... haiek dira kallesak?*

Ronkalesak.

– *Ez zaie erraten 'kalles'?*

Ez-ez-ez.

– *Eaurtan erraten dute, roncalesak errateko, 'kallesak': «kallesak xin dra». Zuek ez?*

Rongariköak, Errongari keben, aquí les decimos, en vasco, Errongari.

– *Haiek erraten dute, jateko, eramaten zituztela 'migak'.*

36 Dagoen testuinguruan dagoela, hitz horri agian antzeman dakiokkeen 'badakizu' bat urrunsko ikusten da.

Migak ermaten ztiela? a! ori ez, nik eztut ikusi öri. Ura, ostatuan bai! ostatuan eiten zien, ostatuan baia...

– *Almadiaren gainean, ez?*

Almadiaren gañan ez.

– *A! igual nik gaizki adituko nuen...*

Bah! no-no, izan daike, bai; ortik... balle Ronkaletik faten zren, a lo mejor igar-tzen zitien irur ilabete etsera fan bage? beti almadian. Biaje baten, Zaragozara? berze baten bila; ta arekin fan? berze baten bila. Koiek? eztakit zeen bila, a lo mejor eiten zien kori! Gu ez gintzan faten; zortzi egun, amaboz... Zaragozara, faten gintzalarik, amalaur, amaborz egun biajea, kostatzen tzen; baita, baita aski, e? amalaur edo ama-borz egun? ioreki komunikatu bage! zer! juan giñalik eta, deus ere! ni un teléfono ni... nada.

– *Non sortu zinen? herri honetan?*

Nor, ni? bi, bi kilometro gorago, Orontzen.

– *A! Orontzekoa zara zu?*

Zortzi urtetan sauntsi nintzan ni ona.

– *Bertze egun batez egon nintzen Orontzeko gizon batekin eta erran zidan bera ere ibili zela almadiatzen.*

Bai, anitz ez, baëa erabli xu, ibili xu³⁷. Oiek, oiek, urak ebiltzen ze(e)n kemen, barranko ketan, elkitzra kona; por ejemplo Izalzurik goit(t)iaigorik, Otsagabia goit(t)iaigorik... barranko oitan, orduan ureadarekin, zenbatenaz ureago ta obiago.

– *Eta zure aita eta ama, nongoak ziren?*

Ene ama? emen, etse ontarik, eta... ene aita Orontzerik³⁸.

– *Aita, Rekalde, ezkondu zen etxe honetara?*

Ez, ezkondu zen aren etsëala; gero, gero saunts, xin zen kona bizitzra, zortzi urte nitueleik. Y toda la juventud empapau de agua, todo el día, todo el invierno, por ahí, por barrancos, ah!...

M: Además de eso, de las almadías, tenían otra cosa que solían... barranquiar³⁹, ¿la madera echarla al río? ¿donde la finca? ¿un barranco que había? ¿un... barranco? ¿cuando el barranco estaba crecido muy grande-grande-grande? entonces... aquello barranquiar.

– *Hori ere egiten zenuten?*

Kori ura andi zelarik.

– *Eta nola, mandoekin edo?*

Mandueki? mandueki o...

– *Karria?*

Karria, arrasa.

– *Eta lerrak ebaki, nola? aizkoraz?*

Aixkora, aixkora solo.

– *Orduan ez zen motozerrarik eta halako gauzarik...*

37 'Ibili duxu' da hori, xukako alokutiboa (= 'ibili da'), aditz laguntzailearen lehen silaba janik.

38 Lan honen hasierako oharretan ordezkapen haxe izan dugu mintzagai.

39 Sanz Zabalza (1993): **Barranquiar**: conducir, con la ayuda de picas, maderos sueltos por barrancos con abundante caudal de agua hasta el atadero. // Iribarren (1984): **Barranquear**. O *barranquiar*: Conducir la madera por el río, valiéndose de picas [Aoiz, Aézcoa, Salazar].

Ez, ez tronza-dorerik ere. Nik, zomat urte izanen nituen? ogeit'amar urte bai, tronza-dora xin zelarik; berroiget'amar? eztakit, orti goitixago; ogeita... ogeita borz goitti, orti goitti, tronza-doreik saldu direlarik kemen. Orduan, nik enakien zer tzen tronza-dora. Baia, ikasi ginueneko, ya... el afilar, zorrozten ta... igas-, igare tzen... bida edo irur urte! gero ya tronza-dora solo.

5.3. Orontze

Pedro Pena Pena, 1902

Ama: Orontze / aita: Jaurrieta

8. Almadiazain baten oroitzapenak (1986)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121069>

– *Almadiekin ibili zara?*

Bai, axki!

– *Nahi nuke zuk hori kontatzea: tramoak zenbat eta nolakoak ziren, nola ebakitzen ziren enborrak, nola lotu, zerekin eta zein izen zuten, aditu baitut Erronkari aldean 'sévenes', 'dócenes'... edo ez dakit zer-nolako izenak zituzten.*

Docén... catorcén y secén; seis cuarenta, cinco sesenta y cuatro ochenta⁴⁰.

– *Eta non eta nola ebakitzen ziren arboleak eta...?*

Aizkuraz geienak, geien-geienak aizkuraz, eta lodiak, arbole lodiak, zerraz. ¿Esto... [magnetofonia] recoge?

– *Bai, horregatik ongi kontatu behar duzu...*

¡Este es un demonio!...

– *Ea, etxetik atera eta nora joaten zineten arbolak ebaki eta botatzera?*

Etxerik elki, ogei... ba! ogeita bat urtez, ta...

– *Zein ordutan ateratzen zineten?*

Etzekotai(k), beti oianian! ta... lo que se trabajaba en el verano.

40 Zuren izenak eta dagozkien neurriak aurkako norabidean ditugu adibide honetan, baina geroagoko beste aipamen batean gokiro agertuko dira.

– *Bai, (euskarara ekarri nahiz:) udan trabajatzen zena...*

Todo trabajábamos nosotros mismos, todo, ¡preciosamente! mucho bien, ta... poniendo mucho empeño también.

– *Baina zuk erran bear duzu: ‘elkitzen gintzan etsetik, etserik, goizeko seietan, edo’...*

Ez, ez... goiztarraö, goizt(arraö). Goizian... seietan, seietan-zazpitan, sei-zazp... goizaxka, beti goizarxka! ta lanian azkarki aituz, baia azkarki gaitza! torpe!... ¿Y ya graba todo esto?

– *Bai, bai, bai; eta nora joaten zineten?*

Oianiala! zurä, arbolea bulkatzea ta, ta gero lan, trabajatze(n), almadien-ta egiteko? zurak bear gintzun trabajatu.

– *Nola trabajatzen zen?*

Aizkuraz, ederki bea ya, ederki gero, e? lanian gaitza, beti, beti lan gaitzëan aittuz.

– *Eta zein lekutara joaten zineten hori egitera?*

Pues... Otsägabin, Eaurtan, Ezkarozen... erri oitan.

– *Oihanean?*

Oianean, ta... gero, ni, bi mandoekin? zuren biltzen.

– *Eta horren ondoren, bildu eta gero, arboleak garraiatu? nora eramaten ziren?*

Oi-oiii!... Zaragozara anitx.

– *Bai, baina menditik, oihanetik, zur horiek eraman bear ziren ibaira, ezta?*

Bai, bai.

– *Eta nola eramaten zenituen?*

Mandoez!

– *Zein bidetarik?*

Oiii! milla bidetarik!... mil(l)a bidetarik!

– *Otsagabiko oihanean baldin bazinen, zein bidetarik eramaten zenituen?*

Otsagabi... Zatoian; Zatoian? ¡hala! almadiak egitten, eta Eaurtan ere bai, erri geinetan, denetan. Gero, guaurek, guauren kontu almadiatzea te, ta orduen, koek, lan gaitza.

– *Eta Otsagabian, zein lekutan egiten ziren almadiak?*

Muxkildako monte o... oianian; Muxkildak bazuen, ataderoak deatzen dira, ta... lotu? eta... gero, ez zen almadiatzen nai zuelarik batek, ez-ez, baizik, ura... errekarra prestatzen zelarik andi; orduan bar zen erne ebili, erne! erne! erne!... erne!... ta pazienzia gutti.

– *Pazientzia guti? edo... pazientzia handia beharko zen.*

Oi-oiii!

– *Almadia bat egiteko, zenbat persona behar ziren? zenbat lagun?*

Laur... jun ba eske, laur, eta... aldiz borz ere bai, almadien egitten. Beaute erne ebili! ¡mucho movimiento! templanza, templanza.

– *Eta nola egiten zen almadia? ea ongi kontatzen duzun; zenbat tramo zituen eta [...]*

Almadiara? aldi geienez... borz tramu, ta laur tramu ere bai, kolako zurak, lodiz, e? kolakoak... laur, laur, laur tramu. Orai ezta almadiatzen batre, zerbait, yendiak ikus zadan, ikus zadan, nola trabajatu, aber, aber, ta zerbait bai, baia... ya, ezta almadiatzen batrere.

– *Orain ‘exhibición’ txiki bat egiteko edo, e? jendeak ikus dezan nolakoak ziren...*

Zer bizia egiten ze(n)! zer bizi, bizi txarra.

– *Baina ez duzu erran nola egiten zen almadia...*

Almadiara? almadiara... zurez, zurak, denak yoaten zien nasirik, revueltas... y en el atadero, se cogían...

– ‘Atadero’ erraten zen? eta han zer egiten zen? zurak hartu eta...

An, alperka, an... neurre bat, beste bat, eta beste bat; irur... iru-laur, laur ere bai, baia zur lodiez, e? ta oai ez, badu zomait urte, eztugula almadiatzen... Nik, eutzi nuen, bah! ogei urte einen tu, eztutela almadiatu.

– *Gehiago ere bai, urte gehiago. Eta nola erran duzu zutela izena horiek, ‘sévenes’ eta...?*

Seis cuarenta... neurria, luzetasuna; cinco sesenta... eta cuatro ochenta.

– *Eta ‘seis cuarenta’koa zer zen? ‘dozen bat’?*

¿Seis cuarenta? secén; ¿cincos sesenta?... catorcén; ¿cuatro ochenta? docén⁴¹.

– *Eta zura garbitzen zen? xautzen zen? Nola erraten da? ‘se limpiaban’? ‘garbitu’ edo ‘xautu’ edo nola?*

Sí, pues garbi... zura garbi-garbi, o! ederki presentatrik! había mucha, mucha envidia, cuando uno trabajaba bien y otro, a lo mejor quería, quería hacer como él, ¡y no podía!... hace falta ya habilidad, de por sí. ¡Ay! el trabajo era bonitísimo de escribir.

– *Baina erran behar duzu nola garbitzen zen zura...*

Aizkuraz!... aizkuraz.

– *Zer kentzen zen ongi garbitzeko?*

Laur gizon, borz... eta beste taju⁴² batēan, laur edo borz; ez guzietan, e? kasi an, se andaba escaso... de gente.

– *Bai, baina garbitzeko zer kendu behar zuten? asperezas del tronco, ramicas...*

¡Oi! un trabajo precioso... pero precioso, ¿eh? daba gusto andar en las almadías, eskuz.

– *Ba hori galdetzen dizut, ea zer kentzen zen aizkoraz; aldaxkak? azala...?*

Bai, eta garbi-garbi-garbi-garbia! zepillatrik bezala, lana; lana ederki pollit, polit anitz.

– *Eta tramoak nola lotzen ziren?*

Bai, aski aixxa ere, zere(n), or egoen gintzan, laur? bortz; por un regular, íbamos cinco en los ataderos; cinco ya está bien la cuadrilla.

– *Euskaraz, euskaraz kontatu, bai. Lau edo bortz egoten zineten ataderoetan?*

Bai-bai; eta, zenbait aldiz, sei ere bai... según, había veces que se andaba mal para encontrar gente.

(Alabari) A ver si el padre me puede decir cómo los ataban. Se me va al castellano.

– *Eta nola lotzen ziren tramoak? lotzeko zer egin behar zen?*

Ejejeje! eta erne ebilliz! erne ebilliz. Traía usted ahora el madero, ¿aquí? y estaba amarraö ya; ya, ya estaba amarraö ya.

– *Bai, baina zerekin lotzen zen?*

41 Sanz Zabalza (1993): **Docén**: tronco o madero de doce medias varas (4,80 metros) de largo. **Catorcén**: tronco o madero de catorce medias varas (5,60 metros) de longitud. **Secén**: tronco o madero de 16 medias varas (6,40 metros) de longitud. Iribarrenek (1984) emaniko neurriak, ahatik, ez datoz guztiz bat hauekin: **Docén**. Madero en rollo de 12 medias varas o 4,80 metros de largo. Al de 14 medias varas o 5,40 metros lo llaman catorcén. Al de 16 o 6,20, secén [...] [Valle de Roncal].

42 Estornes (1997): **Tajo**. 5. Escarpa entre dos campos, *ezponda*.

Urrutz! urrutx-makilaz biurtrik; ederki biurtrik gero, e?

– *Eta nork lotzen zuen? zuk lotu duzu?*

Bai, eta ederki gero.

– *Nola egiten zenuen lotzeko? Urritza non hartzen zenuen?*

Bat? biga⁴³, bueno... orai, orai dago ataderoan, zura, ta bear düte, biarrik... erne ebiltzen tzen! itsas, itsatsi... ordea, otro, otro y otro.

– *Eta gero, almadia zein lekutan botatzen zen ibaira?*

Baño erre kara esertzen zelarik, ya ura, ura prest, orduan erne ebili, erne ebilliz! tte, ezpaita ura seguro, egun ura orra, eta biarr ere bai, ta, etzi... deus ez! se pasaba el agua... por eso había que andar templaö.

– *Eta gero, ezartzen zen ‘roperoa’ deitzen zena?*

A! roperoa?

– *Hura nola egiten zen?*

Aixa, ori-ori aixa, egitte’xu⁴⁴.

– *Zuk egin duzu?*

Ba! kor tzu, or tuzu⁴⁵ roperoa. A! sartrik, barrenaz zuraz e? zilatuik, ta... urek, ek, zabaltartzunean.

– *Roperoa zein tramotan paratzen zen, lehenbizikoan? erdikoan? gibekekoan?*

Ez-ez, altzinian, bigarna, en el segundo tramo.

– *Eta roperoan zer paratzen zen? arropa?*

Oi-oi!... ya, eta yatekoak ta guziak... eddergi.

– *Eta jateko, zer eramaten zen?*

Ogia eta aragia eta ardua; gauza oiek korriente-korriente... ungi, yana ongi.

– *Eta zein ordutan elkitzen zineten ataderotik, ibaian sartu eta handik behera joateko?*

Ugaldeala... se tenía todo preparaö ya, todo preparaö, ¡cuando venía el agua!... ¡hala, templanza! no había que decirle a nadie lo que tenía que hacer; todos, si uno sabía bien, y el otro más, y el otro más, y el otro más; por eso es que, la gente se buscaba... apropiada.

– *Igual goiz nola arratsaldean, igual; ura etortzen zelarik, orduan.*

Orduan, baia, eztira aguak, (zuzenduz:) urak, segru; bi egun... bi egun t’erdi, oai, denbora ortan bar tutzu, erne ebilli!

– *Baina baziren presa batzuk, ez? nahi zelarik libratzen zirenak ur gehiago edukitzeke. Ez al da horrela?*

A! ezta ortaik dieus ere! ura, euri itten tzuen, eta... ur ura, erreka xartzen zelarik, kolaxet? ur eder bat... ¡hala! erne! broma guti! broma gutti!... Aen, biar duu, mintzatu, zer? biar duu xakin... guziek, ze lana; ederki gero! ederki.

– *Eta behin bidean abiatuz gero, noraino joaten zineten? Konta zazu zein herritan barna igarotzen zineten: Otsagabiatik...*

43 *Biga* aditu uste dugu hor, Iparraldeko hitza izan arren. Berriemaile honek, haatik, ‘bida’ erabiliko du geroxeago, zaraitzuar eran.

44 ‘Egiten duxu’ batetik dena (= ‘egiten da’), xukako alokutiboa.

45 ‘Duzu’ hobeki legoke hor, objektua singularrean egotean.

Erraen dauzut, bai... Ezkaroze, Eaurta... ta Otsagi; kor zien ataderoak, irur erri goitan.

– *Eta gero, nondik pasten zen, nondik igarotzen?*

Nondik? Ezkarozetik Otsagira.

– *Ez, Ezkarozetik Orontzera, e?*

Orontzera; [handik] Espartzara, Esparzarik... Sartzera? Sartzera, eta...

– *Sartzerik Gortzara. Eta Gortzarik?*

Gortzarik? Uskartzera, Uscarrés; Uskarzerik, Uscarrés...

– *Ustés?*

Ustes... kolaxe; oiek, erri oiek, denak zren almadieroak, denak, yendeak, baia, yende onak.

– *Nola erraten da ‘de Uscarrés a Ustés’?*

Uskarzeik Ustaizera, Ustaizera. Gero, oetarik e; oiek, denak izan dira almadiatzeko, erri oiek, denak-denak! baia gañeat, yende onak.

– *Eta Ustaizetik nora? Nabaskozera?*

Ustaizetik?... Nabaskozera, kan, Navascués.

– *Eta Nabaskozetik?*

Navascués; de Navascués... vamos a ver...

– *Aspurz?*

Aspurz? mira, no me acordaba de ese pueblo.

– *Yo le ayudo un poquico, e? Nabaskozetik Aspurzera?*

Aspur(t)zera.

– *Eta Aspurzetik?*

Aspurzetik?... ¡oh, la foz de Arbayún!... para ir, tenía que estar el agua justa; con aguas grandes, por debajo de agua con todo.

– *Erori al zara zu han inoiz?*

Bein beño yago! eta irur aldiz edo laurez, zuren petëk, zurean petik! eta, errekarra andi... ura sobera fuerte.

– *Ura egonen zen hotz...*

Eeee! ezta ur otzik.

– *Eta uretik ateratzeko, zer egiten zenuen?*

Pues ñalalak in, ñalalak in.

– *Bazenekien igeri egiten? ¿ya sabía usted nadar?*

Sí... ¡mucho peor que los sapos!

– *Cuando se quedaba debajo de la almadía ¿le cubría el agua?*

¿Cubrir?... ¡siete veces!

– *Orduan, bazenekien igeri egiten, ya sabía usted nadar...*

Sí... batrere.

– *Mittika bat bai...*

Gutti, gutxi...

– *Eta orduan, nola ateratzen zinen?*

Al-al guzia ñalalak in. Soy de los que más vivo, de los más antiguos; tengo ochenta y... ochenta y ¿cuántos? ochenta y seis años. Aún hay algunos, pero pocos; en Ochagavía habrá... en Ochagavía habrá algunos, ¡poquicos!... muy pocos.

– *Eta erori, zergatik erortzen zineten? almadia...*

Deskuido.

– *Almadiak jotzen zuen zerbaiten kontra? edo...*

Bai, zemaite, zemaite aldiz bai, bai aldi anitzez, badakizu non, non gelditzen zen? ur guttiz; eta ura, orduan... amarratzen giñuzen, sogaz, laso bear da zerbai(t), muy, muy buenas, son caras esas sogas, flexibles.

– *Karioak? garestiak?*

Ba! eztuu... (ez bide zetorkion behar zuen hitza, eta:) arrayöa!

– *Me ha contado cómo bajaban hasta Aspurz. Eta gero, Aspurzerik?*

Aspurzerik... Arbaiunera; Arbaiunerik, Lumbier, Sangüesa...

– *Lehen erran duzu, Irunberri erran duzu lehen?*

Bai, Irunberri, Irunberririk... (norabidea berriro nahasiz:) Uskarzera.

– *Ez, ez; Zangozara?*

Oooo! Zangozara, bera dago an [...]. Zangozarik, Carcastillo... Karkastillorara.

– *Lehen ezik Kasedara?*

Kasedara... lenik.

– *Eta gero, Carcastillo?*

Carcastillo.

– *Eta handik Tuterara?*

Tudela guk... Tutra, uskaraz; ta... españolez? Tudela.

– *Carcastillok ez du izenik euskaraz?*

Zarrakaztelu.

– *Bai? hala erraten zenuten?*

Bai-bai, bai.

– *Orduan Zangozatik Kasedara eta Kasedatik Zarrakaztelura?*

Bai.

– *Eta Zarrakaztelutik, Arguedas? ¿o había algún otro antes?*

No había, an dago ya Arguedas ere... erreka ortan berean.

– *Eta Tuteratik, nora?*

Karkastillora.

– *Ez, Tuteratik, Ebro ibaian barrena, Zaragozaraino, e?*

Eeso es.

– *Eta gero, etxera itzultzeko, buelta egiteko, nola? oinez, trenez, mandoz edo nola?*

¡Ah! andando mucho; ahora, en el momento que veíamos coche, al coche.

– *Zein kotxe zen orduan? autobus bat?*

Oi, autobus! batzeen, erri guziek, korreo.

– *Bai, baina zer zen? trena, autoa edo zaldiek tiratzen zuten kotxea?*

Badia korreoak, fijo, fijo; goizian artu? eta... a! artseala arteo. Artsean? etxera ere bai... etxe(r)a.

– *Eta non hartzen zenuten korroa, Zaragozan berean?*

Eee! oi, erri denetan! bada korreo; erri, erri baterik besteala, erri artarik besteala, bestela, bestela, beste...

– *Lehen erran duzu zenbait aldiz almadiak topatzen zirela kantal batzuen kontra eta inoiz ere bai... 'buruzpiko' erraten zen? ¿dar la vuelta? eta ibaira erori.*

Oi-oi-oi... eta, lo de arriba abajo también.

– *Gainekoa apal? petik gora?*

Gainbera, gain-bera. Ahora, son descuidos muy grandes; generalmente, ese descuido es... del que va conduciendo, del de atrás no.

– *A! ez duzu erran: altzinekoak eramaten zuen remo bat, ez?*

Eta, zur(r)ak lodi d(i)relarik, kolaxe zurak, orduan... biar tuzu, altzinëan, bi remo, eta gibelean? berze bida? laur; ya, zur ederrak, ederrak, denak, denak landrik, alaxe... alaxe.

– *Eta zu noiz eta zein lekutan erori zinen?*

Ni?... Otsagin.

– *Arbaiunen ez?*

Ez-ez, ederki, Arbaiunen, nik... ederki; bizi iza'uten e⁴⁶... Arbaiun ederki-ederki, fan nixu⁴⁷ ni.

– *Eta Otsagabian erori zinen, e?*

Bai... deskuidoz, altzinean, yoaten zenak, aen, aretz... el de adelante tenía toda la culpa, en los descuidos.

– *Ez baitzuen ongi eramaten, eta orduan zerbaitekin tropezatu eta buelta...*

Buelta! eta... almadia altzina, gibela y... bueno, bueltatrik; ¡hala! ¡horrible da hori!

– *Eta bertze gizonak ere, uretara? eta guziak ateratzen ziren?*

A! baika! illik ere bai... bai-bai; zomait urtez laur.

– *Bai? zuk ikusi duzu?*

Sí, sí... tres-cuatro... todos los años, al otro mundo.

– *Hiru edo lau itorik, e?*

Itorik.

– *Zu joaten zinelarik gertatu zen horrelakorik?*

Bai-bai... punteroaren deskuidoz. A mí mismo me ha tocaö en Otsagabia, entre Otsagabia y Ezkaroz... y más arriba de Otsagabia también.

– *Eta zer, nola gertatu zen?*

Pues... había veces de caer, y no lo veíamos más, el río lo llevaba.

– *Zer gertatu zen? 'egun batez, aldi batez...'*

Punteroaren deskuidoz, okurritze-, okurritzen zien gauza oiek. Cuanto mejor maestro y... más confiaö; ¡y poca confianza con el agua! e?

– *Baina erran, erran euskaraz. Zer gertatu zen?*

A! pues, almadiara... peña batian ola yo... eta, orduan, ori eitten du, gibeleköa altzina, eta ezt-, ezpetteke almadiara ola [eraman], beti yoan bear du... ola, martxa ontan.

– *Altzineko tramoia, altzinean...*

Ya altzinëan; bestala, mala... mala tragedia. Erori uriala.

– *Eta orduan?*

Al guzia, bata e(b)en, berzea goittiago, berzea apalago, eta... ure, illik e, erortzen zena? ura ez zen...

– *Elkitzen? ateratzen?*

Ez, etzena elkitzen; il(l)ik, illea illik.

– *Eta bertzeak elkitzen ziren?*

46 'Bizi izan dudan ere', alegia.

47 'Fan naiz, joan naiz' da hori, xuketan emanik.

Bai-bai... eta zomait aldiz, zur bati agarratrik, olaxe-olaxe-olaxe, olaxe; zeren erre-kak indarr andia du! Generalmente, esto... erre-kara sobra, gaitz egonaz, okurritzen zeen... deskuido koiek.

– *Eta egun hartan, non gertatu zen hura? Otsagabian?*

Otsagin eta Eaurtan (!) eta Irunberrin eta...

– *Baina egun hartan, erran duzu, gizon bat ez zela atera, itorik geratu zela.*

Itorik. Bazen... gizona, ezpeitzen elkitzen laur edo... borz eunez, erre-kak errematik; ta... bein bät elki zen? kolaxe, burua... tap-, taperen? buru-tapea⁴⁸; bueno pues, kura... edekirik, edekirik.

– *Zuek atera zenuten uretatik?*

Bai.

– *Eta remoak, nola egiten ziren?*

Oooi! bai, badute lanak... remoek.

– *Zuk egin dituzu?*

Bai-bai. Ura, uraxe bea, loditarzuna, oiek. Ta almadia, eoten da ed(d)erki prestatrik, ederki da... iii-a, iii-a!... dubalatzen⁴⁹ ziren.

– *Zein materialez egiten ziren?*

Zur beretarik! más pequeños, pero...

– *Bai, baina, zein zur klase zen?*

Pino, pino, pino...

– *‘Pino’... euskaraz nola erraten?*

Ler. Ya se ataba sí, abete también, pero... casi todo, todo-todo-todo, pino.

– *Eta ‘abete’ horrek zein izen du euskaraz?*

(Gaizki ulerturik, nonbait:) Lan bera, cuadraös, todos los maderos.

– *Ez, ez, ez... ‘abete’ hori euskaraz nola erraten...*

Izeia... izeia; pinoa eta izeia...

– *Eta zuk egin dituzu remoak, e?*

Bai, eztu difikultaderik, bēar da... eixkura⁵⁰ pixkat ze(n), baia... eztu difikultaderik.

– *Eta remoa sujetatzeko, zer egin behar zen?*

Testinbao⁵¹... kor duzu; urrutxa, biurtu ederki?... urrux, ta gero almadiaren, luztar-zuna? cuatro ochenta, cinco sesenta... olaxe.

– *Bai, baina nik galdetzen dizut remoak sujetatzeko zer egin behar zen.*

Sueltoan? ta, ya tendrā, kolaxet: bara bat biurtrik, ederki! urrutx... olaxe, zurian sartrik, zulo ortan? [...]. Baña seguru gero, seguru, fuerte!

– *Eta gero, Zaragozara ellegaturik, han saltzen ziren zurak?*

Aldi anitzez an, eta bertze aldiz goittiago, ta beraxago, apalxao.

– *Eta bazkaria egiteko? beharko zenuten gelditu, baratu...*

48 Gazt. ‘la tapa de los sesos’, itxuraz.

49 ‘Doblatzen, tolesten, okertzen’, antza.

50 ‘Aizkora’ bide da hori, lehenago *aizkura* erabilia ere.

51 Iribarren (1984): *Testimbáu*. Horquilla o anilla para apoyar o introducir los remos de las almadias cuando los levantan del agua [Vidángoz-Roncal]. // Sanz Zabalza (1993): *Testimbáu*. Anilla de verga clavada en un madero del tramo para empotrar la empuñadura del remo.

Baratu ta, por más que, por una vez se quedaba... en pueblos, en donde quiera se quedaba, o sea, hacer el fuego y la comida.

– *Baziren ‘paraderoak’ deitzen zirenak?*

Bai, bai, bai.

– *Zein herritan baratzen zineten?*

Ai! ori, erreka guzitik, geeltzen tze(n); eztuk... punto fiyorik.

– *Zu oroitzen zara non baratzen zineten?*

Nabaskozen... Nabaskozen, anitx; geo, Irunberrin ere bai... kalaxe, ¡por todo el río!

– *Zangozan ere bai?*

Bai, bai, bai... anitz, Zangozan anitx.

– *Eta bazkaltzeko, almadiak baztertu, lotu eta [...], zer prestatzen zen? migak edo?*

Oi! errekan, biajea artuez geroz, migarik batrere; aragi, aragi eta ardo.

– *Zein haragi klase?*

Ardiak... axuriak.

– *Haragia, ogi... eta trago, e? tragoxko bat ardo eta aurrera...*

¡Ah! sí-sí te, tragoxko bat? eta, y todo, aupa y aupa y aupa!... Había mejores vinos que ahora; jesto es una porquería!... todo, todo químico, pero ni un miaje de vino, e? ¡todo es química! Este año decíamos, nosotros: «ya se beberán buenos vinos»; se maduró mucho la uva, muy madurada. ¡Peor que nunca!... una cochinado estamos bebiendo; yo mismo no bebo más que un poco de vino, y aquello que no sea vino, aquello me ha envenenaö... bah!

– *Bertze gauzatxo bat bukatzeko: almadiak oztopo baten kontra xo eta trabatzen baziren, horri nola erraten zitzaion? ‘amorratu’ erraten zen?*

Bai, bai.

– *Handik ateratzeko zer egin behar zen?*

Gizonak, denak, laur edo sei edo zomat dauden, arrepatu tranka batzuk eta, xuxen almadiara yarri; xuxen, endere-, endrechar... ¡tira p’alante!

– *Eta hori egiteko jauzi egin behar zuten urera?*

Bai-bai-bai-bai-bai.

– *Honaino [gerriraino] edo?*

Olaxet! olaxe.

– *Eta zer, denek batera? eeepa!!... nola egin behar zuten?*

No, generalmente... ya se endrechaba, sin söltar nada. ¡Bah! hace mucho la costumbre; pocas veces... tener que soltar maderos, pocas, uuuh...

– *Behin, Uztarrozeko andre zahar batek erran zidan, ba, almadia amorratzen zenean, gizonak tranka bana eskutan urera jauzi egin eta honaino [gerriraino edo] sarturik, leku gaixto hartatik ateratzen zutela...*

Bai, bai... eginal guzia, indarral guzia.

– *Zuri ere gertatu zaizu horrelakorik?*

Bai-bai-bai.

– *Eta non, zein lekutan gertatzen zen?*

Nunaiden! nonaiden ugaldian! errekan, nonaiden baratzen ze...!

– *Ur guti zelarik, ur txikinetan, ez?*

Ur, ur txikiarekin, geio, geio.

– *Bai, noski, ur handiarekin aiseago joanen zen...*

Aixago; pero también la vista había que llevar bien, con mucho cuidaö.

ORONTZE

Severo Azkoiti Arbe⁵², 1903

Ama: Orontze / aita: Otsagabia

9. *Xateköa? a! pues, alforja batzurretan, almadian!* (1995)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121071>

Koyek, zurtako, saltzen zeen, ta trabajatzien zien zura, ta gero almadian it(t)eko, zur kaitaz. Ta gero almadiarekin, lenguetarik... exertzen zelarik, zera, barranköa... goiti? gaintiko zelarik? ¡hala! zurak lotzen zre(n); badakizu nola... lotzen zren? ¡hala! Zaragozaraltio! Bah! ori bazen bai; ¡hala! ugaldia, ugaldia barna, ¡hala!

– *Almadietan ibili zara?*

Ez, ni eniz, ni ez elbili almadietan, ez.

– *Eta ikusi bertze batzuk ibiltzen?*

Baa... ¡hombre! bai. Orai, errateko, errateko elebi nizala: egun batez sauntsi nintzan... kan, Orontzeko batzuk baitzien zur? eta igandez zire(n). Konke, ya laguntzen gintzan⁵³, bah! pues-pues bai, orduan gazte batzuk? konke, Oronzerik, Oronzerik... Xartzeraño, laur, laur kilometro; laur kilometro ugaldetik, almadiaz sautsi gitzan baia, geyagorik ez.

– *Orontzetik Sartzeraino; laur kilometro bakarrik?*

Eztao geyago! Esparzara, Esparzara? dos, bida; Esparzarik Xartzera? gisala, bezte bida? laur? laur edo kala.

– *Baina lehenik Ibizta, Ibiltzieta...*

Ibizta len; e... Ibizta pai, an dago... bueno, apalxeagotto, Sartzeko presara. Orduan xauntsi gitzan baia yaokorik ez; baia txikin gintzalarik, kan, egozten baizitien... almadiak egiten baizitien ya, lotrik eta... ualdian? kan zaudelarik? almadietra an, barne sar, gazte gintzalarik bai, eta trema⁵⁴ ta, baia, lotrik zaude(n), almadiak, bai.

– *Ikusi dituzu almadiak egiten?*

Nik? bai, ¡hombre!...

– *Oroitzen al zara, kontatzeko, nola biltzen zituzten zurak eta nola lotzen eta...*

52 Honen aurreko beste lan batean (Artola, 2014) berriemaile honen bigarren abizena gaizki adierazi genuen, Arze idatzi baikenuen. Grabazioa, gainera, 1991n egin zen, ez 1993an.

53 'Ea laguntzen genituen', lehenagoko beste oin-ohar batean aditzera emaniko joerari jarraikiz.

54 Gaztelaniatiko 'rema(tu)' bide da hori.

Bai, bai, ¡hombre!...

– *Konta ezazu nondik eraguitzen, ekartzen, zituzten eta non biltzen eta...*

Non eraguitze(n)? pues... lerrak e, goitirik bordak... zertzen baitzien, orai ere bai, deitzen baitie borda, pues, pinare bat... egotzi? ta zurak trabajatzzen ziren, kala, eizkurekin, eta... eizkurekin trabajatu? ori primaberan, ya... ya denbra oitan. Konke gero, udan... kan, abenduan o, abendualako, ya, iragon, almadieruek, [zurak] egoz ziztien, ya... ataderuetra fat-, eta kan exertzen tzien, pues... zurak? tramo deitzen baitzien? ta xe-, segun, anitz, anitz pues... zur, tramo bakotxean biltzen baitzien, a lo mejor, amairur, amalaur zur, ta ogei ere bai, xegun... me balin bazren? ogei ere bai, izaten tzire(n).

Zurak, eskinetan, guziak igual, e? gero kurak, barrenatzen zitien? ta kura ‘xaro’, deitzen baitzien, urrutxa; badakizie zer den? arbolea, ‘avellano’, bara batzuk!... Kurak, kurak ebaki, eta biurkatu fuerte, eta kaitaz lotzen zire... zurak, barril bat ibiltzen baitzen, tal como ken giltzek, zurak ¿verdad? klaro, ken, ez zeo ez xilaö baia, tal como, a lo mejor, amabi, amairur... nonbait ee, kemen alaxet.

– *Berdindurik, igualdurik, e?*

Igual eseri? ta, kebendik... tranka bat, altzinian, ta gero berze bat giblian, tal como... laur, borz, xegun, xei metro zur bakotxak luzetarzun, urak lotzen ziren, xaro kontra, ta ¡hala! Gero... remo bat, altzinian, eta después... punterua, ¡hala! ugaldetik geinbera!

– *Punteroa altzinean, aurrean joaten zena?*

Altzineköa, altzinekoa punteröa ta giblekua deitzen zitien koderua, bai. Klaro, zurak me balin bazren; orai, zurak lodi balin bazren, izaten zitien bi puntero ta... bi kodero; me balin bazen, puntero bat eta kodero bat. Ya, aniz zura, lodi, balin bazen, pues altzinean bi, bi puntero...

– *Indar gehiago beharko zuten egin...*

A! baia zurak, lodi balin bazren? lotzen ziran... xirgaz; xirga, alanbrezko xirga koitaz; ze, a lo mejor, borz, sei zur solo, oiek... gero kori ezeitteken, ezeitteken –‘xaroa’ deitzen baitzen– ezeitteken lotu koitaz, zeren yagoko lodi anitz!...

– *Eta xaroak zer ziren? urrutxex eginiko...?*

Bara batzuk... urrutxa, arbole urrutxetik elkitzen zira(n), petik gora, luzetarzun, tal como kendik goitiaño? ta biurtzen zire(n) ta... ta kortaz, lotzen zire(n).

– *Horiek ziren xaroak?*

Kori xaröa zen, uxkaraz xaröa.

– *Eta almadiak non egiten zituzten?*

Pues... ugaldiaren bazter batian.

– *Herrian berean?*

Bai, Orontzen, prestatzen ziren, zubü bat baitago... bakizu zubia? pues... goitiko aldiala; a! orduan, orduan... berze, berze formatan zegon kura; orduan zegon guzia ordoki, ta... kortako zegon, ongi zego! ta kandik ¡hala! baia, gero pues ya... makiñaz batez amontonatu kan, arriak eta kontu?... bai.

– *Orain ez dago lehen bezainbat ordoki...*

Ooo! be! orai, ez zintke orai kan, kan egin almadiarik, ez zintteke, almadiarekin. Ooo! lotzen zirän, urtioro! egitten tzirän kan... almadiak, urtioro!

– *Eta, almadiaren gainean eramaten zuten jatekoa?*

Almadiaren gañean, xateko? bai, ermaten ziren, ya arrankatzen zrelarik, eguneköa edo kala, baia, ya kandik arrankatzen zrelarik? ya xaunsten ziren Arbaiunera, ta Arbaiunen... ya, gau ta lo iten tziren, Ison, baitzren bi... bida, irur etxe, zer? ze zauden?

kan... bida-irur etxe; kan lo egiten zien... Baia, gero an sartzeko, Arbaiunene? bazien muga bat, norarartio bear zuen egon ura; ezpala bazuen rebajatzene... ura? almadia etzen, etzen sartzen, e? Arbaiune. Ya, ya bazien señaile bat, ta ¡hala! eltzen zeelarik koiek señaile kartra? orduan, orduan bai. Pues bai, kan gau iten zien anitz...

– *Izanen zuten presaren bat edo halako zerbait, ez?*

Eez! kan etzien deus ere. Bai, Arbaiunene presa bat, ba... bai omen xiñ(u)en⁵⁵, baia, baia gaxto, e? gaixto... emen⁵⁶ ziren kan. A! kan, almadia? bera, puxka bat ya, euzten emen zire; ez emen ttin iyoik ere igaretzen⁵⁷ presa kura. Gero, bazter batetarik? almadieröak elki kanpo? eta lasterka, ai-eta apaleko aldian? otra vez, brinko batez, ¡hala! almadiala! sartzen emen zire.

– *Bazuten paraderorik? baratzeko lekua?*

¡Bien!... baratzeko... Arbaiunene batre! etzien paratzen.

– *Baratzeko lekuak non ziren?*

A! pues, kandik ya elkitzen zrelari(k)... Usunene? ba(d)akizi nun da Usu? [sic] pues ya, ya Usunene, eta ya, Usunene? eser zien, esertzen zien, bi almadia batian; bi almadia batian, ya... ya, obeki, ura, ya obeki, ugaldian ya... aize finoreki, bai. Ya, ya kandik pues, pues ongi xaustren⁵⁸.

– *Eta jatekoa non eramaten zuten?*

Aaa! xateköa? a! pues, alforja batzuretane, almadian! barrena bat, bi barrena eser ztiane, eta... palo batzu? onene... goratarzuna. Biak, ala! goittirik lotrik; lotrik? ta, aien gañane? ala! esertzen tziane alforja ta espaldero eta guziak? eta ala!

– *Halakoari Erronkarin erraten zioten ‘ropero’.*

Ropero! bai.

– *Zaraitzun ere bai?*

Bai, Za(r)aitzu ere bai, roperoa.

– *Eta jateko, zer eramaten zien?*

A! pues ya, a lo mejor... pues auña, edo axuri, segun.

– *Eta migak?*

Migak? ba! migak pues e, ostatuan yaten tzirene... Migak? kaxuan zopa, uskaraz, e?

– *Nola?*

Bakixugu... bai, kaxuän zopa, klaro! migendako kaxuän zopa, deitzen duu. Kaxuan zopa, bai, bilgorrarekin! ooo!... xan dugu, bai, oitarik anitz.

– *Eta lukarika, txorizo eta gauza horiek?*

Aaa! baia, etzen ellegatzen txorizotako, pai, kaxuän zopendako, ka! kaxuan zopa... baratxuri; badakuzi⁵⁹ zer den baratxuri?

– *Bai, eta ‘kaxuan zopa’, nola egiten zen?*

Nola egiten? pues orduan, bilgorrara, bilgorrara ur⁶⁰, bilgorra edo, edo txula-urine... egin; ure ya egiñik zaudelarik? egotz, egotz ur, kara, eta... iraki mittikaxko bat, irakitu

55 ‘Zen’ eraren xukako alokutiboa.

56 ‘Omen’, alegia, lehenxeago (aurreko lerroan) eman bezalakoa.

57 ‘Ez omen zen inorik ere igarotzen’ bide da hori.

58 *Xaustren* ‘sautsiren, jaitsiko’.

59 ‘Badakizu’, alegia; metatesi nabarmena.

60 ‘Bilgorra urtu’, alegia.

artio? suan. Te ya irakiten zelarik, egotz, egotz... ogia, ogia eginik, zopa, zopa eginik? konke gero kura, kura benga-benga buelta eman? bero-, berotu artio. Ya berotrik zegolari(k), ogia, ¡hala! xan; ta onik, onik e? onik. Orai bilgorrarekin ezta xaten kaxuan zoparik, e? ez, ezta... xaten; bea, denbora oitan... etzegon dirurik ere erosteko oliorik!... ¡eh, amigo! denbra kaitan.

– *Eta bilgorra zer da?*

Bilgorra? ardi-estea, arditati? eta... barne, ooo!... kala, tela bat.

– *Ardirena?*

Axuri-este bat. Kori, kori egitten da, bi giltzurrunetan, gauza bat zuri-zuria esertzen baita. Kori, kori urtzen da, kori da, kori... orduan, gisatzeko zen! Orai ere bada bai, koitarik ere bilgorra; bueno, ezta saltzen orai ya bilgorrarik.

– *Oraingo jendeak olioarekin egiten...*

Orai, orai oliorekin.

– *Eta txula-urina, zer da?*

Txula-urina? txulak, txulak kaxuan... kaxuan pues zertzen zren... freir, ta an elkitzen zen urina, urin bat, ta eta kura? pues kura gisatzeko, ta txulara, gero, ogirekin xateko.

– *Urina zer da, la grasa?*

Grasara da txula; urina da, ez da grasa⁶¹, bai.

– *Eta bilgorra, el sebo?*

Bilgorra ‘sebo’; sebo, badakixu zer klase, pues igual, bilgorra, euskaraz bilgorra, sebo.

– *Lehen erran duzu almadiak zubitik goitixeagoko ordoki batean prestatzen zirela...*
Bai.

– *Eta urik ez balin bazen aski?*

A! pues... ualdia, euri egin artio, geldiik! ya prestatien xiñue(n), ugaldëa, anditzen zelari(k)? orduan almadiatzra, bai. Ya, txikin zegolarik ugaldëa ez zeiteken almadia!

– *Bazen presaren bat goitiago?*

Presara, Ezkarozen? bai, bai; erri guzietan badao presa, Orontzen ere badago, zubiaren peko aldian, badago presara, zementoz eginik. Ezkarozen ere bai, erri guzietan, nola... denbra kaitan, baitzen... errota, erri guzieta(n), garia eotzen, eta ogia... egiten ginuen etxen? ogiak egiten gintzan⁶², bai... erri guzietan bazegon... errotara.

– *Eta almadietan edateko zer eramaten zen?*

Ardua! ooo!... xakueta, botarron batzuk, bueno, xakoa badakizu zer den, xakoa? pues... xakueta; aaa! almadierioi gastatzen zien... anitz ardo!

– *Gorri ala beltza?*

Gorri, gorri...

– *Ardo gorri naparra?*

[Gaizki ulerturik:] A! txaparra goiztarik, goiztarik txaparra.

– *Bai? eta zer zen hori?*

Txaparra? aguardiente; ba(d)akuzi⁶³ zer den aguardiente?

61 Zalantza edo kontraesana ageri da hor, *urin* ‘manteca, grasa’ oso zabalduriko hitza baita. Iribarrenek (1984), bere aldetik, *txula* hitzaz zera dio: **Chula**. Lonja o loncha de jamón, tocino o carne. [Tafalla, Pamplona, Cuenca, Montaña].

62 Adizki honen erabilera desegokiaz mintzaturik gaude jada.

63 Lehenago ere antzeko kasu bat ikusi dugu.

– A! ‘txaparra’ erraten zaio?

Bueno, aguardiente ta txaparra, e! eztakit bat den edo bida deen; aguardientia egitten da... ardoareki? eta egitten da prisarekin⁶⁴, egitten da.

– *Prisarekin?*

Ba, len, orai ya ez; len, Ledian, nik bainuen tio bat, Esparzakoa? baitzuen biña? kor, yeneral? pues... ardua egitten zienek denbora koitan? pues bakotxak etxen, ta... gero egiten zien, aguardiente egiten zien; orai, ez nizitekien nola egiten zien pero egiten zien, a! eta onik baitzen, onik baitze.

– *Liedena izendatzeko Ledia erran duzu? euskaraz Ledia?*

Ledia, bai, Ledia.

10. *Aspurzerik? Irunberrira... Zangozarik geinbera (1995)*

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121074>

– *Lehen, almadiez mintzatu garelarik, ez duzu erran nondik abiatzen ziren; Itzaltzunik?*

A! Izaltzun ya ez, ya... Otsagirik, ya Otsagin... ¡bah! gutti; yaguenak, Ezkaroze, Oronze... edo Xarze, Gorza...

– *Eta ibarreko herriak zein dira?*

Balleköak? Itzaltzu, Otsagabia, Eaurta, Ezkarotze, Orontze, Esparza, Ibilzieta, Sarries...

– *‘Ibizta’ erraten da? Ibilzieta?*

Ibizta.

– *Eta Otsagabia?*

A! Otsagabia, Otsagabia...

– *Otsagi?*

Bai, bai, pues eztakit, uskaraz, nola deitzen den.

– *Otsagi?*

Otsagi bai, idiki, justo... Otsagi.

– *Eta gero Sartze, e? gero, erran duzu Ezkaroze, Orontze, Espartza...*

Eaurta, bueno Eaurta... goittiago; Esparza...

– *Ibizta, Ibilzieta...*

64 ‘Presentsarekin’ bide da hori.

Ibizta, Xartze, Gorza, Igari... Uskartze, Izize, Galloxe... Galloxez geroz, berze erria... aparteago.

– *Itzal edo Itzalle edo, nola da?*

Nola deitzen da ya?... Itzalle.

– *Eta gero, Uskartze eta Izize?*

Uskartze ta Iziz; ya ar-, orra, il dda ballea kor, kor bukatzen da ya ballea.

– *Eta gero, beheraxeago bada bertze bat, Uskarzetik aurrera.*

Uskarzerik? a! Ustaize, baia... berze balle bada gori.

– *Eta gero?*

Nabaskoze.

– *Eta gero?*

Nabaskoze, gero... Aspurze.

– *Aspurze erraten da? Aizpurgi ez; Aspurze?*

Axpurze, Axpurgi... nee Axpurze. Aixpurgi-Aspurgi berze... berze balle bat da⁶⁵.

– *Lumbierrek badu izenik euskaraz?*

Uxkaraz? Ilunberri; Ilunberri? Ilun berri.

– *Eta Sangüesak?*

Sangüesa? No, eztakit nola... nola izenen da; Zangoza.

– *Eta Roncal?*

Bai, Ronkal eztakit.

– *‘Errongari’ aditu duzu?*

Claro que, Rongari! bai, Rongari, juxto.

– *Almadiak, ibaian barrena, noraino joaten ziren?*

Zaragozarartio!

– *Baina zein herrietan barrena? Aspurzetik, Aspurzerik nora?*

Aspurzerik? Irunberrira... arabez.

– *Eta handik?*

Zangozarik geinbera.

– *Eta handik?*

Ai! Pues... Castejón? Tudela... kandik, faten emen ziren geinbera.

– *Carcastillok badu izenik euskaraz?*

¿Carcastillo? eztakit nola deit-, uskaraz nola deitzen da?

– *Eaurtako gizon bati aditu nion atzo: Zarrakaztelu erran zuen. Aditu duzu zuk?*

Zarrakaztelu?... a lo mejor; eztakit nola deitzen zen, uskaraz.

5.4. Ezkaroze

Gregoria Mikeleiz Esarte, 1902

Ama: Ezkaroze / aita: Otsagabia

eta

Sinforiana Narbaiz Eseberri, 1899

Ama: Ezkaroze / aita: Jaurrieta

65 Aizkurgi bide da hori, Urraulgoitiko herrixka, berriemaileak bi izenokin nahasi eginik, itxuraz.

11. Zangozako omenaldia almadiazain izanikoei (1976)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121076>

– *Eta zer konta dezakezue bertze? zuen gazte denboran edo gaztezutuan-edo, nola erraten da?*

G: Gure, gure gaztezutuan.

– *Ikusi duzue almadierorik jaisten?*

G: Almadiak? bai, onen senarra...

S: Bai, bai, kendik.

G: Onen senarra zen almadiero, e?

– *Konta, konta zazue non egiten, non lotzen zituzten...*

G: Lotu? goiti kortan; kendik... txopare kori, ikusi duzu?

– *Non, Otsagabirako bidean?*

S: Ez-ez! Ezkarozetik kendik.

G: Kortik, bereala, txopare bat.

S: Kendik gora, zubia, ikusi zu; bueno pues... eskuiala, baitago oi, txopare gazte bat, kan zen almadien plazara, ataderoa. Ta kan buruzkaindika⁶⁶ ala! ugaldiala, trankez, egotz, berriz kan lot? eta aprobetxa lemeziko ur, eltzen zen aparente, aek baizakien negu-rria, eta kor, kor? kontrapuerto kori, presara, pues ongi kondizionatrik, por supuesto...

G: Pues kortik saunsten zren kan; uiiii...ala!

S: ¡Pero mira cómo son las cosas! bueno, orai bi urte izan zen Zangozan festa bat.

G: Bai, almadieroen festara.

S: Bai, eta ene senarra etzian elki⁶⁷... deustako ere.

G: Uuu!...

S: ¡Claro que no! eta... xaz? urrian? eni miratu zadaenan agua⁶⁸... Zangozan, ta erran nabenan⁶⁹: (ironiaz) «muchas gracias».

– *Ahoa? (Sinforianak esanikoa ulertu gabe)*

G: (argituz) La boca, la palabra, que le... doraron la conversación.

S: Y los lëgítimos almadieros, hace veintitrés o cuatro años que están debajo tierra.

66 Azkue (1905-1906/1969): *Buruzkaindika* (BN-s), caer dando tumbos : *dégringoler, tomber en roulant*.

67 ‘Ez zuten atera/aipatu’, nokako era.

68 ‘Niri behatu, begiratu zidaten ahoa’, nokako era. Testu honetan bertan, aurrexeago, adizki bera berriro dakusagu: *eman tzadaena(n)*. 1991-92ko epean, halere, *ziadaenan* era osoagoa eman zigun Jacinto Ramirez Barberena espartzarrak.

69 ‘Erran nien’, nokako era.

– *Eta nola erranen luke uskaraz ‘los legítimos almadieros’?*

S: Espere; los ligítimos...

G: (Sinforianari) Aber, erran zan uskaraz!

S: Bien; erran naberen: almadiero lejítimoak, e?

G: Sí, los que más...

S: Sí, los auténticos, que ni siquiera mencionarlos. Eta bein edo, bi aldiz, almadiatu zienak, e? kaek onore guziak, erman ztiela. Mira... ¡estaba más hinchada! Me dicen...

G: Erran zan uskaraz!

S: «Edo, zure senarra almadieroa zen?». «Ta zuk eztaki-, eztakizu baetz? eztakizua⁷⁰ baetz? izan zela? eta ezpalimazaude segururu (t)xu, galdin dazu... aitari, zure aitari, aber, ene senarra izan zen almadiero edo ez zen izan almadiero». «Pues... mire usted: pues... rezibitren⁷¹ txu regaloa» –la que no llora no mama– «pero, ya que zu izan baixa kain sincera, pues bear txu rezibitu regaloa». Pues mira, eman tzadaena(n), bandeja bat, ta oaño kuadroaren espera. Pues mira, pues me hirió, a mí me dolía el corazón.

– *Bai, baina, agian, hainbertze urte igaro ondoren, egonen ziren atzerik, ahantzirik...*

S: Bai, bai...

G: Atzerik!... ez oroitu, ez oroitu.

– *Ez zuten gogo gaiztoz eginen...*

S: Ez! ez, kori ezta're, baizik ere... (Gri:) gaxoa, badakin, zer bizi ermaten tzuen, beti almadiekin eta gero, ni siquiera mencionar... (magnetofoiari:) ¡Hala! tú calla, e? no mientas.

– *Honek ez du gezurrik erraten. Eta zenbat tramo izaten zuen almadiak? hiru edo lau?*

S: Eta borz eta sei ere bai!... eta zortzi ere bai!

M: Kala!...

– *Bai, e?*

S: Aaa!... ¡ya lo creo!

– *Luze-luze, anitz luze orduan...*

G: Be! eta bida, fate egiten o... bida.

S: Bi almadiero? bai.

G: Ez! bi, bida kala, parian...

S: Bi, bi ramo⁷², bi ramoz...

– *Altzinean, aurrean bi?*

S: Bida, bai; balin bazen zura, lodi, e? bida, bida, eta giblëan? bat, remo.

G: A! baia kori erremadoreak, (Sri:) baia onek erraten din, zomat tramoko almadiära.

S: A! pues segun, segun... baia llabur ez, e? al guzia luze, al guzia, luze, ¡ya lo creo!

G: Zer bizia, kura ere!

– *Eta noraino joaten ziren?*

S: Arbaionara? Zaragozarartio.

G: Tta Zaragozarartio.

– *Zein lekutatik igarotzen ziren?*

S: Zangozarik!... por regla, kasi beti, Zangozan deskansatzen zin gau batez.

70 Zaraitzuko eta Erronkaribarko mintzaireretan, galderak egitean, adizkiari *a* bat eranstea ohiko gauza izan da. *Eztakizua? Hori ez al dakizu?* egituraren parekoa da.

71 *Rezibitren* ‘errezibituren, errezibituko’.

72 Gaztelaniazko ‘remo’ da hori.

– *Eta egia da Arbaiunen barna igarotzen zirela? leku txarra bera?*

G: Txarra! (guri:) ez du miratu galeria⁷³ kartarik? zer pasu ertsia! pues kandik igarotzen tze(n).

– *Pasu txarra zen?*

S: ¡Claro! peligrosísimo, sí. Lo que pasa que...

– *Eta han inor ez zen erori edo?*

S: Ez! kasorik ez zen izan, desgraziarik.

G: (Sinforianak esana zuzenduz) Bai.

S: Calla.

G: Apal koitako erri... il yue, bat, ito yuen⁷⁴; nola deitzen zen?

S: Enun oritzen, enun oritzen⁷⁵.

G: Erauncan? konbersazioa edoki ginina(n) Feliperekin⁷⁶, Jesus!

S: Pues enun oritzen, chica.

G: Bertoko, erri koitako... bat edo bida; kontatu ztinan?⁷⁷ irur lo menos ittorik.

S: Fija adi! pues ni enun oritze(n).

– *Eta giblean, atzean, gizon bat joaten zen?*

G: Bai-bai-bai... koreroa, koreroa⁷⁸ deitzen tze.

– *Eta eramaten zuten ere 'roperoa' deitzen zena, ez?*

G: Bai, roperoa, erdian.

S: Alforjara, eta espalderoa, ezpazuen euria egit(t)en, roperoan.

– *Eta bazkaria ere bai?*

S: Toma ez!

– *Zer eramaten zuten jateko?*

G: Ee! pues, ajoarriero... bakalaua ta, xan bai ongi, e?

S: Xan ongi...

G: Eztakit nola bar zien resistitu! otza ta, ura ta...

– *Gogor baitzen...*

S: Loo... lo egin ere bai, ongi, e?

G: Lo egin... geratzen zren lekuan.

– *Eta migak? migak jaten ziren?*

G: Aaa! bai, ostatuan o...

S: Zopa-txukua!

– *Baina almadiaren gainean migarik ez...*

S: Kori etxetik elki bage, fondatik elki bage xan, kan, bero-beroa, migak... klaro! zopa-txukua⁷⁹. Ta, txaköa beterik beti, beti edaten ta beti beterik...

73 Hots, Arbaiungo arroiaren gaineko behatokia, Isoko bixkarretik hurbil.

74 'Hil zen, bat, ito zen'. *Yuen* hikako era alokutiboa da, tokarako zein nokarako baliagarria.

75 'Ez naiz oroitzen', noka.

76 'Eduki, izan genuen', noka. Trinidad Hualdek esan zigunez, gizon hori Uskartzen sortu Felipe Tolosana zen, «almadiero fino» haren esanetan.

77 'Kontatu zituen', noka.

78 'Colero' edo 'codero', alegia. Sanz Zabalza (1993): Almadiero que empuñaba el remo de la zaga.

79 Uztarrozen eta Izaban, beti, *miga*, *migas* erdal mailegua aditu dugun arren, Zaraitzuko ibarrean hiru eratan bildurik gaude, hirurak euskaraz bildu ere: Orontzen *kaxuan zopa*, Ezkaroze honetan *zopa-txuku*, eta Otsagabian *bilgor-zopa*.

5.5. Otsagabia

Liboria Contin Krutxaga, 1895
Gurasoak ere, biak *otsagiarrak*

12. Senarrak zura era egurra barrankeatu bai (1976)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mEDIATEKA.EUS/EU/FITXATEGIAK/?id=121078>

– *Horren (berorren) gazte-denboran, almadiak ikusi ditu?*

Baaaa! bai-bai-bai, baia untsala⁸⁰, eta anitz! Ene senarrak almadian etzuen lan egin, baia barrankeatzen egurra eta tzura, da, e? aitu zu? baia almadiak, eraunsten ztien⁸¹ urez, gizonek, baia ez almadiara. Gero kemen lotzen ztien, almadiak.

– *(Gaizki ulerturik) Egozten zituzten?*

Lot, sos⁸², edo nola erranen dauzute? zurak, eraunsten ztien bakarren, bakarren, bakar, ura gañean.

– *Eraunsten? ¿se traían? ¿se bajaban?*

Bai, ta, erran baitugu... zubi, erromanoa? kandi beño bertzea, apalxago? elkitzen ztien... zurak, ta gero kan sosten ztien, nik eztakit nola erran kori. Zubi korrenpean egiten zuen kaska[jera] makurrak, ugaldëak majo, baia orai tzikindu die ugaldia bere gisaz; baia kan lotzen ztien, kan lotzen zurak, sos.

– *‘Coserlos’, ‘atarlos’, e?*

Bai, ta gero kan? pues, uran espera egoten zin, ura saunts zadien, negurriala, arrankatzeko; euri ta elur ta egiten tzuen anitz, eta gero almadiara, bear ztien, ura esertzen zenian neurrian, egotz ugaldiala!

Gero, kemendik, xiten tzen, erran baitut, San Martineko zubiala, kango urarekin ta gero kau xiten beitzen berriz, ta kan faten zien ongi, anitz ongi, kan xuntatzen ztien urak, anitz! ta... kan, nik erranen dut, ezta? nola erraten da?... Iso artzen dienëan... Iruñara, apalxagorik faten da, ura faten den gisa, Arbaiun!... pues kan sartzen tz(r)en,

80 **Ontsalez:** ‘Gauzak ongi egiteko’ edo, ote da hori? Iparraldeko hitza da, berriemaileak, agian, Zuberoan bizi zen alaba bati aditua. Honen aurreko beste lan batean (Artola, 2004, 2005) *auntsá* aditu uste eta horrela idatzi genuen, berari buruzko iritzia emanez, baina, egia esatera, ez orduan ez orain dugu garbi ikusten.

81 ‘Eraisten, jaitzarazten zituzten’. *Ztien* adizkiaren barneko *t* pluraltzailea, batzuetan, nekez aditzen bada ere, inoiz, logikari jarraikiz betiere, tartekatatu egin dugu, esaldiei itxura egokia emateko.

82 ‘Lotu, josi’, alegia.

almadiak, ta... aurrak eta faten tzien, ooo! y Ezkarozera, t'an ikusteagatik nola faten tzen ermaten.

– *Eta haurrak, ez ziren igotzen gainera?*

Ez, nekez... nekez, baia gutti. Baia pues, aurrek beti, badakizu; orai ez ainberze, orduan, eskola denbran, zren, almadiak ere ur anitz zenëan, oraiko aurrek ez tie ikusten koiek, ez! eztakit, kortan yago.

– *Eta almadia trabatzen bazen kantak baten kontra edo, gizonak zer egin bear zuten? Almadian gañan?*

– *Bai; jauzi egin urera?*

Ez, au da... remara⁸³, almadian, ez tie? ta au dago kortik sosirik... zurari, ta kla! kemendik faten da gizona almadian gañetik, rematuz, au da?... ta, ermaten zien, erraten zien 'astua' ermaten tziela, almadian, ta kalaxen... almadian gañean sosirik, pues... egurra, egur batzurekin edo abar batzurekin edo sosirik, ta kura zien astöa⁸⁴...

– *'Roperoa'...*

Bai, bai... ermateko alforjan, ta etzienian bearrik espalderoak –larruak, e? espalderöak– eta ya, nik uste dut, eztakit Irunberrin, eztut uste elkitzen zela almadiara ugaldetik; Arbaiunen sartzen zien, ta nik, ya, yagorik enuen ikusten, e? baia, xateko, biar zien baratu nik uste, aiek xateko.

– *Eta ez zuten jaten almadiaren gainean? migak eta...*

Migak ez, etzen egiten, almadian gañean ez, etzokeien egin, ez-ez-ez. Apal, nik ezta- kit kemen, nora zen ura ugaldian, baia kemen ez; kemen, alforjara erraten dugu orai e, erraten die pues, nola erraten die orai? orai ere erraten dadae baia, zakua? pues, alde bateala sartzen da, gauza batzuk, eta beste aldëala, beste batzuk eta, erditik kolga, juxtuban an, eta almadian e. Pues ori.

– *Eta zer gertatzen zen almadiak jotzen baldin bazuen harri zenbaiten kontra?*

Ba, ematen zien ugaldëari, almadiatzen zen denbran, pasada bat, urek eta biltzen baitie arri andi zomait, ta peligro izen... izaten zen lekuetan pues, garbitzen tzien, lenxago.

– *Eta orduan ez zen trabatzen...*

Ez kanberze; baia ya lekuak bazren... puzka batzuk, ertsiago, e? beste batzuk arron- tago edo, zabalago, erraten dugun gisa; eta kan... a lo mejor relebatzen zren gizonak, kanbian, ez tie? Batek, erman eta berze batek xan eta berzeak, gero berzeak, erman remara ta berzeak xan, ¡hala! Nik, kori eztakit nola egiten zen; kemendik apal nik enuen ikusi.

– *Eta Arbaiungo arroila igarotzea, arriskugarria zen? gaiztoa?*

Ertsi; lekua, anitz ertsi, e?

– *Eta aditu al du inoiz inor erori ote zen edo?*

Nik eztut ez, eztut aitu, ez niz oritzen; baia erraten tzien, gizonak, sartzeko, Arbaiun- en, egin biar ziela 'acto de contrición', baitzien beldur, zer pasatren zen, e? ta, aiek ermaten ztien bai gauzak, baia an, koiek dra adinak eta lekuak, ta mintza-manerak

83 Gazt. 'el remo', antza, 'remoa' itxaron bazitekeen ere.

84 Izen honetaz lehenago mintzatu bagara ere, hona Iribarrenek dioena (1984): «*Ropero*. Armazón de palos para colgar la ropa en la almadía. [Roncal]. Véase *burro*». Eta, sarrera honetan, zera dakusagu besteak beste: «Nombre que dan los almadieros a dos horquillas de madera clavadas en el centro de la almadía y unidas en su parte superior por un palo, del que cuelga –metido en alforjas– el equipaje de la *tripulación*: la comida, una bota de vino, unos pantalones, calcetines y alpargatas».

eta ezta? pues, aiek ortzez iten ztiela beren orazioak, fateko ongi... Eta nik eztakit non elkitzen zren gero, Irunberrin ez.

– *Zangozara edo...?*

Pues eztakit, badakit erranez baia nik ez beitu igare, ez niz... ez niz oritzen. Nolanai den izanik, Arbaiun, nik uste dut, ageri dela baitago... balkona, galeria, egoteko... goitti, goiti, Arbaiunetik sartu denean, ta, bortua igaten baita, Iso, kan badago... trozo bat arreglatrik ta ageri da; eztuzu mirigin batre? ageri da baia... Arbaiun bi aldetarik goratzen beitu, apala ezta ageri, nik eztut ikusi; baia kandik nik eztakit, nora igaretzen den baia gero, nik uste dut Zangozara elkitzen tzela, nik uste dut; segururik eztut erranen, e?

Isidora Paskualena Sanzet, 1899
Gurasoak ere, biak *otsagiarrak*

13. Kalles balletik almadia yago sounsten zen ezik kemendik (1976)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121080>

– *Almadiak ezagutu ditu berorrek hemen?*

Bai, bai, almadia ikusi nuen bai nik, ugaldetik? idurü die... ugalde... kuek, bi... ugalde kuek, txikin... drela? ta, kemendik ere erausten zien. Lotzen ztien⁸⁵... almadiak? emen, zerian? botikarioan, botikarioan etxe altzinian. ¿Ya entiendo usted lo que [...]?

– *Sí, delante de la tienda del boticario.*

Sí, la farmacia, que ahora, antes llamábamos... mal, la botica. Pues, kan lotzen zitxien almadiak eta gero, pues, ugaldia barna! ta, Arbaioneko... puzualartion? anitz ongi baia kan anitz... beldur!

– *Gaixtoa zen?*

Aniz gaixto!

– *Eta inor, inoiz, erori edo...?*

Anitz! bai-bai-bai-bai! iltzen zen, itotzen zen anitz. Pues, erortzen zena... putzuala? ya le voy a explicar mejor en castellano. ¿No ha oído usted –yo ya continuaré después– en la foz de Arbayun? pues bueno, dice que es un... esto, ya habrá visto usted también. Bueno, ahora, a lo mejor, estará algo mejor, pero entonces, pues, el almadiero que se

85 *Ztien* hau ('zituzten') eta geroxeagoko *ztixien* gauza bera dira; azken hau bestearen xukako alokutiboa.

caía, a lo mejor, pues, aunque sabría nadar bien, dice que no tenía dónde agarrar, y se ahogaba; sí-sí-sí, yo ya...

– *Ezin elkiz? ezin atera?*

Ezin elkiz, zertzen tzen. Ta gero, a lo mejor, zer? igaretzen zun, pues... egun anitz; ugaldia bazegon andi etzeen atrebitzen sartzra ta... kan, ta... erpetzen⁸⁶ ztien noizbait.

– *Eta espero behar. Eta almadiak zenbat tramo zuen?*

Aaa! nik e... eztakixut kori.

– *Lau edo bortz edo... bai?*

Bai, bai, bai.

– *Eta altzinean zenbat gizon joaten ziren? bat? bi?*

Altzinean bat eta giblian berze bat, iduri... zaida, baia, arabez zertzen zen. Klaro, zer e, Kalles... balletik? yago, almadiak yago sounsten zen ezik kemendik. Kalles balletik anitz! kan, oian yago, eta... ugaldiak ere, andiago; Burgirik igaretzen den... ugalde kura? da aski andi, e?

– *Bai, han bada zubi handi bat anitz polit. Ikusi al du berorrek?*

Bai.

– *Egon al da Burgin?*

Burgin?... tia bat izan... ilik dago.

– *Berorren tia bat? euskara bazekien?*

Bai, bai, bai, emengo zen, ene... ene aitan arreba.

– *A! hemengoa zen...*

Emengo, ene aitan arreba.

– *Eta berori ibili al da Izaban eta Kalles ibar guztian?*

Ni? ez, eniz egon; Izaban, Uztarrozen... aldi batez, baia... ooo! eztut deus esplikatre(n). Baia, Burgin bai, ugalde majo at, andi, ta gero xuntatzen... apalago, berze ugalde bateki, t'ugalde koriek elkitzen... da, txu, Zangozan xuntatzen dra... Zangozan, Zaraitzu ugaldëareki, en castellano 'el río Salazar', hasta... Sangüesa? Zangozarartio... zer? ugalde kau? Zaraitzu...

– *Da, eta Zangozan bateratzen da Ezkarekin...*

Ez-, Eskarekin? ta deitzen die... Aragon, ugaldea Aragon; eta Irunberrin? Irunberrin(n), Zaraitzuareki, xuntatzen da, ugalde... Irati, ugaldekin, Irati. Klaro, ugalde Ira-tea? sortzen da... Iratiko, Oripean eta Frantzia... kortik, berze... ugalde bat.

– *Abodin barrena eta, etortzen da hona, ezta?*

Bai, xiten da, xurrutatzen da pues, ugalde... txikin anitz, ta ya Irunberrira...

– *Zatoia eta, e?*

Bai, igaretzen da pues, ugalde... Irati ugaldia? Aezkoa balle guztik, eta xuntatzen da, pues... zera, Agoitzerik ere igaretzen da, ugalde... Iratiri, ugaldia. Ta, pues, Agoitzen? bai, ya aski andi, kor, len... zura erausten zien, erausten zixen... ugaldiaz, Agoitzerartio, ta Agoitzen? pues... kan eukiko zixen. Ta, pues zerian, ugalde... Irunberri, Irunberrin xuntatzen da... zerareki, Zereltzu⁸⁷... ugaldiareki.

86 'Harrapatzen', alegia. Espartzan bizi zen Fernando Rekaldek *arpatzen* erabili zuen.

87 Bitxia izen hori, eta are gehiago lehenxeago *Zaraitzu ugaldëareki* erabili zuela kontuan izanik.

OTSAGABIA

Sebastiana Eseberri Sanzet, 82 urte
Gurasoak ere, biak *otsagiarrak*

14. Garraio modu berriak (1977)⁸⁸

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediатеka.eus/eu/fitxategiak/?id=121082>

– *Horrek ezagutu ditu hemen almadiak?*

Almadiak? len bai baia oraiñ ez.

– *Lehen, bai?*

Len bai baia oraiñ ez. Orai badie aunitz, e?

– *Baina berorrek ikusi al ditu? ala ez ditu sekula ikusi?*

Ez.

– *Orain ez, eta lehen?*

Len bai.

– *Berorrek ikusi du...*

Ler, pues, ermaten ztien zera, arboleak? eta... sosten ztien; eta nola ermaten ztien urak!

JAA: Ugalde gainean? eta hemendik nora? urrutira?

Ez dakit nora faten zren baia ugaldëan faten zin.

– *Ugaldean barna...*

Beren... nola ermaten zien, zurak; orai...

JAA: Zura saltzeko gero...

Bai, orai guzia da kotxi! orai kemen da serreria bat, eta dago... bixpor! fan, bakizu tte, beriala! eta dauke amontonatrik, oragunean kotxe bat xin zen... aste kontan! xin zen kotxe bat...

JJA: Zura biltzeko...

Un Ford o, bai; Tortosa?

JAA: Katalan Tortosakoa? kamion batekin?

Tortosa me parece que dijo. Kotxe loon (?)... allí, en ese puente de arriba, anduvo lo justo, y me dijo: «en ese puente de abajo, en ese puente de este pueblo, ahora, abajo...», ¿en ese puente? dice que anduvo lo justo. Y la mujer decía: «¡ah! pues, al venir hemos andaö lo justo; el puente muy estrecho, y poca revuelta, p'al coche que...».

88 Adiskide maitea izan genuen Jose Antonio Azpirotzekin batera bildua.

JAA: *Bai, bai, toki gaixtoa da pasatzeko...*

– *Eta zer erraten zuen?*

Ta emazteak erraten tzuen: «a! pues, biar ekusiren dugu, kotxea kargatrik doalaik...», etzan okurritu deus ere! Pues, zomat oron erran zadan? borz oron? borz oronez xin zela kandik kona; egordikuan, erran zabela, pues... deskargatu zien ta erran zabela xin biar ziela kona bila. Lendaondo (?) guziek, esaten diakone, fan dan urtez te egin du anitz, eta se conoce que eztela tiratu, anitz. Korgati, eta gero berze... alor batëan? goittiago? kan, monttio, bizpur monttio.

OTSAGABIA

Josefa Zoko Moso, 1905

Gurasoak ere, biak *otsagiarrak*

15. Almadietikiko oroitzapen lausoak (1981)

Pasartea entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121084>

– *Ezagutu dituzu almadiak?*

E! almadiak, ni, ni justo oritzen niz, eizten zrenian, ualdean, eizten zien almadieröek, eiten ztien, zumerekin, zumëak, mozte ztien ta... biurtzen ztien, eta karekin eiten zien almadiara; zur batetarik berziala, pues enparrillaö kura eiten zien zumereki, ta gero pues, ermate ztien Zaragozarartio.

– *Eta zur hura, zer mota edo klase zen?*

Nik uste dut pinöak, zren yaguena, keben, bai, tal como Iratin ez; Iratin da... Iratin?

– *Bagoa edo?*

Bagöa, bagöa, bagöa Iratin bagöa da yago ezik... pino guti da Iratin, baia keben da... pino, kasi guzia.

– *Eta zenbat gizon egoten ziren almadiaren gainean?*

Pues... eztakit, eztakit; nik ez nun, ez nuen ikusi sekula... arrankatzen-do, ya... ni andixko nintzaniän ya etzen, etzen almadiarik, ya, pues kamionak asi zren ta kamiona zen... anitez obeki; almadiara? ugaldean? pues peligro aunitz. Esaten tzien, exertzen tzien remo bat, almadian altzinean, ta remoan pues, faten tzen rematzen bat, bide guzian! rematzen. Gero, bestañez? pues sartzen zen almadiara alde guzietra, ta rematuz, pues faten tzien, ermaten tzien nai zien lekuala. Pues kala zen.

– *Eta gero, hona itzultzeko, nola egiten zuten?*

A! pues kona xiteko...

– *Trenez edo?*

Eztakit nola xiten zen ote⁸⁹, ¡hombre!... autobus bat izanen tzien, edo tren, eztakit, eztakit nola ebiltzen-zen tzen, Zaragozarik.

– *Eta bazkaria?*

A! bazkaria ermaten zien...

– *Bai? eragutzen zuten? eraguitzen?*

Kia! erman⁹⁰...

– *Bai, baina non?*

A! pues almadian... seguro que baetz! nik eztakit, e? kainberze eztakit nik, non ermaten zien ote bazkaria, ezpazen norbait faten abre zomaitekin? ermatra? eztakit, eztakit.

– *Erronkarin erraten dute eramaten zutela almadiaren gainean ‘ropero’ deitzen zutena...*

A! ya-ya, goratrik a lo mejor, etzedien busti... alforjara, ta xaköa. Bai, xaköa? pues, botara. La bota ‘xaköa’.

– *Eta egiten zituztela migak eta...*

A!... baia, nola daitzen dra miga? miga, posible... bilgorra-zopa solo dren? iduri zaida bilgorra-zopa deitzen zen zopala⁹¹, bai.

OTSAGABIA

Pedro Juan Zoko Moso, 1908

Gurasoak ere, biak *otsagiarrak*

16. Ataderoak herriko bi zubiren ondoan (1998)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mEDIATEKA.EUS/EU/FITXATEGIAK/?ID=121087>

– *Ibili zara almatiatzen?*

Ez.

– *Ikusi bai...*

Bai, ikusi anitz, ikusi anitz; emen eiten tzien almadia ere, erri kontan eiten tzen bi lekutan: zubi kontan? baizen, puzka bat, Kaskajero, goatzen? or eiten tzien almadiak,

89 *Ote* hau, aditz laguntzailearen eskuin aldera eramana, ohikoa izan da zaraitzuarren artean. Berriemaile honexek erabiliko du gerxeago ere.

90 Berriemailearen mintzamoldeari hurbildu nahiz egin genion galdera, baina, ikusten denez, *erman* da barneratua zuen aditza, eta ez guk proposaturikoa.

91 Solezismoa dugu hor, *zopari* itxaron zitekeen eta.

eta gero, goitti ortan baita... zubi bat, arrirek-, arrik, arriz baitago, aren, aren... apal, aren saetsean? apal? kan eiten tzien almadiak. Korrartio eraguitzen tzien ugaldetik edo, edo... terteka mandoekin koita, ta kan eiten zen almadia.

– *Terteka, e?*

Bai, bai.

– *‘Arrastaka? ¿‘arrastrando?’*

Bai, arrastrando, bai-bai; eta... ugalde bazterrean zaudelarik, pues ugaldearekin an, biltzen tzenian? pues, erausten tzen, eta urak, goma edo... pika batzurekin, pues faten tzien, lagunduz, eta zura sartzen tzen ugaldeari⁹², ta kan arrepatzen tzen eta ala! zakiten bazterrera. Kala zen gauzara.

5.6. Bidankoze

Crisanto Pasquel Ornat, 1920

Gurasoak ere, biak bidankoztarrak

17. Lomo de cerdo ezaugarria Arbaiungo sarreran (2003)

Pasartea entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121089>

– *Y de Tiermas ¿a dónde iban?*

De Tiermas... a Yesa, o sea, lo que es...

– *¿Tiermas-Yesa y Yesa a Sangüesa?*

Yesa, Javier, Sangüesa. Y en Sangüesa, más arriba de Sangüesa, se junta con el Irati.

– *Y luego, ya, siguen juntos. El tramo ese era el distinto, ¿verdad? o sea que, Burgui, Salvatierra...*

Sigüés...

– *Sigüés, Tiermas, Yesa, Javier, y un poquito antes de Sangüesa se juntaban con el... Irati? ¿con el Salazar?*

El Irati con el Aragón. Aquí, primero el Eska, el Eska con sus afluentes, porque igual se sacaba madera de... del Uztárroz, del barranco que se llamaba, digo, que como este, este es un... lo llamaban el barranco Biniés, el barranco Vidángoz. Bueno pues, ¿de aquí? éstos salían al Eska; ¿después el Eska? ya, al Aragón. ¿El Aragón? al Irati; mejor dicho, ¿como era mayor el Aragón ya? pues el Irati era el que... el Irati se junta con el Aragón.

92 Hona beste solezismoa ere, *ugaldean* itxaron behar baitzen.

– Y le cedía el nombre al Aragón, porque es más importante...

Sí, sí-sí.

– Este regacho o erreka que pasa por aquí, ¿cómo se llama?

Éste Biniés, pero éste, navegable pa las almadías el río Yurade (?), media hora más arriba.

– ¿Media hora más arriba? tres kilómetros, más o menos...

Sí, cuatro. A mí me ha tocaö bajar, media hora más arriba.

– Y ¿tenían pasos difíciles?

No, no.

– Era peor Arbayún para los salacencos, ¿no?

Sí, ¡oi-oi-oi!... Arbayún, Arbayún, era, era muy justo el madero; en algunos sitios, que tenía que pasar el tramo.

– Sí, justo-justo, ya me dijo un hombre de Esparza.

Tenías que poner, ya, al hacer la madera, pa, pa poder pasar por, por la anchura, o sea, lo más estrecho que había, y había algunos sitios que se ponía la madera así [...], y como tenía mucha fuerza de agua y mucha caída y...

– Una mujer de Isaba me dijo hace años, esa que he nombrado antes, Antonia Anaut, que alguna vez alguno se cayó y se ahogó.

Sí.

– Y una mujer de Otsagabia, me dijo una vez, que tenía oído que cuando llegaban a Arbayún, solían hacer el acto de contrición; eso me dijo.

Allí se tenía que entrar, con agua, con el agua medida, que se debía; tenían una señal, ‘lomo de cerdo’ que llamaban. Allí ponían una piedra, una piedra y ya la tenían con su señal: ¿para tal madera? tal, para tal agua de [...], ¿para madera más gorda? más, más fuerza pero más peligro, claro, indudablemente.

5.7. Izaba

Antonia Anaut Garde, 1988

Gurasoak ere, biak izabarrak

18. Almadien aipamen laburra (1973)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121091>

– Almadien tramoak lotzen zituzten?

Lotet... lotet? eta... no sé cómo decir, los ataban, sí, los tramos... hacían tramos de unos cuantos... maderos, y los ataban... ¡ah! sí, pero no, eso no le puedo explicar yo

bien. ¿Cómo le voy a explicar? irur edo laur... luze-luze, luze, eta gero, keben remoa, ta gizonak... bi: antzineköa, antzinekuan? bi, bi remo, bi gizon kor, eta... gibekekuan, ¿cómo dice?

– *Bai, bai.*

Bat, ta kola, Zarakoazaradreino, egutxa barna... eta zomait aldiz? zomait ere bai buruzpiko. Una vez ya dos, cayeron, dos hombres, se ahogaron. Pues gero... zurak, atzemaitan eta... birutan peara⁹³ ta il... ta lurriara. ¡Ah! una vida triste... ¡pero la gente alegre por eso!... bizia triste, eta... gizonak anitx kontent... egutxa barna. Xako bat arda, ta buena alforja, ta... pea! hasta Tolosa⁹⁴ que iban algunos... ¡Oh! de no ver no se puede... hacer idea lo que era aquello.

19. Almadien aipamen laburrak (1975)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121093>

Berriemailea gor xamar zegoenez, jarraiko bi galderak idatzi eta erakutsi genizkion:

1) *Lehen denboretako almadieroak, noraino joaten ziren almadiak biltzera?*

¿A dónde van a coger las almadías? pues... a Onzibietan.

(Errain Catalina:) En vasco, en vasco diga...

A Onzibietan, Onzibiet(a)ra, Onzibietra, ahí las cogían, las recogían ahí, las... hacían.

(Errain Catalina:) ¡Pero en vasco diga!...

Pues ya le he dicho...

(Errain Catalina:) Sí, ya lo creo, que le ha dicho en vasco.

2) *Almadietara igan eta gero, nondik eta zein lekutaraino joaten ziren?*

Almadiak, almadiak... Onzibietan, eta gero, egutxaren barna, Zarakozara. ¿Ha entendido? ta gero, Zarakozara.

5.8. Uztarroze

Doroteo de Miguel Bernat, (1894)

Gurasoak ere, biak uztarroztarrak

93 'Burutan, burutik azpira, buruz behera', antza.

94 'Tortosa' behar zukeen horrek, antza denez.

20. Almadiez zerbait (1975)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121095>

– *Iragan denboretan, almadieroak ibiltzen zirenean, noraino etortzen ziren almediak hartzera? honaino?*

Nora xoaita(n)? konaino? almadieroak nora xoaitan? Zaragozara; eguatxati? izari... lur o... zurak? y kebenti, sei, zazpi egun, eguatxa abajo xuan, Erribrako y eta gero eltan, Zaragozara, y eta a... Tudela, eltan kan.

– *Tortosa?*

Y Tortosa ere bai, kebenti. Baia kan saltan, saltu, allá badago aurki, y yode!... badago, nola le llamaré, ¿en las sierras? serratu, serrería, ta karpinterek bado, etxentako, ta korraliek... etxiek egitako, erostan, zureak.

– *Eta nola lotzen zituzten zurak? ('lotan' esan genuen 'lotetan' esan beharrea).*

A! lotan? pues an, ya digo, en las posadas, y xoan zazpi-zortzi gizon almediaki, xoan beren remoareki, eta kanti? pakatu... xornëa o jornalía gizonek? eta... xoan etxiara.

UZTARROZE

Fidela Bernat Aracué, 1898

Gurasoak ere, biak uztarroztarrak

21. Zurak ibaian barrena Tuteraraino (1975)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121097>

... Tudelara, ya eguatxa, eguatxa kuen barna! kebentik apal. Orai ez, bitago ur guzia... eguatxa guzia diozu⁹⁵... anitx eskonbro ta, y no se puede andar, pero antes todo, todo.

– *Almadiak nola egiten, nola lotzen ziren?*

Pues egitan zein⁹⁶, eguatxan, anix... kolaxet eta, lotetan, guziak, uno sobre otro.

– *Zerekin?*

Jarcia, la jarcia, la jarcia que llamábamos, jarziá, cortaban ramas, en los avellanos fuertes, y con aquello.

– *'Avellano', nola erraten da?*

Abellanöa.

– *'Urrutx', 'urritz' edo...?*

Inurritza es... inurri, de eso no, es mucho pincho, eso no; uñurri es que crían unas bolicas que son buenas pa comer, uñurrëak⁹⁷.

– *Eta 'avellano', euskaraz, nola erraten da?*

Pues abellanöa; abellanada, abellanöa, abellanoa. «Nora xoaitan yaz?» - «Abellan txerka, abellana txe(r)ka». ¿A dónde vas? - A buscar avellanas. Así.

[*Harira itzuliz*] – *Eta gero, gizonak almadiara igan eta nora joaten ziren?*

Gainiara... eta, remoa, remoa kalaxet, eta... eguatxá; keben balin bazagon... korrientia? pues... kolaxet trabajatan zia⁹⁸, almadian, remueki, ooltako; bi gizon? aintzinian, eta beste bi? atzerian, puntan, punteroak, erraitan gunia⁹⁹ punteroa, punteroa; aintziriköa... aintziriköa.

– *Aintzirikoak edo punteroak...*

Edo punteroak, bai.

– *Eramaten zuten zerbait gainean?*

Bai! alforjá, xatako. Zeia¹⁰⁰ tranka banak, kolaxe(t)... ardian –ez, erdian–, almadiaren erdëan, eta kor kolga alforjak, xakoareki, xakoareki, eta ogia, ta razionia guzia, eta... eltan zrenian... ¿cómo dirá? a los portales, a los eso, ya sabían los... ande iban a parar, para parar, porque ya tenían paraderos, para comer. Kola eltran zenian¹⁰¹ pues, es como un coche, ya sabes dónde vas y vas poco a poco, ya, pa aparcar; pues aquello igual, según llegaban al sitio pues ya paraban. Ta eramaitan zeia sogá andi, lotetako almadian; orai eltan balin bazra kona eta ura txikitan, ¿ya me entiende? que va parada, txikitan? pues eramaitan zeia sogá eta, lotetan zeia arbol banatra, korietra, en los extremos.

– *Bazterretan?*

Bazterretra; bazterretra altean? eta... ok kor lotet.

– *Okor?*

95 'Dago', zukako alokutiboa.

96 'Egiten zuten'.

97 'Gurrillon' izenez ere ezagutua.

98 'Trabajatzen zen'. *Zia*, hikako alokutiboa, *zua* batetiko aldaera da (Izaba-Uztarrozen *buru* + *-a* = *buria* kasuan bezala), *nren* galera mintzaira honen iraganaldiko hikako alokutiboan ezaugarria zela.

99 'Erraten genuen'. *Gunia* hikako era da, *gunien* batetik eratorria.

100 'Zuten'. *Zeia* hikako alokutiboa bada ere, ondoren objektu plurala egotean, *zteia* itxaron zitekeen. Pluralgileei kasu handirik ez egitea aski gauza arrunta izan da hainbat lekutako hondarreko euskaldunen artean.

101 *Eltan zrenian* hori 'heltzen zirenean' da, bi hitzak bakarra balira bezala ematean metatesia suertaturik.

Lotet! sokak lotet... pues que si venía aldearo¹⁰² no la llevara, sola otra vez. Eta... u! anitx ur e... e(ra)gutan zeinian eta, o! orai [...]. Guzia galtaan dur.

– *Eta jateko, zer eramaten zuten?*

Xatako? pues lukaika, aragi... egirik¹⁰³ eta... magrak, magrak egordirik igual; ‘egordirik’ ya sabe lo que quiere decir: cruda... cruda.

Sartu diezt¹⁰⁴, sagar banak bitugu kor, arbol... arbol bat kor, sagarreki, ta sartu diezt egun aber... erratan zrenez? ta, txokarratu tun; ¡qué pena! por no hacer caso. Pelaka zu... gogor, baia kuek? orai, egoistan diezt akuer amintto bat, azukarr amintto bat...

– *Zer da hori?*

Azukarr amintto bat egoixtan diezt, eta...

[*Gaiari berriro eutsiz:*] – *Eta, nola izaten zen hori?*

Morroiak andi, andi, andi ats obeki ta, [almadia] eltan zenian punta batra... dauz, zauzi egin? eta... ¡brincar! afuera. Ya sabían, los paraderos también más o menos... ¿si no? la giraban, porque la almadiá no la podían parar tan fácil.

– *Konta, konta beza berorrek nola egiten zuten mutikoek...*

Pues almadiak... xoaitan zienian guziak kontent! xoaitan orilluera, orillara, zauzka! ta zauzi, almadiára.

– *Morroiek, e? mutikoek...*

Morroiek, eta xoan, gizoneki.

– *Eta apalago, beherago, jauzi egin eta baratu...*

Bai, eltan zenian... extremo batra? pues zauzi egin eta erkin. Eta orai, noiz artio zaudeti¹⁰⁵ Izaban?

– *Bihar arte.*

Biar artio? a!... aren ordian orai San Sebastianara.

– *Bai. ‘Aren ordian’ erran du?*

Arren ordian¹⁰⁶; quiere decir: ‘y ahora a San Sebastián’. Biar xoan ta, ordian? San Sebastianara. Eta kan? trabajatra, trabajatra astra¹⁰⁷ berriz.

– (*Elkar ezagutu genuen*) *egun hartan berorrek erran zidan, zenbait aldiz, almadiak jaisten zirenean...*

Anix, pues... amorratan zia kor, tronkuetan, kantal batan andi.

– *Nola? kantal...*

Kantal, en un peñón grande, se amorraban, que tenían que meterse, con la tranca, eta... «Ala! egus zak¹⁰⁸ firme!», almadiáren... azkatak, xoan zein eguatxa barna!... bestala ez zia ebiltan! eta engantxa zeia egitan kolaxe? pues paratan zia, bera sola.

102 Gazt. ‘de lado’ ote da hori?

103 *Egirik* hori eta ondorengo *egordirik* hitz errepikatua ‘eginik’ eta ‘gordinik’ bide dira.

104 ‘Dut’ eraren zukako alokutiboa, *diezut* bide zena *u* galdu ondoren. Bukaerako *t* hizkia, nolanahi ere, nekez adi daiteke.

105 ‘Zaudete’.

106 *Arren ordian*, zehazki, gazt. ‘pues entonces’ da, *arren* ‘pues’ izanik.

107 ‘Ostera, berriro’; Zuberoan *hartzara*.

108 ‘Egotz zak’ dirudi horrek.

– *Aunitz aldiz gertatzen zen hori?*

Orai, otoñoan eta... en la primavera, hacía eso; bajaban las almadías ahora, por el otoño y por la primavera.

22. Almadiak desagertzeaz batera ibaia zabartu (1980)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediатека.eus/eu/fitxategiak/?id=121099>

– *Egun batez kontatu zuen berorrek nola jaisten ziren almadiak ibaitik behera, ongi kontatu ere.*

Uuu! aguetxá¹⁰⁹... kontan ez, bestea, eguatxatu; kontan ez. Orai ezta xatsiren, nola daude eguatxak? guziak... kruzaturuk¹¹⁰, kantalez eta arbolez, y si no...

– *Eta harriz eta...*

Karrika kon[tan?].

– *Guzia zikin, deskuidaturik orain...*

Bai! guzia, eguatxa diozu minbriz, todos los mimbres se han nacido, por todo el río, en esa calle de allí.

– *¿Todos los?*

La mimbre, las mimbres están en ese río de ahí. ¿Cómo lo bajarán allí?

– *Nola erran du, euskaraz? ‘mimbres’?*

Minbriak, mimbre; jitanák dauden kor, egin zein zare bat minbrez. ¿Has entendido?

– *Bai, xitoak...*

Las jitanák que están allí... zitöak. Ta egin dein zarëak, han hecho las cestas de mimbre.

– *Minbrez?*

Cortaban mimbres, bai, pelatan zia mìnbria? ta egitan zteia¹¹¹ zareak. Eta... bai pelatu gabetarik ere bai; pelatia, xoaitan zia karoaö, kariao, bazeia¹¹²... obro trabajo.

109 *Eguatxá* bide da hori, mugatua: ‘ibaia’.

110 Hitz honen bukaera ez zaigu guztiz garbia iruditzen: *-turik* izan liteke agian edo bien arteko zerbait bestela.

111 ‘Egiten zituzten’. *Zteia* hikako era da, *ztein* batetik eratorria.

112 ‘Bazuten’. *Zeia* hikako era da, *zein* batetik eratorria.

23. Urritzak eta almadiak (1985)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121101>

... maske abellanoreki, egitan zeia, que decían mimbre, y cortar, y...

– *Abellanoa?*

Abellanoreki.

– *Eta, hori euskaraz nola da? urritz edo?*

Abellanoak, erraitan zeia.

– *Urrutx, urrutxa?*

Eztakiar, ez nun eguartan ze... nola ze(n).

– *Gizonak non biltzen ziren eta...?*

Pues abellanetan, por ahí, mendian, egitan zteia fajoak, eta gero eramaitan zeia eguatxara, eta kan egitan zteia tramoak. Lotatan zteia, batek bazien¹¹³ laur edo borz tramo? betik. Lena? roperoa, erraitan gunia roperoa; kalaxet estaka banak? eta kan ermailtan zteia espalderoak, alforják, bazkariareki, entelegatan duna?¹¹⁴ guzia kolgatuk, eta xaköa! edatako.

Ek bizein bere puntiak, baratako; egitan zeia ba(i), baia eguatxara biltan zreia¹¹⁵ guzia, orien, orai, eztun ebiliren¹¹⁶ batere, guzia bitago kantak grand(k)¹¹⁷ ta kori, eta ordian, bistatan zeia guzia, xatetan zeia eguatxa guzia? eramaitako onki. Eta kebentik xoaitan guntia¹¹⁸ morroiak eta... nexkatxëa guziak? presaradraino lasterrek, ekustako nola xaistan zren; b(e)ren brinköa egitan zeinian, lotsa emoitan zia ere ekustia.

– *Bai, e?*

Bai, ya habría peligro, si caían al pozo y eso.

– *Peligro baitzen?*

113 *Batek banien* aditu uste arren –oharkabea emanik, agian?– adizkia aldatu dugu testuinguruan hobeki txertatzeko.

114 ‘Ulertzen al dun?’. Berriemailea noketan mintzatu zitzaigun maiz, gaztezaroen, bere ama eta izeba baten alboan bereziki, oihaneko borda bateko eginkizunetan aritu bitartean ikasia.

115 ‘Biltzen ziren’. *Zreia* hikako era da, *zren* batetik eratorria.

116 Edo, nahiago bada, *ez (di)tun ebiliren* = ‘ez dira ibiliko’, nokako era.

117 Ikusgarria, gaztelaniaren eraginez, ustezko *andirik* bat *grand(er)ik* bihurtu izana.

118 Bitxia *guntia* hori, *gindia*, *gintzia* edo *gintia* itxaron baitzitekeen berriemaile honek berak aspaldi emaniko datuen arabera (Artola, 1991).

Ta ala! nola xoaitan gintzen guziak, nexkaxeak eta mitil eta... morroiak! ekusta... kara, ekusta¹¹⁹; kebentik e, igartan zia... galopeka.

– *Eta non botatzen zituzten almadiak?*

Almadiak?

– *Non, hemendik... gorago?*

Bai, baia bar zeia balsa, grande, gora, eta... soltatan zeia, balsá, soltatako almadiá eguatxara, bestala ez zia xoanen, eta... ebiltan zia, aquella ‘inklusa’ que decíamos¹²⁰, inklusá, pues akabatan zenian, xaz xoaitan zria kara xa, apalaraino... tramoak! eramaitan zteia, laur edo borz, aintzina... biok gati? bi, anitx aldiz, antzinian bi gizon, trankareki? bueltatako bueltá, kotxiareki gisa, bueltatako bueltia eta guzia, ek biza-kei(n) guziak non zauden¹²¹ puntak, keben nola orai kotxiak eramaitan bitu bere rebuel-tak? pues ordian bazakezeia¹²² non zauden... peña, andiak eta oro!... desbiatako, ya me entiendes, ¿verdad? Yo, con poco, me entenderás tú todo, pero yo a vosotros no...

– *Ez akaitu, ez nekatu horrela, e?*

Aaa! eta kolaxet, ta ala kolaxet e izaitan zreia, firme... drela.

– *Bai baina, hemendik, herritik, zenbat kilometrotara botatzen zituzten?*

A! nik eztakiar!

– *Baina gorago...*

Gora! gorago.

– *Bi edo hiru kilometro edo?*

Bai, más o menos; erraitan zein, orai, gizon kori xoaitan dena, ¿hasta cuatro kilóme-tros? pues kantik, La... Tejeriá. Len, lenaö zagua kan bord’andi bat; zubu bat bitago, igaitan dela kolaxet, eskiara, barrankioia zoanez? pues gu? korrat¹²³, ezkia, eskiara, ya digo bien, al izquierdo.

– *Ez, ‘eskiara’ da a la derecha; ezkerrera...*

Eskia es... la derecha, eta ezkia la izquierda; baia...

– *Ezkerra, ‘ezkerra’ la izquierda...*

Exkerra, bai; baia gu xoaitan gintzia, edo almadieroak, kalaxet, ezkiera, ezkerrera, bai, kanti, ka(n)ti, beste, beste del otro laö no bajaba(n) almadías, de allá, ¿de aquel laö? bajaban, tirando con los machos, hasta allí, La Tejería que llamábamos...

– *Mandoekin?*

Bai, mandoeki? eta kor egitan zteia almadiák. Bazagua bere abellanoa, izartako guzia, an, oi!...

– *Eta enborrak zer ziren, zer zura-klase zen?*

Guzia... ler, ler, ler-ler. ¿Allá? hayas no.

– *Bagorik ez...*

Bagorik...

– *Eta izai, ‘abeto’?*

119 *Ekusta* dugu hemen, bitan gainera, ustez *ekustra* itxaron beharko zenean.

120 Estornes (1997): *Esclusa*. Comporta, presa, *inkulusa*.

121 *Zauden* idatzi badugu ere, *dauzen* aditu uste dugu hor.

122 ‘Bazekiten’. *Bazakezein* zukako alokutiboa eta *bazakeia* hikakoa, biak nahasirik daude hor, antza.

123 Kandido Izagirre frantziskotarra mintzo (1961, 392. or.): «“Has ido hacia casa, hacia el monte” nola esaten ziran galdegin nienean, *etserát*, *mendarát* izango zirala erantzun zuten batek ere ziurtasun osorik eman gabe; baiña –gogoan eukitzekoa– batak besteari entzun gabe eman zuten iru lagunek erantzun berdina».

Keber ez zagua, kolaxet, abetorik erreitu (?), kortako, para maderas aquí no había...

– ‘Izai’ edo, erraten zen?

No sé, abetos, se fue a plant-, se plantó; ya metiendo, ya hay unos abetos grandes por ahí, pero plantaös.

– *Eta abetoari, euskaraz, nola erraten zaio?*

Eztakiar nola erraitan [...].

– ‘Izai’ edo ‘izei’ edo, berorrek ez du entzun?

Kori eztakiaz.

– *Eta gero, almadia ibaira bota ondoren, mutil kozkorrak non igotzen ziren gora?*

Xoaitan zia, karrikara korre-, eguatxa kortra, eta eltan balin bada, pues zauzi batan, bazaudiala almadian! eta bazakein nun baratan den, eta al bazakei xauzi erkitako kanpo? pues erki! zauztada Izabaradraino, edo nik ze? edo nik zer dakir noradraino?

– *Eta almadieroak, ez ziren haserretzen?*

No, ¡bieeen! eh... ¡al contrario!

– *Uzten zituzten igotzen gora...*

Uuu! anitx onki! bai, bai, bai, koetan.

– *Eta inoiz, almadia trabatzen baldin bazen edo...*

A! bai, bai, amorratan zia anitx; pues, anix... peñ’andi bizagon eguatxan, pues amorratan zria, eta kan egitan zeia, zer indar! ereikitako. Artan zteia trunkák, kola? eta... sartan zeia kor puntá, eta guzien artëan? azkatan, eta ustan xa balin bazen... eskusá erraitan duguna, soltatan balin bazei(n)? pues mobitan zeia anitx onki, baia bestala, urik gabe? nola bar zein en mobitu? no-no, aquello no, aquello había de ser con mucha agua; ya tenían, balsas grandes por allá y las soltaban, cuando habían de soltar tramas¹²⁴ de... ¿de maderas de almadía? que soltaban la... ¿la balsada? eta: «Ala! xoaitan dun balsadá!», pues, «almadiak ere bai!». Entelegatän duna?... balsadá. «Xaistan dun balsadá!». Pues, almadiak ere bai xaistan ztein, xaistan tun.

– *Eta almadia batek zenbat arraun, zenbat remo eramaten zuen?*

Pues eramaitan zeia... atziri? eta, aintzina? bi remo, betik, eta atzian, eztakiar, eramaitan zeinez, bi... atzëan, azkenëan.

– *Eta tramo bakoitzak bazuen lau edo bost...*

Bai, laur edo borz tromo, o tramo... sei edo (z)azpi o zortzi... ler, guziak, kor, eta... xuntatan zteia? baia trabajatan zeia anitx.

– *Eta lotzen zituzten abellanoekin, e?*

Abellanoreki; ya! ikustan zeia ‘la verga’ que decían, al cortar la jarcia, para... y aquello lo ablandaban, o no sé lo que hacían.

– *Jarcia?*

Jarziá; y aquello pues lo... no sé, la remojarían o qué harían, para... pa que se doblara.

– *Eta, hori nola erraten da?*

Nik kori eztakiar.

– ‘Bellatan’ zuten? ablandar?

Ablandar, ¡claro!... baldin bazein, la tenían que retorcer, ¿me entiende? a mí ya se me olvida eso también.

– *Bihurri, bihurritu edo?*

124 Iribarren (1984): *Tramada*. Tramo de una almadía [Roncal].

Bai, retorcer para que ya pudieran pasar, pero todo hacían con el... ¿cómo se dice? con la barrica o ¿cómo...? ya digo yo, ya, si no me acuerdo, se olvida ya... el barreno, barrenoareki? eitan zeia... los aujeros, eta korti¹²⁵ sartan zeia bergá? eta... azierta zak¹²⁶, orratza gisa, korrat¹²⁷ eta konat; pues kori orobat, ¿entelegatu du?

– *Bai, bai, bai; eta zenbat almadiero joaten zen?*

Aaaa!... laur edo borz, bi remo, xoaitan balin bazen... laur, bi remoreki? pues ¿menos de cuatro? lauren menos? no podrían.

– *Berorren senar zena ere ibilia zen almadietan?*

Ez, kori... enia? arzai, arzai; almaderua... a! t'almaderioa...

– *Eta Doroteo [de Miguel, berriemailearen lehengusua izana] ere artzai...*

Arzai! aren aita? bai, xoaitan zia.

– *Bai, e? almadiero gisa...*

Almadiero gisa, baia... ene aita ta... eta Doroteo ere ez.

– *Eta noraino joaten ziren?*

Eztakiar, Tortosaradraino erraitan zeia. «Xoaitan tzu¹²⁸ Tortosaradraino». Baia-baia zeia... las jornadas, beren jornadak? kebentik... ya, xa, bazakeia, nora bar zein eltu.

– *Eta itzultzeko, berriz ere, oinez guztia? handik? ez; trenez...*

Kori, kori eztakiar... Bueno, kopaixko bat nai dun?

– *Ez, ez, arestian hartu dut eta... Hor ere, Burgin, bada zubi polit bat...*

Burgin? a!... si-sí.

– *Erraten dute, almadieroak handik igarotzean, mutikoek oihukatzen zietela: «almadiero...»*

A!... «txikilindero, bolsa grande y poco dinero», así tenía, así se llamaba. «Ya baja la almadía; almadieros, poco dinero, bolsa grande y poco dinero; almadiero txikilindrero, bolsa grande y poco dinero». ¡Qué razón, qué razón tenían! pa ganar diez pesetas antes, ¡ah!... ta zer bar dugu egin? ta orai zertako? irabazi anitx eta, eta zer egitan duu? eta... gaizak erostako? andiago oraino'e; ezta kala? te suben los salarios pero-pero la, lo que se compra... a! eta kolaxe dun bizia... pobrearentako, trabajatra.

– *Hori ibili da hemendik behera? Burgi eta Tiermas eta...*

Bai, de paso, paso oiketari girenian.

– *Erraten dutenez, denbora batean Tiermasen bazen fonda eta hemendik jaisten zirenak han geratu eta...*

Klaro! baratan bar zëa kan.

– *Almorzua egiteko eta...*

Bai, ya tendrían, tendrían los puntos, ya tendrían sí, los puntos; bazteia beraren puntuak xoaitako; egun? pa tal hora, pa tal hora, a tal sitio a parar, ya llevan ya la marcha, y habían de parar, ¡como un coche!...

– *Berori ibili da kotxe horietakoren batean?*

Ni? nik ez, ni ez.

– *Ez du ikusi Tiermasko taberna hura?*

125 *Konti* aditu uste dugu hor.

126 *Azieta tak* aditu uste dugu hor.

127 *Kerrat* aditu uste dugu hor.

128 'Joaten dira', *tzu* zukako alokutiboa izanik.

Deus ez! ez, deus ere, deus ere; ez, gu... nada, keben, mendiala.

– ‘Mendiara’...

Mendiara.

24. Almadien inguruan berriro ere (1986)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediатеka.eus/eu/fitxategiak/?id=121103>

– *Non egiten zituzten almadiak?*

Almadiak? almadiak, Kutxalte kartan, (t)xitan zienian... ¿en aquella fuente? ¿que viene? eta gero, baratzian zagöa, anix... llano, orai put-, guzia minbrietan olez; kan egitan zteia almadiak, abellanoreki? xo ta... ¿las ajuntaban? eta kolaxet biltan zteia.

– *Biltzen zituzten?*

Bai, bai.

– *Eta gero, non egoixtan, non botatzen zituzten?*

Zer, almadiak? eramaitan zteia uriara, ta kan egitan...

– *Non, non?*

Nun? pues, estaba el río pero no había como ahora, que está todo árboles, han nacido...

– *Bai, erran, erran beza euskaraz...*

Minbria guzia eguatxan, baia ordian, zagöa guzia plaza bateki, eta (h)uerta banak bizauden? pues kandi, soltatan zia... tramoak! xuntatan zteia kolaxet; minbriareki sol-, sostan zteia.

– *Josten?*

¡Claro! como coser, pa juntarlos, para ir. Eta bagunia balsá, kan gora, anitx gora? balsa bata grande, eta... eramaitako almadiak, egoxtan zeia balsá, eta egitan gunia: «¡que baja la balsa, que baja la balsa!», eta arrankatan zeia, xa, ordian, remoareki? oltako. Eta morroiak eta... nexkatxiak? lasterreka, karretera barna, presaren ikustako txaistan, almadiari¹²⁹, eta zauzia egitan zeinian... almaderioak¹³⁰... ¡qué peligro aque-llo! pa, al brincar en la presa y yo, ¡madre, qué miedo daba! ¡pero qué afán! lasterreka guziak a ver a bajar la presa, a ver, presaren ekustako.

– *Zenbat gizon joaten ziren almadiaren gainean?*

129 Azkue (1931, 226. or.). «IV. Entre las anomalías de declinación expuestas [...] figuran estas roncalesas: *etseari abañö* junto a la casa, de Bidangoz, por *etsearen*; *atzoko orduari bazkaltu*, en vez de *orduan*, comer a la hora de ayer (...). Tanto estas que aquí se han transcrito, como [...], no son en realidad otra cosa que solecismos que han brotado por influencia del castellano».

130 *Almaderioak* aditu uste dugu hor.

Pues, xoaitan z(r)ia... aintzinian? bi remero, eta atzirian? bat, edo azkenian? anitx andi eta lodi balin bazren maderoak? pues bi, bi ere atzirian. Eta kaur izaetan zeia 'roperoa' erraitan zeila, eta kan eramaitan zeia alforjá, eta xatako, ta botá, ardaureki... xatako.

– *Xakoa?*

Bai, xakoa, bai.

– *Eta jateko zer eramaten zuten?*

Pues magra! zer bar zien eraman? ordëan? magra ta lukainka! izartan biguntien... lukainkak? orioan eta mantekan, guardatako, eta kurak? guzia? pues, eramaitako, xatako bidean! entelegatu duna? edo askari edo... baia ya, bazteia los sitios y en los puntos, a donde llegaban pa comer.

– *Paraderoak?*

A! paraderoa; ya llevaban la marcha a comer a tal sitio.

– *Eta migak egiten zituzten?*

Bai, bai... hasta Tortosa que decían que iban.

– *Tortosaraino?*

Tortosaraino, bai-bai.

– *Eta gero, itzultzeko?*

Utzultako?

– *Berriz ere hona itzultzeko?*

Baia orai, ordian bazagoa... kotxe zamari-, zamarireki, eta kotxean xitan zr(i)a; guk izaguntu tiagun¹³¹ betik... kotxe, el cochero que viene a la noche, el cochero... iror edo, iror... zamari majo, eta baratan zia... kor karrikan, karrika kortan, ande empieza la carretera, ¿esos árboles? que llamamos, había, era fonda, la casa esa que hay dos balcones, la primera ya...

– *Erran, erran beza euskaraz...*

Kor baratan zia. Zamariak? sotoan, eta gizonak, xitan zenian kotxeroa... pues gora, etse(r)a.

– *Eta Tiermasen ere bazen paradero bat eta fonda, ez?*

Fonda, bai, Tiermas; keben zagua etse kori, beti, fondatako, eta biajante eta xitan zrenian? kor baratan zia.

[Alaba Mariak ateratako kafea eta erroskilla batzuk aurrean genituela-eta:] Ala! ar zan beste bat¹³².

– *Eta peligroa zuten, hemendik, ibaian barrena jaistean?*

Aaa!... anitx, anitx, baia orai eztokiei [eraitsi almadia?]¹³³, oi! guzia dun peñasko ta, ordiak yat-, biltan? xaltatan zeia! a... xoaitan z(r)ia morro(i)ak, gizon banak... uraren... ja limpiar el r(s)ío! como ya no acierto ahora; ja hacer el camino, a poner llano!...

– *Garbitzera? ¿a limpiar?*

Eso, quitar las piedras que había en, a estorbo... limpiaban el río, cada uno sus trozos, sí-sí.

131 'Ezagutu ditugu', nokako era.

132 Berriemaileak, gurekiko harremana estutuz joan ahala, nokako tratamendua erabili zuen maiz, tokakoa ez baitzuen ia ikasi.

133 'Baina orain ez dezakete [almadia eraitsi?]'.

– *Eta jaisten zirenean ibaian behera...*

Amorra-, amorratan¹³⁴ balin badra, pues artan zteia, keben pean, tranka banak, eta gizonak, guziak egitan zeia a la vez: chil(l)o bat, guziak... beste tenpratan, berbe tenpran¹³⁵, azkatakoina, entelegatu duna?

– ‘Xilo’ bat erran du?

Pues, ele egitan zeia batak: «¡Eh, arribaaaaa!»... entelegatan duna? pues arrankatakoa! igaitako, trankareki eta xoaitan zia ordian area. ¡Hala! xan zan roskilla!

– *Eta zenbat presa ziren orduan?*

Presa? presá.

– *Presa asko zen orduan?*

Presá... dion¹³⁶, rotá erraitan guniela, rebueltán, xoaitako Mintxatera xoaitan bagitra? pues kor zagoa rotá, keben, gore aintzineko, eta kor? kor baratan zia, eta xitan zen, kan eltan zenian xa, eraixtan zia, eguatxa kura ere, ureki? pues guziak... ya la llevaba, ya se ajuntaba a aquel río, ya se iba llegando; y los barrancos... bai-bai.

25. *Almadiero txikilindero... esaldia (1988)*

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121105>

– *Konta dezake almadiak nola egiten ziren eta...?*

A! bai, uuu!... «Almadiero, txikilindero, poca bolsa mucho dinero, (zuzenduz:) mucha bolsa y poco dinero», les llamábamos. «Xaixtan tun almadieroak... txikilindero, mucha bolsa poco dinero». Antes, ¿qué habrían de ganar? ¿qué ganaban? ¡ay!...

– *Non egiten zituzten almadiak?*

Ya tenían sitios, había... había extremos de ríos y hacían allí las almadías; ¡ya tenía qué ver, ya, las almadías!... Y cuando echaban la inclusada¹³⁷, que decían: «¡ya baja la inclusada! ¡ya baja...!» soltaban las presas, que tenían, porque tenían que bajar con agua corriente.

– *Erran beza, euskaraz erran beza...*

134 *Arromatan* aditu uste dugu hor.

135 ‘Denbora berean’.

136 ‘Dago’, alegia, hiketan.

137 Iribarren (1984): *Inclusada*. Exclusada: crecida que experimenta un río al soltar las esclusas o *includas* de un pantano. [Urraul Bajo, Aóiz, Aézcoa].

Errait-, erraitan gunia: «Xa(is)tan dun presá, ereistan dun presá!», que ya bajaba la presa. Eta, guk gunia etsëa... lenau, eguatxán, eguatxán, berëan, el cimientto en el río, todo; eta gero ein zeinian... karretera Otsagabiara? pues gentu zeia etsëa, eta emon zeia kaur¹³⁸. Kau emon zeia eginik, gentu zeia enia kan? baia kaur emon zeia guzia eginik; egirik?... zagonian gisa, baia renobatu zeia guzia, hasta el sabayao, todo.

– *Almadiak non botatzen zituzten ibaira?*

Eguatxán? badakina¹³⁹ Kutxaltia non dagon? pues, best'altiará; kan zagoa llano andi bat? eta kan egitan zteia almadiak. Eta kain gora, por ahí, ere bai, zerbait, eraixtan zteia.

– *Eta, gero, ibaira bota eta mutil koxkorak jauzten ziren gainera?*

A! mitilak, bai, ta axenda¹⁴⁰ biar ropero banak; eramaitan zteia estaka banak? rope-roareki, askariareki; alforjak, ardauareki eta, nun bar zeí ya xa(n)?

– *Eta magrak eta...*

¡Pues claro! almadietan, baia bazteia berearen... lekiak, aparkatako, xatako!

– *Bai, paraderoak...*

Bai, paraderoa! arpatuk ya!... paradero kartra? askaltra, paradero kartra? baskaltra, xa eta ermaitan zeia... ogia, bazakezeia¹⁴¹, bai.

– *Eta almadia batek zenbat tramo zuen? hiru edo lau?*

Por un laö, laur, laur, kasi laur, edo iror... segun; iban los punteros alante, remando, y los otros atrás, dos atrás, pa'todo.

– *Eta amorratzen, baratzen baldin bazen?*

Amorratan balin bazen, pues e, trankeki? «¡Arribaaa!»... buen alto y... soinian dranká eta, a levantar p'arriba; estaba amorraö? pero tenían que levantar con los hombros de ellos, soiniareki, franká keben? eta... beste puntá kor, eta... ¡hala! a podrir p'arriba.

– *Eta gizonak noraino sartzen ziren ibaian, honaino [gerriraino] edo?*

A!... eta presá? eta presá... morroi guziak xoaitan z(r)ia, lasterreka? presaren... a ver pasar, a ver, cómo pasaban la presa; yo ni sé qué, qué salto había a la presa. Tú ya sabes, el molino, ¿habías llegaö a ver?

– *Ez. (Une hartan ez genekien zein errotaz ari zen)*

¿El molino? no, que estaba allá abajo, el camino que cogemos pa Mintxate?... allí era el molino y allí estaba la presa, una presa, ¡qué altura! más altura que-que esto, pa bajar, las almadías, y todo el mundo corría por ver cómo bajaban la presa. No se oyó que se cayó ninguno, al menos yo no tengo idea.

– *Eta noraino jaisten ziren? Tuteraraino, Zaragozaraino, edo noraino?*

¡Ah! no sé hasta dónde irían, a Zaragoza o yo no sé ande bajaban, la almadía, ¡lejos, hombre!...

138 Hots: 'pues kendu zuten [guri] etxea eta eman zuten [geuri] hau'. Esaldi honetan datiboa alboraturik dago; hau da: nor-nork saileko adizkiak erabili ohi zituen berriemaileak, hartzailea izendatuz edo iradokiz.

139 *Ba al dakin?* galderaren parekoa.

140 'Asentatu, finkatu, ziurtatu...' ote da hori?

141 'Bazekiten' da hori, baina era bitxia da, hikako alokutiboa (*bazakeia*) eta zukakoa (*bazakezin*) nahasirik baitaude.

26. Almadiez behin eta berriz (1989)¹⁴²

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121107>

– *Eta almadiak...*

Ai, almadiak! xoaitan gindengan errotaradraino, lasterreka, ekustiagatik xaistan, nola xaistan zren¹⁴³ gizonak...

– *Errota hori Mintxate bidean da?*

Bai, Mintxate; leen? kan gunia rotá, eiotako garia; entelegatu duna? bai, eta goraö? amintto bat goraö? bere rebuelta? zagoa presá. Baia, kainbeste almadia... anitx almadia bizagon lenao!... pues bapanak e, xoaitan zia almadiero; bestiak e, Erribrara; berze? pues guzietarik dago.

– *Eta almadiak non egiten ziren?*

Egitan zteia...

– *Latzako bidean?*

Bai, egitan zteia anitx, tiratan barrankoian ba(r)na, maderoak? eta... Kutxaltia¹⁴⁴, badakin non dagon? pues beste eguatxan? zagöa lur bat, eta aquello zia paraderotako. Kan egitan zteia... almadiak; listareki¹⁴⁵, axunta? eta gero ¡hala! Eta, gorago ere también, baia, por un regular allá, tiraban todos y allá hacían las almadías.

– *Eta tramo bakoitzak zenbat ler?*

Ya había que hacían... cuatro tramas, cuatro tramos; egitan zteia cuatro tramos. Batean izartan ya alforjá, xakoeki, eta baskariareki, eta Tortosaradraino!...

– *Roperoa, e?*

Roperoa. A! gaxoak!

– *Eta remoak?*

Remöak? remuak bi pu(n)ta, koderoa eta... lenöa; lenia... izan zeia, bai.

– *Atzean ere bai...*

Bai, bai, bai.

– *Eta zenbat gizonek eramaten zuten almadia?*

Pues xoaitan zia, a lo mejor, puntan? bi gizon, eta traseroan ere bai, puntatako, kola-xet ere... ta an ya, palak... xaserik.

142 Fermin Leizaola adiskidearekin batera grabaturiko elkarrizketa.

143 *Tren* aditu uste dugu hor.

144 Iturri baten izena da Kutxaltia.

145 *Lista* (= hari-mota sendo bat). Harrigarria, baina, almadiak josteko baldin bazen.

– *Eta baldin ibaia ur txikitan bazegoen, baratzen zen?*

Baratan zen, eta... balin bazagon zomait... morroa, arri edo? pues gentan-tan zeia, eta egitan zteia... paradak, eta... ta eltan zenian, sueltatan zeia; «ya han suelto la inclusa», y ¡hala! eta... como bajaba el agua, encorría, la...

– *Egun batez erran zuen, inoiz almadiak harritzar baten kontra jotzen bazuen, gizonak uretara jauzi eta tranka batzuekin...*

Trankak, buuuu!... y que se hacía, karen dranká; puntá kor? eta... tranká keben, eta indarra egin... azkatak! xoan zrein. Bai-bai, trabajatan zeia, ba(i), eta Zaragozara-draino. A! kalaxet zëa bizia, zer bar dugu egin?

– *Eta muttikoek zubitik zerbait erraten, ez? «Almadiero...».*

«Txikilindero, mucha bolsa y poco dinero»; «ya vienen los almadieros, con mucha bolsa y poco dinero». Ooooo!...

– *Haserretzen ziren?*

¡Bien!... kalaxet zia modá eta...

– *Bazekiten muttikoek gauza zela...*

Bazakein! morroiak... ek ere, erraitan zeia lenik!

– *Beren denboran, e?*

Ajajaja! así que... kori, bai-bai.

– *Eta zenbait aldiz muttikoak jauzi egin eta almadiara, ez?*

A! bai-bai. Pues mira, hasta tal punto cogían por darles el gusto, familiak asi zira(n). Llevaban y ande les parecía los dejaban.

– *Urona izeneko iturri bat bada, Latzarako bidean...*

Bai, ñottoa.

– *Hortik gora ere bazen inklusa, ez? edo, ez: esklusa?*

Ez kor, kor, kor ya eskusá; egoitan ya, borda bat bizagon... eskian? que tenían, apa-laö zagoa balsá, en la cala erratan zeia, eta... almadiak, xaistan zirenian? soltatan zeia... balsá? eta ura berëan, oltan ztia, bai. Con menos trabajo, al soltar la inclusa... kura.

– *Eta tronkoak zer ziren, ler edo ize?*

Tronkoak?

– *Lerra? lerra?*

Lerra.

– *Lerra, ‘pino’, e?*

Bai.

– *Eta tramo bakoitzak zenbat ler zuen?*

Por un regular cuatro tramos hacían, cuatro tramadas.

– *Baina tramo bakoitzak zenbat ler zuen?*

¡Ah! pues no sé, eso sí que no sé. Yo, fíjate, se distrae todo... ¡son muchos años ya, hombre!... ¡Fíjate que éramos crías! yo... yo sé todas las cosas que hay aquí, las diré, eso, cada una su nombre: eltxanoa, kollarëa, porrona, kazolá, platera, fuentia... eta guziak: oia, maia, misegaina, miseñoa... ¿Eso qué es?

– *La sobrecama y la...*

La sábana de arriba, es misegaina y la de abajo pea, misepea; almoadona, sabaia, koltxona, manták...

– *Eta Zaragozaraino ere joaten ziren batzuk, e?*

Bai, bai, bai.

– *Eta nola itzultzen? oinez edo?*

Nik-nik ez dakiz!... nik eztakiar koriek, maske xoaitan zrela eta nik aur bininze(n)...

– *Eta Tiermas herritik igarotzen ziren?*

Bai! Tiermas y todo... valle, ballea; nik eztakiar, de Vidángoz sí, no sé si saldrían almadías, eso no tengo yo...

– *FL: Eta oroitzen zara, Fidela, almadiero nagusien izenez?*

No, no.

– *Oroitzen al da Uztarrozen zein ziren almadierorik handienak, prinzipalenak?*

– *FL: Ze izenak...*

Bai!... azetu tun guzia! bai... ni gaztia, ez nakia.

– *Urte aunitz baitira...*

Klaro, bapanak habrá... habría más, trabajaban más, según cómo trabajaban.

5.9. Etulain

Saturnino Egozkue Soto, 1893

Aita: Egozkue (Anue) / ama: Zalba (Arriasgoiti)

Gehigarri gisa edo, inguru hauetakoa izan ez arren almadien mundua ezagutu bakarririk ez, bere jarduerarekin ere harremana izan zuen Anue ibarreko Saturnino Egozkue jaunaren lekukotza dakargu hona, jakingarria gerta daitekeelakoan. Ibar hau Iruñetik Belateranzko bidearen erdi aldean dago kokaturik, inguruan Lantz herria, Ultzama, Odieta, Olaibar eta Esteribar haranak dituela. Saturnino, gizon apal, goxo eta maitagarria, 100 urteko adina betetzera iritsi zen.

27. Anuetar bat Otsagabian, almadiagintzan (1992)

Pasarte entzuteko:

<https://www.mediateka.eus/eu/fitxategiak/?id=121109>

...Otsagabi ta Izaltzu te Eskaroz ta, oietan.

– *Egon zara, e?*

Bai, ta an ere bai, nola zaio gor? la... kaguendiez! ahora, Zaragoza o, nola erraten zaiote? Huesca, Huescan ere bai ellegatu naiz, beño yendeketan! Andik, gu beaiek zain? Iruñekoa giñuen nagusie, e? beño, pionak billetzen nitun kasik gero, zu(r), urian kartzeko. Batzuk eon ziren barrankeatzeko, barranke, badakizu nola den?

– *Ez.*

A! ez, klaro. Zure suelto, ta almadie(k) perriz aiei lotuik; Otsagabitik asten tziren, orti peittie; aiek etziren lotuik, almadiek, bai beño guk, barrankian? oiek, egur... xeagokoa,

trabes ittie bezala ta ola, ekartzen dute sueltoa. Ta aiek, alako makil betzük, aga batzük luzeaki? tte, gantxo bateki? ttia!... Bai tokatu zaide guzia, gau t'eau t'eun, gau t'eun, e? bai... Eztute gure, gure semeak ala arrotu, neri bai arrotu ziete¹⁴⁶ ditxosoz pixket.

– *Otsagabian ibili zinenean, hango euskara ongi konprenitzen zenuen?*

Ongi-ongi ez biño ba... franko, franko; entenditzen da guttiago.

– *Orduan, aunitz mintzitzen zen euskara?*

Bai-bai.

– *Bai, Otsagabian eta...*

Otsagabien bazen euskera orañik; orai ez.

– *Eta zein bertze herritan ibili zinen?*

An, errietan? erri txar batzük baziren, ta gero... xoldado gu giñelaik? billetu zieten ongo ostatue: esto... Longas. Ta gero an giñen, an pastu nituen iru-lau urte... ta orduen, zen, zabillen, gaitze; Otsagabien il tzen orduen, gu giñelaik an, an be o erri txar bat... an, nola da? eztakit t'eztut pentsatuko orai nola...

– *Itzaltzu edo?*

Izaltzun bai, Izaltzun izen giñen gu, bai.

[Alaba:] ¿Ya le ha contaö el abuelo que ha trabajaö en las almadías también?

He trabajao, ya, y enseñar a los almadieros, cómo se hace, sacar las, no te he contaö aún, eso, cómo se les sacan las alas a la almadía.

– *Aizkora batekin?*

Aixkoraki ia guzia, estuta tortzen da, bazterreko zurek denak soltatu, te ure, aiek barratu, kar tzatela ure... almadien gañea, ta almadien ola, urek, berak, goratzeunte almadien, orduen bai, orduen erak, igual ai dire, daude bilduik, kuadrille! ta, ezin mugitu te, aietatik paratu, aiek e zabaldu te lotu o biar du, e? a! lotu bai, lotuik, zabaldu? te aiek, aiek kartzate ure, bildu muntonera ta orduen, goratzaute zure gora, ta orduen mugitzen da. Ure(k) pera(k) pakar-, mugitzen tu. Ala, balak ibiltzen dire, klaro, balaki bien, te preziso, bere gantxoaki, gantxote ola... batto altzine? ta bertzea(k) kibela? ola.

– *Arrauna? 'remo' eramaten zuten?*

¿Remos? ez-ez-ez-ez-ez; palak, palak.

– *Zenbat tramo izaten zituen?*

Xegun, batzük izein zittuen igual... sei tramo, igual zazpi, igual iru, iru ez, iru... borz beño guttiago ezi-, etzie-te. Sanguesako... zubi azpitik pasatue naiz ni!

– *Bai, e?*

Bai, almadien, bai, ta autsi in tzakiun, ta erran tziren¹⁴⁷, ta altziñen eldu nitzen ni tte beste laune, eldu zen... ure, aiek eldu zien altziñe, nere laune ta... gero beste almadieroa, ta gero bertzeaki eldu nitzen ni te, erran tziren arrek: «bueno, ya oberez izein de, pasa aiteke altziñera, igual autsiko da... ueldea dago, aundien baitugu, e? ure, e? ta buelta ematean igual austen dire», ze dena, emaiten die ba, urritzeki, bildurräk urritzez.

Ta egurron austen die ta, orduen ala i(b)il tzien, erran tzien pixkat lentxiago: «oai, oai goi altziñea», zeatik, orduen, altziñeko tramo artako? ka! oiek, noaño ta, oi altziñera ta. Te ni, ni yoaneko a-, yoan orduko altziñera? dala! ta ras! autsi te, tramoak bakarrik yoan tzeen.

146 'Harrapatu', alegia; 'ni bai harrapatu ninduten' behar luke, halere, aditz bipertsonala erabilia.

147 'Erran zidan'.

– *Bai, e?*

Bai, ta arreki yoan tzen almadieroa, ta andik? zubi azpia, azpi-azpia pasatu giñen? ta beittiago ola, zen ure geldi xamarra ta an, an markatzen tzuen, ta gosta zakion¹⁴⁸ bai, ta ya gure yendeketa bildu zen. Maroma(k) potatzen tziozten.

– *Maromak?*

Maromak; kuerda, kuerda lodi oietaik. Ta, pixkuat? amansatu zelarik agudo segur-tazteute... Gero, lotu an? ta ttira! bai, yende aunitz bazen an, Sangesan bada yende, bazen yende aunitz orduen or e, bai.

– *Peligrosoa izanen zen, e?*

Peligrosoa!

– *Zuk badakizu igeri egiten?*

A! ez-ez-ez, nik ez.

– *Eta, erortzen baldin bazinen...*

Pues aa!... bereala an yoan nitzen, an izan nitzen; ni yoan nitzen mandoaki, beño ezpainakien zer moduz zagon goitti, aiek... zaudenak, zure zaudenak, koño ta, ezin mugitu zuzkela, ta koño! ta yustuik mandoak emakote aurrera ere. Nik erran nion lagunei: «beño, koño! uelde gogorra zaiek eta emen, emen mandoak, kitzikatzen batugu, orai, zurek, bere mandoakin ongi [...], zurek eta mandoak eta geok eta denak. Gero, nik, ene mutturra lotzera; mandoak, soltatu? te igorri, ba! utsik. Ala! Sangesara».

– *Eta Otsagabitik Zangozaraino, almadia gainean joan zinen?*

Ez, ni ez-ez-ez. Emen-emen sartu ginittun goi, beittiago, emen, Lunbierko exkiñe ortan artu giñuzen, Sangesa pasatu giñuen guk.

– *Irunberritik Zangozaraino, e?*

Bai, Sangesararaino bai, pasatu, beittiago, paso, t'an, an utzi iten nun, te buelta.

– *Eta zer egiten zenuen zuk Lunbierren?*

Lunbierren?... ni, Uerte, lanean, lanean aritu giñen, mutil; emen mutille erraten dien bezala [...], bagiñen kuadrille, ta orduen tzen? ola, gaitz, gaitze ere bazen, aundie Lunbierren, il tzen yendeketa gogorra, ta... Ba, aun ebiltzen tzen bai, almadiero oik e ibiltzen tzeen emen, Lunbiertik Sangesara biztertio, leku txarra bazuen! an sart-, sartiar tzuen, bein betetik olixte, bueltan, ueldea sartzen tzen barne asko...

– *Eta zenbait aldiz almadieroren bat erori eta...*

Aunitz, aunitz, aunitz... bai, geienak? oi ya, enpiñetzeko iltzen tziren, e?

– *Bai, e?*

Bai-bai, eje! etzakiotela aiei... asko gaztiak, zarrak etzien yoain, ez, e... guttitzen; bakarron bat akaso... oan, zarrak bazuten malizie geiao, beño gazte oiek, kazkartu te etzakiten ze ai ziren, ta... igual potzure. Ta ugelde gaitze da ure, e? Sangesako ori.

Gero, berritz, andik yautsi? te, eun betes yautsi giñen, Lunbiertik Ugerteraño; bada tirada, e?

– *Bai, bai.*

A, ze paliza artu giñuen!

148 'Kostatu zitzaion' da hori.

6. ERREFERENTZIAK

- Arana, A. (2001). *Zaraitzuko hiztegia*. Hiria Liburuak; Nafarroako Gobernua.
- Artola, K. (1977). Erronkariko uskararen azken hatsak... *eino're!!*. *Fontes Linguae Vasconum*, 25, 75-107.
- Artola, K. (1980). Erronkariko uskararen azken hatsak... *oraino're!*. *Fontes Linguae Vasconum* 34, 49-85.
- Artola, K. (1991). "Fidela Bernat anderea, euskal hiztun erronkariarra (I)". *Fontes Linguae Vasconum*, 58, 247-281.
- Artola, K. (2003). Zaraitzuera aztertzeke ekarpen berriak (4 – Otsagi: esaldia). *Fontes Linguae Vasconum*, 94, 381-425. <https://doi.org/10.35462/flv94.2>
- Artola, K. (2004). Zaraitzuera aztertzeke ekarpen berriak (5 – Otsagi: ahozko testuak). *Fontes Linguae Vasconum*, 95, 5-52. <https://doi.org/10.35462/flv95.1>
- Artola, K. (2004). Zaraitzuera aztertzeke ekarpen berriak (6 – Ezkaroze). *Fontes Linguae Vasconum*, 96, 189-222. <https://doi.org/10.35462/flv96.1>
- Artola, K. (2004). Zaraitzuera aztertzeke ekarpen berriak (7 – Orontze). *Fontes Linguae Vasconum*, 97, 401-444. <https://doi.org/10.35462/flv97.1>
- Artola, K. (2005). Zaraitzuera aztertzeke ekarpen berriak (9 – Espartza: ahozko testuak). *Fontes Linguae Vasconum*, 99, 213-264. <https://doi.org/10.35462/flv99.1>
- Artola, K. (2014). *Ziorditik Uztarrozeraino, Nafarroan, euskararen hegoaldeko mugetan barrena, 1983an*. Aranzadi Zientzia Elkarteak.
- Azkue, R.M. (1931). Particularidades del dialecto roncalés. *Euskera*, 12, 207-406.
- Azkue, R.M. (1969). *Diccionario vasco-español-francés*. La Gran Enciclopedia Vasca. (Jatorrizko obra 1905-1906an argitaratua)
- Bonaparte, L.L. (1872). *Études sur les trois dialectes basques des Vallées d'Aezcoa, de Salazar et de Roncal, tels qu'ils sont parlés à Aribe, à Jaurrieta et à Vidangoz*. J. Strangeways.
- Estornes, B. (1997). *Diccionario español-uskara roncalés / Erronkariko uskararen hiztegia*. Nafarroako Gobernua.
- Iribarren, J.M. (1984). *Vocabulario navarro (Nueva edición preparada y ampliada por Ricardo Ollaquindia)*. Institución Príncipe de Viana.
- Izagirre, K. (1961). Erronkariko euskal-ondakin batzuk (II). *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de Amigos del País*, 16(4). 391-407.
- Labeaga, J.C. (1996). *Almadías y almadieros*. Etnografía de Navarra 1. Diario de Navarra.
- Sanz Zabalza, F. (1993). *Maderistas y almadieros del Roncal. 1945-1955*. Egilearen edizioa.

1. ERANSKINA. TESTUEN AURKIBIDEA

Hona hemen transkripzioen eta audioen aurkibidea. Pasarte gehienak argitaragabeak badira ere, batzuk jadanik *Fontes Linguae Vasconum*en argitaratu dira. Halakoetan, zein zenbakitan atera ziren zehaztu da azken zutabeen. 9. pasartea, aldiz, *Ziorditik Uztarrozeraino* liburuan ere atera zen (Artola, 2014).

Herria	Testuen zenbakia eta izenburua	Berriemailea	Iraup.	Arg.
JAUARRIETA	1. Almadien oroitzapena gogoan (1989) 2. Eaurtarrek almadien inguruko berri gutxi (1991)	Carmelo Krutxaga Javier Krutxaga	1'24 2'17	--- ---
ESPARTZA	3. <i>Ualdea anditzen zelarik egotz eta, ala! fan gainbera</i> (1981) 4. <i>Kallesian, bai; kor almadiatzen zen oño, atzo, urte gutiz</i> (1982) 5. Almadien prestakuntza zehaztasunez emana (1991) 6. Bardean egoniko artzain baten ikuskera (1992) 7. <i>Almadiero, dingindango, bolsa grande y poco dinero</i> (1995)	Dionisia Garate Dionisia Garate Lucas Senberioiz Nicolas Elarre Fernando Rekalde	2'46 1'24 27'00 3'58 14'38	--- --- 99 --- 99
ORONTZE	8. Almadiazain baten oroitzapenak (1986) 9. <i>Xatekõa? a! pues, alforja batzurretan, almadian!</i> (1995) 10. <i>Aspurzerik? Irunberrira... Zangozarik geinbera</i> (1995)	Pedro Pena Severo Azkoiti Severo Azkoiti	40'23 22'52 5'54	97 <i>Ziorditik</i> ---
EZKAROZE	11. Zangozako omenaldia almadiazain izanikoei (1976)	Gregoria Mikeleiz eta Sinforiana Narbaiz	8'43	96
OTSAGABIA	12. Senarrak zura eta egurra barrankeatu bai (1976) 13. <i>Kalles balletik almadia yago sounsten zen ezik kemendik</i> (1976) 14. Garraio modu berriak (1977) 15. Almadiekiko oroitzapen lausoak (1981) 16. Ataderoak herriko bi zubiren ondoan (1998)	Liboria Contin Isidora Paskualena Sebastiana Eseberri Josefa Zoko Pedro Juan Zoko	8'22 5'55 2'49 3'08 1'13	95 95 --- --- ---
BIDANKOZE	17. <i>Lomo de cerdo</i> ezaugarria Arbaiungo sarreran (2003)	Crisento Pasquel	3'12	---
IZABA	18. Almadiak <i>Zankozaradraino, egutxa barna</i> (1973) 19. Almadien aipamen laburrak (1975)	Antonia Anaut Antonia Anaut	3'01 1'03	25 25
UZTARROZE	20. Almadiez zerbait (1975) 21. Zura ibaian barrena Tuteraraino (1975) 22. Almadiak desagertzeaz batera ibaia zabartu (1980) 23. Urritzak eta almadiak (1985) 24. Almadien inguruan berriro ere (1986) 25. <i>Almadiero, txikilindrero... esaldia</i> (1988) 26. Almadiez behin eta berriz (1989)	Doroteo de Miguel Fidela Bernat Fidela Bernat Fidela Bernat Fidela Bernat Fidela Bernat Fidela Bernat	1'27 6'47 1'08 11'55 6'11 4'36 7'50	34 --- --- --- --- --- ---
ETULAIN	27. Anuetar bat Otsagabian, almadiagintzan (1992)	Saturnino Egozkue	10'59	---